

การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
ในจังหวัดมุกดาหาร

วิทยานิพนธ์
ของ
สวาท กลางประพันธ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

ตุลาคม 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
ในจังหวัดมุกดาหาร

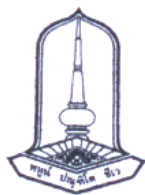
วิทยานิพนธ์
ของ
สาวาท กลางประพันธ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

ตุลาคม 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายสวาท กลางประพันธ์
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

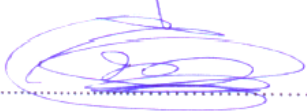
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)

ประธานกรรมการ
(กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....
(อาจารย์ ดร.เจริญชัย พงษ์ไพโรจน์)

กรรมการ
(ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

.....
(รศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ)

กรรมการ
(กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

.....
(อาจารย์ ดร.บุญสม ขอดมาลี)

กรรมการ
(อาจารย์บัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

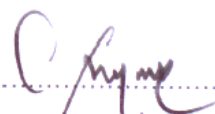

.....
(อาจารย์ ดร.ทักษิณารั ไกรราช)

กรรมการ
(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

.....
(รศ.ดร./ไพฑูรย์ สุขศรีงาม)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ 30 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2551

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก อาจารย์ ดร.เจริญชัย พงษ์ไพโรจน์ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร ประธานกรรมการสอบ และอาจารย์ ดร.บุญสม ยอดมาลี กรรมการสอบ และอีกท่านหนึ่ง ที่ผู้วิจัยลืมไม่ได้คือ อดีตที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือ รองศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ กอปรสิริพัฒน์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณอาจารย์พันใจ นครชัย หัวหน้าฝ่ายวิจัยและประเมินผลกลุ่มงานนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร อาจารย์ไพเราะ วุฒิเจริญกุลศึกษานิเทศก์ ที่ได้กรุณาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์และให้คำแนะนำอย่างดียิ่งแก่ผู้วิจัย

ขอขอบคุณผู้อำนวยการสถานศึกษา คณะครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านโคกกกลาง ที่ได้ให้ความร่วมมือและมีส่วนช่วยเหลือให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณญาติพี่น้องทุก ๆ คนที่ให้กำลังใจและให้การสนับสนุนทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ที่ายที่สุดผู้วิจัยขอขอบคุณความดีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อบูชาครู – อาจารย์ผู้มีพระคุณทุกท่าน โดยเฉพาะบิดามารดาผู้เป็นบุพการีแห่งชีวิต

สวาท กลางประพันธ์

ชื่อเรื่อง การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร

ผู้วิจัย นายสวาท กลางประพันธ์

กรรมการควบคุม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ และรองศาสตราจารย์นิยม วงศ์พงษ์คำ

ปริญญา ศศ.ม. สาขาวิชา สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2551

บทคัดย่อ

สืบเนื่องจากการท่องเที่ยวได้สร้างมูลค่าสูงและเพิ่มขึ้นทุกปี สามารถชดเชยในช่วงภาวะเศรษฐกิจถดถอยของประเทศไทยที่ผ่านมาได้ อีกทั้งประเทศไทยที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหันมาสนใจในประเทศมากขึ้น กอปรกับการบริหารจัดการแก่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหารยังไม่มีระบบเท่าใดนัก ประชาชนยังขาดความรู้ในการบริการที่ดีแก่นักท่องเที่ยวเท่าที่ควร การวิจัยในครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร และเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประชากรกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 77 คน จาก 7 หมู่บ้านโดยแบ่งเป็นกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มบุคคลทั่วไป ตามลำดับความสำคัญ ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล 8 เดือน ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยประวัติความเป็นมาและสภาพปัญหาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหารพบว่า ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความตระหนักและกระตือรือร้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะชาวบ้านเห็นว่าเป็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่คุ้นเคยและเคยชินเลยเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาของคนในพื้นที่ จึงให้ความสำคัญกับการหาเลี้ยงชีพมากกว่าที่จะมาสนใจในเรื่องของการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน โดยการขายความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองให้เป็นที่รู้จักสำหรับนักท่องเที่ยวต่างพื้นที่ กอปรกับการที่ทางภาครัฐไม่มีนโยบายหรือพันธกิจที่ช่วยเป็นแรงกระตุ้นให้กับชาวบ้านได้รับรู้ และชาวบ้านเองก็ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ พร้อมกันนี้ยังไม่เข้าใจในเรื่องของกระบวนการ

จัดการท่องเที่ยว ไม่มีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบ โครงสร้างและกิจกรรมการให้บริการด้านการท่องเที่ยว
ขาดผู้ให้ความรู้ความเข้าใจ ปัญหาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ในอดีตของจังหวัดมุกดาหารที่ผ่านมามีไม่ได้รับความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและ
ชาวต่างชาติ

แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด
มุกดาหารคือการบริหารจัดการแบบ 4 Ms ได้แก่ การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money)
การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหารงานทั่วไป (Management) ซึ่งถือว่าเป็นหลักของ
การบริหารจัดการขั้นพื้นฐาน ที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนใช้เป็นรูปแบบของการบริหารงานใน
องค์กรของตัวเอง จากการตรวจสอบข้อมูลในการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัด
มุกดาหาร พบว่ายังไม่มีผู้นำเอาหลักการบริหารในเรื่องของ 4 Ms มาใช้ในการบริหารจัดการ
แต่อย่างใด จึงมีความเป็นไปได้ว่าหากนำแนวคิดในเรื่องนี้มาผนวกกับการบริหารจัดการในด้าน
ทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการการท่องเที่ยว และด้านตลาดการท่องเที่ยว สามารถทำให้
กระบวนการบริหารหมู่บ้านวัฒนธรรมเป็นไปอย่างมีรูปแบบและเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป
ในทางที่ดีขึ้นอย่างแน่นอน

โดยสรุป การบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรนำหลักการ
4 Ms คือ การบริหารคน การบริหารเงิน การบริหารวัสดุอุปกรณ์ และการบริหารทั่วไป เพื่อผนวก
ร่วมในการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาและการบริหารจัดการวัฒนธรรมหมู่บ้าน
ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

TITLE A Study of Guidelines for Cultural Village Management for Tourism
Promotion in Changwat Mukdahan

AUTHOR Mr. Sawat Klangraphan

ADVISORS Asst. Prof. Dr. Jaroenchai Chonpair and
Assoc. Prof. Niyom Wongphongkham

DEGREE M.A. **MAJOR** Cultural Science

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2008

ABSTRACT

Since tourism has made high and increasing values every year until tourism could make compensations during the economic regression of Thailand in the past and the country is full of such outstanding tourism resources as natural tourist attractions, ancient places, antiques, art and culture, varieties of these tourist attractions racetrack tourists to be more interested in the country. Also, management for tourists in the areas of cultural tourism of Changwat Mukdahan is not much systematic and people still lack knowledge of good service to tourists as they should. The purposes of this study were to examine backgrounds of cultural villages in Changwat Mukdahan, and to investigate current conditions, problems and guidelines for cultural village management for tourism promotion in Changmat Mukdahan. The instruments used for collecting data in this wuslitsyive research study were a survey form an interview form, and an observation form. The sample population consisted of totally 77 persons from villages comprising a group of informants, a group of practitioners, and a group of people in general in priorities. Eight months was spent for data collection, and the collected data were checked using the triangulation technique. The results of the study were subsequently presented by means of a descriptive analysis.

The results of examining backgrounds and problem conditions of the cultural villages in Changwat Mukdahan revealed that the people in the area of this study still lacked awareness and enthusiasm about cultural tourism because the villagers viewed that tourism was the way of living in the daily life. It was what they were accustomed to they thought it was an ordinary thing for people in that area. Thus they gave the importance to making their living rather than being interested in promotion of tourist attractions to occur within their villages by selling self-identity to be

wellknown to tourists from other areas. In addition, the state sector did not have a policy or a mission to help encourage villagers to perceive of good tourism. Also, the villagers themselves lacked clear knowledge and understanding of cultural identity, and at the same time they did not yet understand the tourism management process. They did not have knowledge concerning the model, structure and activities for tourism services. The villagers lacked providers of knowledge and understanding about the problems mentioned above. These things caused cultural tourism in the past in Changwat Mukdahan to not receive interest from Thai and foreign tourists.

One guideline for cultural village management for tourism promotion of Changwat Mukdahan is 4 Ms management which includes : man management, money management, material management, and management in general, regarded as the basic management principle which state and private sectors used as the model of management in their own agencies. From an investigation of data involving cultural village management in Changwat Mukdahan, it was found that there had not been implementation of 4 Ms management principle in management at all. It is feasible if this concept is used together with tourism resource management, tourism service, and tourism marketing. It will be able to cause the cultural village management process to go on with a model and to generate development and positive changes in certainty.

In conclusion, for cultural village management for tourism promotion, the 4 Ms principle : man management, money management, material management, and management in general, should be used together with development to generate changes in development and village culture management to promote tourism in Changwat Mukdahan to suit the current conditions.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
คำถามการวิจัย	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร	8
ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านวัฒนธรรม	27
ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	27
บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัย	47
ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	50
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	57
งานวิจัยในประเทศ	57
งานวิจัยต่างประเทศ	66
3 วิธีดำเนินการวิจัย	71
ขอบเขตของการวิจัย	71
ประชากรกลุ่มตัวอย่าง	72
เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย	73
การเก็บรวบรวมข้อมูล	73
การดำเนินการจัดกระทำข้อมูล	74
การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล	74

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	75
ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม	75
สภาพปัจจุบันของปัญหาหมู่บ้านวัฒนธรรม	110
แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว	112
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	126
ความมุ่งหมายของการวิจัย	126
สรุปผล	126
อภิปรายผล	132
ข้อเสนอแนะ	137
บรรณานุกรม	138
ภาคผนวก	146
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	147
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้ข้อมูล	158
ประวัติย่อของผู้วิจัย	165

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
2 การแต่งการของชาวผู้ไทยในเมืองกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนมมุกดาหาร ที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิม	14
3 ผู้ไทยชาวลาวในอดีต	15
4 ผู้ไทยเมื่อครั้งอพยพมาอยู่ที่ฝั่งไทย	15
5 แผนที่จังหวัดมุกดาหาร	49
6 เยาวชนในโรงเรียนบ้านคำพอก แต่งชุดพื้นบ้านในการแสดงพิธีเหยา	77
7 ตัวแทนชาวบ้านโป่งเปี้ยวให้จัดแสดงชุดพื้นเมืองชาวผู้ไทย ในงานกาชาดที่จัดขึ้นทุกปี ของจังหวัดมุกดาหาร	80
8 ชุดชาวผู้ไทยคำชะอีจุดแตกต่างตรงที่การพาดสะไบ	82
9 สินค้าชุมชนที่จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว	82
10 ฝักร้อยรังในหมู่บ้านหนองแคน มีบางรังชาวบ้านเชื่อว่ามีอายุกว่า 200 ปี	86
11 ภูผาซาน เป็นภูเขาที่สูงที่สุดในจังหวัดมุกดาหาร มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บน ยอดภูผาซาน เพื่อให้นักท่องเที่ยวและชาวบ้านได้สักการะ	88
12 การแสดงของชาวหมู่บ้านคำพอกที่ได้รับคัดเลือกจากทางจังหวัดมุกดาหาร ให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร	94
13 บรรยากาศตอนเช้ากับการดักบาตรของชาวบ้านคำพอก	95
14 อาหารพื้นเมืองและเป็นอาหารหลักของชาวผู้ไทยที่ได้จากธรรมชาติ เป็นเอกลักษณ์ ของหมู่บ้านวัฒนธรรม	106
15 ร้านอาหารในชุมชนอำเภอเมืองหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่สามารถพบเห็น ทั่วไปตามริมทาง	108
16 สินค้าของชาวผู้ไทยในหมู่บ้านอำเภอหนองสูง ที่ชาวบ้านนำมาขายเอง และวางขายในบ้านของตัวเอง	109
17 ศูนย์วิสาหกิจชุมชน เป็นแหล่งรวมสินค้าของชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงาน หัตถกรรมจักสานพลาสติก อำเภอนิคมคำสร้อย	110
18 หุ่นแสดงชุดพื้นเมืองที่เป็นหนึ่งในจำนวน 8 เผ่าของจังหวัดมุกดาหาร จัดแสดงที่หอแก้วมุกดาหาร	121

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าทุกประเทศทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว เนื่องจาก การท่องเที่ยวสามารถนำเงินตราต่างประเทศ และสร้างรายได้จากภาคสินค้าและบริการให้แก่ประเทศ ในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก โดยจากการคาดการณ์ขององค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ในปี 2020 จะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศถึง 1,600 ล้านคน รายได้จากการท่องเที่ยวไม่รวมค่าขนส่งคิดเป็น จำนวนเงิน 2 ล้านเหรียญสหรัฐ ทั้งนี้ด้วยปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี โลกาภิวัตน์ การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยว รัฐบาลไทยได้เล็งเห็นถึงความ สำคัญและประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถทดแทนการตกต่ำของภาค เกษตรกรรมและอุตสาหกรรมสาขาอื่น ๆ ได้ เนื่องจากรายได้ จากการท่องเที่ยวมีมูลค่าสูงเพิ่มขึ้น ทุกปี จนสามารถชดเชยในช่วงภาวะเศรษฐกิจถดถอยที่ผ่านมาได้ นอกจากนี้อุตสาหกรรม การท่องเที่ยวยังเป็นการเสริมสร้างงาน การกระจายรายได้และความเจริญสู่ท้องถิ่นในภูมิภาคอย่างทั่วถึง จากการเล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดังกล่าว จึงทำให้ทาง ภาครัฐได้มีนโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นมากมายเพื่อเป็นการรองรับนักท่องเที่ยว ในศตวรรษที่ผ่านมาก่อนกระแสการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การดำเนินการท่องเที่ยวของประเทศไทยจะ ตกอยู่กับองค์กร หรือ คน 2 กลุ่มเท่านั้น คือ การดำเนินการโดยภาครัฐและการดำเนินการโดย เอกชนซึ่งประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวโดยตรง โดยมีมุ่งเน้นที่ความเพลิดเพลิน ความสะดวกสบาย โดยตัดวงเอาผลประโยชน์จากทรัพยากร ขาดความรับผิดชอบต่อปัญหาที่จะตามมา ดังนั้นจึงเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่จะสร้างโอกาสให้ชุมชนและประชาชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการ จัดการพื้นที่ของตนให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (ภักดี รัตนผล. 2543 : 18)

ประเทศไทยอุดมไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภท ธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ความหลากหลายโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว เหล่านี้เป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวหันมาสนใจในประเทศมากขึ้น อีกทั้งจากรูปแบบการท่องเที่ยว ที่ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของนักท่องเที่ยวที่หันมาสนใจวิถีชีวิต เอกอัครราชทูตวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ การท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาถึงวิถีชีวิต โบราณสถาน

ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น (วิวัฒน์ชัย บุญยกศักดิ์. 2537 : 32-33) วัฒนธรรม เป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและมีบทบาทในการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากดินแดนต่าง ๆ แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งได้ไม่น้อย โดยเหตุที่ชนชาติต่าง ๆ ทั่วโลกต่างก็มีวิถีชีวิตแตกต่างกัน มีวัฒนธรรมที่สมาชิกในชนชาตินั้น ๆ ร่วมกันสร้างขึ้นมากมายเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของแต่ละชนชาติแตกต่างกันไป ดังคำกล่าวทางมานุษยวิทยาที่ว่า “ชนชาติที่แตกต่างกันย่อมมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง”

ปัจจุบันพบว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพยายามพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นโดยใช้วิถีวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวบ้านมาเป็นทรัพยากรที่ช่วยดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว โดยจะเห็นได้จากการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Tourism) ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีจุดประสงค์หลักเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ ตลอดจนงานศิลปะ หัตถกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนได้อย่างใกล้ชิด รวมทั้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าพักอาศัยร่วมกับชาวบ้านได้หากต้องการยืดระยะเวลาในการท่องเที่ยว หรือหากต้องการสัมผัสวิถีวัฒนธรรมของชาวบ้านให้ใกล้ชิดมากขึ้น การจัดบ้านพักในลักษณะดังกล่าวเรียกว่า การจัดบ้านพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) ซึ่งปัจจุบันกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่กล่าวมา ถือเป็นงานดำเนินการเพื่อสนองความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างน้อย 59 ล้านคนต่อปี ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจะมีจำนวนไม่น้อยกว่า 14 ล้านคนต่อปี คิดเป็นอัตราการขยายตัวของนักท่องเที่ยวนานาชาติร้อยละ 7 ต่อปี นอกจากนี้องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) ยังได้ประมาณอัตราการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวไทยไว้ที่ร้อยละ 7.80 ด้วย นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยังถือเป็นการนำวัฒนธรรมซึ่งมีอยู่แล้วในชุมชนมาใช้ ในฐานะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดรายได้เข้าประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544)

จากการที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญในการนำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงมีความพยายามที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศเพื่อให้เป็นพื้นที่ที่พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวอยู่ตลอดเวลา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคหนึ่งที่ได้รับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ขนาดใหญ่คิดเป็น 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีความเป็นมาจากหลายชนเผ่า ได้แก่ เขมร ส่วย แสก ย้อ ผู้ไทย กะโล้ และไทยโคราชจึงเป็นพื้นที่ที่มีวิถีวัฒนธรรมที่หลากหลาย นอกจากนี้ภาคอีสานยังเป็นแหล่งรวมอารยธรรมโบราณ

ที่ทรงคุณค่า ดังจะเห็นได้จากการค้นพบปราสาทหินและแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีธรรมชาติที่สวยงามบนยอดภูเขาสูงหลายแห่ง เช่น ยอดภูหลวง ซึ่งสูงที่สุดในภาคอีสาน และภูกระดึง เป็นต้น ดังนั้นภาคอีสานจึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวอย่างครบถ้วน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหัวใจของความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะไม่มีคามหมายหากนักท่องเที่ยวไม่รู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวในการสื่อสารระหว่างองค์กรบริหารแหล่งท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเที่ยว (ชนศ ศรีสถิต. ม.ป.ป. : 17)

จังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประวัติเก่าแก่มากและเป็นประตูด่านสำคัญสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน มีความสัมพันธ์อันที่ราบที่เมืองน่องกับแขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาช้านาน โดยมีแม่น้ำโขงซึ่งมีความยาวถึง 70 กิโลเมตร เป็นเส้นกั้นพรมแดน และมีความโดดเด่นในด้านชนเผ่าพื้นเมืองต่าง ๆ ที่มีถึง 8 เผ่าได้แก่ เผ่าไทยอีสาน ผู้ไท ไทยข่า กระโซ่ ไทยย้อ ไทยแสกและไทยกุลา ทั้งนี้ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวผู้ไทยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทยและแคว้นสิบสองปันนา (ดินแดนส่วนเหนือของลาวและเวียดนาม ซึ่งติดต่อกับดินแดนภาคใต้ของจีน) ราชอาณาจักรไทยได้สูญเสียดินแดนสิบสองจุไทยซึ่งอยู่ในเขตของลาวให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ. 107 (พ.ศ. 2431) ในสมัยพระเจ้าไทยเชษฐาธิราชที่ 2 (เจ้าองค์หล่อ) แห่งราชอาณาจักรเวียงจันทน์ได้มีหัวหน้าชาวผู้ไทยซึ่งมีนามว่า พระศรีวรราช ได้มีความคิดความชอบในการช่วยปราบกบฏในนครเวียงจันทน์จนสงบราบคาบ กษัตริย์เวียงจันทน์จึงได้ปูนบำเหน็จโดยพระราชทานพระราชธิดาชื่อ เจ้านางซ่อฟ้า ให้เป็นภรรยา ในกาลต่อมาจึงได้แต่งตั้งให้บุตรซึ่งเกิดจากพระศรีวรราชหัวหน้าชาวผู้ไทยและเจ้านางซ่อฟ้ารวม 4 คน แยกย้ายกันไปปกครองหัวเมืองชาวผู้ไทย คือ เมืองสบแอก เมืองเชียงคำ เมืองวัง เมืองตะโปน (เซโปน) พร้อมกับอพยพชาวผู้ไทยลงไปทางใต้ของราชอาณาจักรเวียงจันทน์เป็นเมืองวัง เมืองเซโปนอันเป็นถิ่นกำเนิดของชาวผู้ไทย (เรียบเรียงจากลายพระหัตถ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี ในหนังสือชื่อ พระราชธรรมนิยามลาว ซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2479 พระองค์เป็นพระธิดาของรัชกาลที่ 4 และเจ้าจอมมารดาดวงคำ เจ้าจอมมารดาดวงคำเป็นราชันดาของเจ้านุวงศ์เวียงจันทน์) ต่อมาชาวผู้ไทยได้แยกย้ายออกไปตั้งเป็น เมืองพิน เมืองนอง เมืองพ้อง เมืองพลาน ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในแขวงสุวรรณเขตของลาว

ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเจ้านุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพมหานครเมื่อ พ.ศ. 2369 เมื่อกองทัพไทยยกขึ้นไปปราบปรามจนสงบราบคาบแล้วทางกรุงเทพฯ มีนโยบายจะอพยพพวกผู้ไทย ข่า กระโซ่ กระเลิง ฯลฯ จากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้มาตั้งบ้านตั้งเมืองอยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง (ภาคอีสาน) เพื่อมิให้เป็นกำลังแก่เมืองเวียงจันทน์

และญวนอีก จึงได้กวาดต้อนชาวผู้ไทยจากเมืองวัง เมืองเซโปน เมืองพิน เมืองนอง ตั้งบ้านตั้งเมือง ในเขตเมืองกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร เป็นต้น (สุรจิตต์ จันทรสาขา. 2543 : 91)

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม จังหวัดมุกดาหารมีพื้นที่ประมาณ 4,339.830 ตารางกิโลเมตร ประชากรจังหวัดมุกดาหารมีทั้งสิ้น 266,733 คน แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมืองมุกดาหาร อำเภอกำชะอี อำเภอดอนตาล อำเภอนิคมคำสร้อย อำเภอดงหลวง อำเภอหว้านใหญ่ และอำเภอหนองสูง

แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหารแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ วนอุทยานภูหมู หอยสมัยหิน น้ำตกตาดโตน แก่งกะเบา อ่างเก็บน้ำชลประทาน ห้วยจี่เหล็ก ภูผาทีบ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อฟ้ามุขเมือง วัดมโนรมย์ วัดพระศรีมหาโพธิ์ วัดบรรพตคีรีหรือวัดภูจ้อก้อ สักการสถานพระมารดาแห่งมรดกสักขีวัดสองคอน กลองมโหระทึก วัดศิริมงคลใต้ หอแก้วมุกดาหาร วัดพุทธโธ รัชมะระโรหรือวัดภูคานแต่ พระพุทธสิงห์สอง นอกจากนี้จังหวัดมุกดาหารยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตั้งอยู่ที่บ้านเป่า เป็นหมู่บ้านชาวผู้ไทยที่จัดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งแรกของจังหวัดมุกดาหาร มีการจัดนำเที่ยวแบบผสมผสานกัน ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544)

อาจกล่าวได้ว่าปัญหาในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหารยังขาดการวางแผนในระดับชุมชน และยังขาดผู้ดูแลรับผิดชอบอย่างต่อเนื่องซึ่งไม่ได้รับความร่วมมือจากประชากรในชุมชนหรือขาดความพร้อมด้านงบประมาณ เวลา และความรู้เกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว ทำให้ต้องหวังพึ่งและรอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ในส่วนของปัญหาต่อการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม และได้รับมาตรฐานสากลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬานั้น จากผลการประชุมกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งเป็นปัญหาที่พบบ่อยมากที่สุดของหมู่บ้านวัฒนธรรม และจำเป็นต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน แบ่งได้ 4 ประการ คือ 1) ปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม 2) ปัญหาความไม่ปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 3) ปัญหาด้านการบริการที่ขาดมาตรฐานและขาดประสิทธิภาพ 4) ปัญหาการเข้าถึงจากภายนอกและการเดินทาง และความไม่สมบูรณ์ของโครงข่ายโทรคมนาคมภายในประเทศ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร เพื่อนำไปพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหารให้เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหา และแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร

คำถามการวิจัย

1. หมู่บ้านวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหารมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
2. แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมีการดำเนินการอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร
2. ทราบแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร

นิยามศัพท์เฉพาะ

การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมหรือพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวไทย โดยยึดหลัก 4 M คือ การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหารงานทั่วไป (Management) เป็นต้น

การส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง กระบวนการที่คนในชุมชนให้ความสนใจและมีความรู้ในเรื่องของการท่องเที่ยว ในการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน และปฏิบัติร่วมกันโดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วมกัน

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อมุ่งเน้นการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทย ในด้านวัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการพูดและในด้านความเชื่อพิธีกรรมของชาวไทย

หมู่บ้านวัฒนธรรม หมายถึง หมู่บ้านที่ยังคงมีการอนุรักษ์ด้านธรรมชาติด้านประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ประเพณีท้องถิ่นและพิธีกรรม การละเล่นพื้นบ้านและการแสดงพื้นบ้าน ร้านอาหารและแหล่งขายของที่ระลึก

หมู่บ้านวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร หมายถึง ชุมชนหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหารที่เป็นชาวผู้ไทย ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมประจำจังหวัดโดยได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่นของแต่ละอำเภอในจังหวัดมุกดาหารในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา

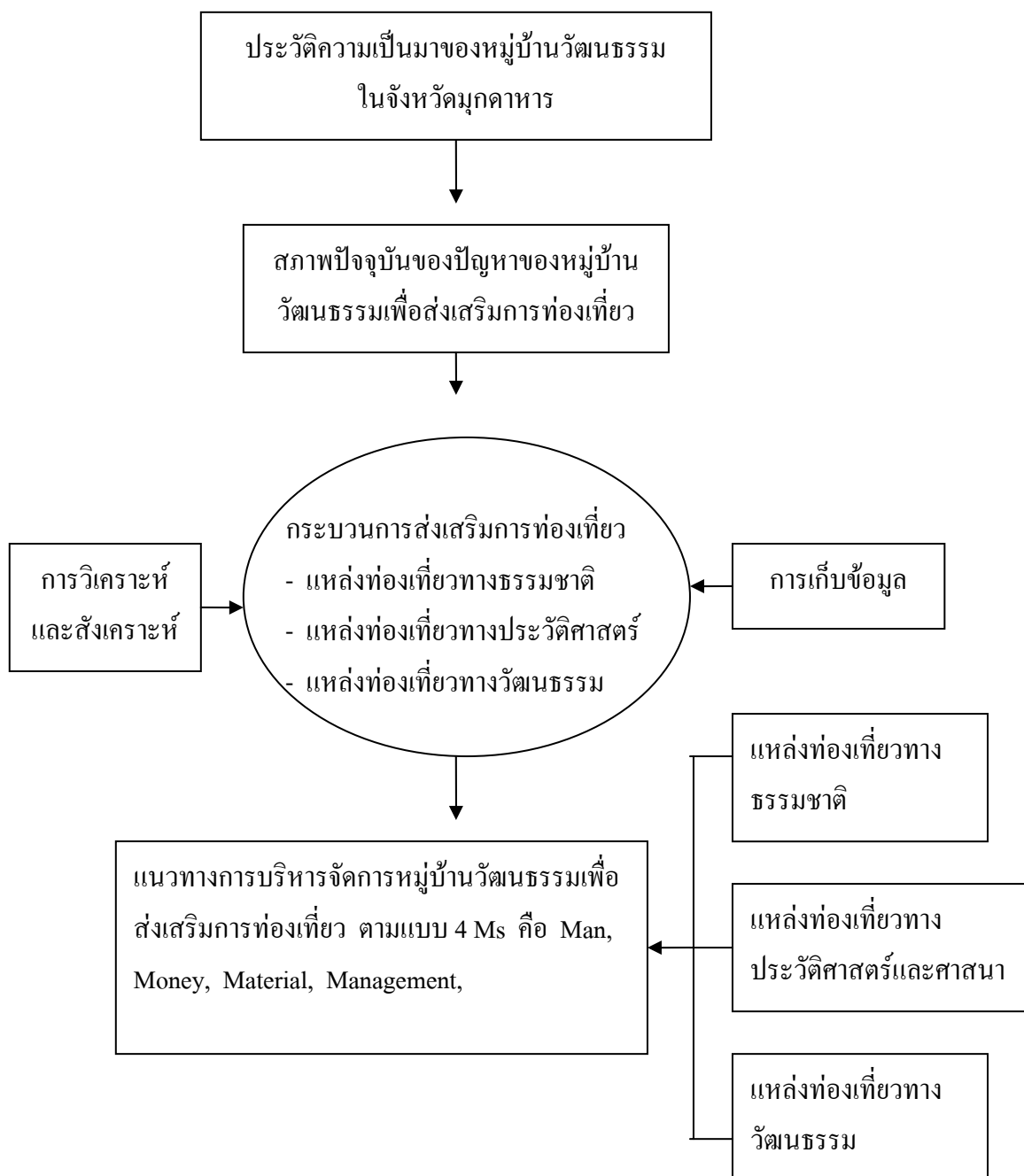
แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเบญจพรรณ อาทิ อุทยานแห่งชาติภูผาเทิบ อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนา หมายถึง สถานที่สำคัญทางโบราณคดีที่ประกอบพื้นฐานทางศาสนาซึ่งประกอบด้วยโบราณวัตถุโบราณสถานและศาสนวัตถุและศาสนบุคคลที่มีอยู่ในจังหวัดมุกดาหาร

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหารที่ประกอบไปด้วยความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนของหมู่บ้านวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นความเป็นเอกลักษณ์ในการแต่งกาย ความเป็นเอกลักษณ์ในด้านภาษา เป็นต้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร และหาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร โดยศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมและสภาพการณ์ของหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 5 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีหน้าที่นิยม ทฤษฎีการแพร่กระจาย ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สังเคราะห์จนได้แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร
2. ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านวัฒนธรรม
3. ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
4. บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัย
5. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร

1. กลุ่มชาติพันธุ์และลักษณะการแต่งกาย

ในอดีตเมืองมุกดาหารเป็นเมืองชายแดนปลายพระราชอาณาเขต เคยถวายนามเมืองว่า ดันไม้เงินเป็นเครื่องราชบรรณาการตั้งแต่สมัยรัชการที่ 4 เป็นต้นมา ถือเสมือนหนึ่งเป็นเมืองประเทศราช ซึ่งเคยมีสองเมืองเท่านั้น ในภาคอีสาน (เมืองนครพนมและเมืองมุกดาหาร) เมืองมุกดาหารในอดีตเมื่อร้อยปีก่อน (ก่อน ร.ศ. 112 หรือก่อน พ.ศ. 2436) เคยมีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลครอบคลุมทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง จรดแดนญวน (รวมแขวงสะหวันเขตของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน) ต่อมาสูญเสียดินแดนทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง คือ ท้องที่จังหวัดมุกดาหารในปัจจุบัน จากความเป็นมาดังกล่าวชาวมุกดาหารจึงมีชาติพันธุ์ ดั้งเดิมถึงแปดเผ่าก่อนที่จะมารวมเป็นจังหวัดมุกดาหารในปัจจุบัน ซึ่งแต่ละเผ่ามีความเป็นมาดังนี้

- 1) ชนเผ่ากุลา

กุลา มาจากภาษาพม่าซึ่งแปลว่า คนต่างถิ่น กุลา คือพวกเงี้ยวหรือตองซู่ในรัฐไทยใหญ่ ของพม่า เงี้ยวหรือตองซู่ เมื่อเดินทางมาค้าขายในภาคอีสาน ถูกชาวอีสานในอดีตเรียกขาน และตั้งชื่อให้ใหม่ว่าพวก กุลา คำว่า กุลา เดิมหมายถึง พวกแขกบังคลำ (บังคลาเทศใน

ปัจจุบัน) ต่อมาเมื่อเห็นพวกไทยใหญ่ หรือเงี้ยวรูปร่างสูงใหญ่ นั่งกางเกงขายาวปลายบาน โปกศรีษะทรงสูงเข้ามาค้าขายในภาคอีสานก็เลยเข้าใจผิด คิดว่าเป็นพวกเดียวกับพวกแขกบังคลา จึงเรียกพวกไทยใหญ่หรือเงี้ยวว่ากุลา ต่อมาเมื่อเห็นพวกแขกขาว เช่นมาจากอาฟกานิสถาน อิหร่าน ฯลฯ ก็เลยเรียกว่าพวกกุลาขาว และเรียกพวกมาจากบังคลาเทศจากอินเดียและจากพม่าว่า กุลาดำ พวกเงี้ยวหรือกุลาชอบเร่ร่อนมาค้าขาย ในภาค อีสานจนมีชื่อเป็นอนุสรณ์ว่าทุ่งกุลาร้องไห้ พวกกุลาชอบนำเอาผ้าแพรพรรณ หรือเครื่องใช้ ในการดำรงชีวิต ตลอดจนเครื่องทองเหลือง เช่น หม้อ มีด ดาบ ฯลฯ มาเร่ขายในภาคอีสาน แล้วซื้อวัวควายกลับไปพม่า

กุลาบางพวกได้ตั้งรกรากแต่งงานกับชาวไทยอีสานและผู้ไทย เช่น ที่เมืองเรณูนคร ตำบลแสนพัน อำเภอดงหลวงและที่เมืองหนองสูง เขตเมืองมุกดาหารจนมีบุตรหลานสืบเชื้อสาย ต่อมากุลาเหล่านี้ในอดีตมีสัญชาติและอยู่ในบังคับในอดีตเรียกว่าอยู่ในสับแยกต์ (Subject-บังคับ) ของอังกฤษเพราะพม่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษ เมื่อกุลาเกิดคดีความขึ้น ต้องรายงานให้สถานทูตอังกฤษทราบทุกครั้ง กุลาที่มีรูปร่างสูงใหญ่ ชอบนั่งโสร่งหรือกางเกงขายาวปลายบานถึงข้อเท้าและโปกศรีษะทรงสูง ในสมัยรัชกาลที่ 5 กุลาหรือเงี้ยวนำฝิ่นมาค้าขาย อยู่ในเขตเมืองหนองสูง เขตเมืองมุกดาหารเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้ตั้งรกรากและแต่งงานกับชาวผู้ไทยในเมืองหนองสูงและตั้งรกรากอยู่ที่ทุ่งหมากเฒ่า เมืองหนองสูง ไม่ยอมปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองและก่อการจลาจลขึ้นที่ทุ่งหมากเฒ่า เมื่อ พ.ศ. 2446 ทางเมืองมุกดาหารต้องขอกำลังจากมณฑลอุดรมาช่วยปราบปราม เมื่อปราบปรามเสร็จแล้วจึงแยกย้ายพวกกุลาให้แยกกันออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตเมืองหนองสูงรวมทั้งในเขตอำเภอคำชะอีหลายหมู่บ้าน ส่วนบริเวณทุ่งหมากเฒ่าต่อมาได้ตัดแบ่งเขตให้ไปอยู่ในเขตอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ซึ่งได้ตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้านขุมขี้ยางในปัจจุบัน

2) ชนเผ่ากะเลิง (มอญ-เขมร)

กะเลิง เป็นชนกลุ่มน้อยพวกหนึ่งในจำนวนหลายเผ่าพันธุ์ ที่ตั้งภูมิลำเนาในบริเวณลำน้ำโขงแถบนครพนมและสกลนคร เช่น พวก ผู้ไทย พวกข้อ พวกโย้ย พวกแสก พวกโไซ ฯลฯ กะเลิง ที่จะกล่าวต่อไปนี้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้มาจากการศึกษาภาคสนามที่บ้านนาขอ ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองสกลนคร ไปตามถนนสายอำเภอนาแก ประมาณ 7 กิโลเมตร ใกล้กับหมู่บ้านนี้มีลำห้วยวังช้าง ไหลผ่าน และอีกหมู่บ้านหนึ่งคือหมู่บ้านโพนงามซึ่งอยู่ถัดไป ทั้งสองหมู่บ้านมีทางซึ่งเป็นทางแคบ ๆ เข้าหมู่บ้าน ห่างจากถนนใหญ่ประมาณ 1 กิโลเมตร อาชีพหลักของพวกกะเลิงในหมู่บ้านดังกล่าวคือทำนาปีละครั้งและหาปลาหากบตามฤดูกาลและพืชผักเท่าที่ทำได้ในด้านชาติพันธุ์วิทยา กะเลิงเป็นข้าพวกหนึ่ง พวกกะเลิงบางคนเข้าใจว่า “กะเลิง” มาจากคำว่า “ข้า-เลิง” ซึ่งหมายถึง การเป็นข้าหรือคนรับใช้ผู้อื่นตลอดมา แต่ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่า ใครเป็นนายของพวกกะเลิง ลักษณะที่แตกต่างจากพวกข้าที่เด่นชัดคือ กะเลิงชอบอยู่ในที่โล่งแจ้ง มีอาชีพทำนา และชอบคบค้า

สมาคมกับคนทั่วไป แต่พวกเขากลับชอบอยู่ตามป่าเขา และไม่ชอบคบค้าสมาคมกับคนต่างถิ่นต่างพวก

ด้วยเหตุนี้เอง กะเลิงจึงผสมกับเผ่าอื่น ๆ โดยเฉพาะพวกลาว ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองและมีจำนวนมาก ทำให้กะเลิงไม่แตกต่างไปจากลาว ยกที่จะหาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แท้จริงได้ โดยเฉพาะภาษาพูดซึ่งได้หายไปเกือบหมดสิ้น การแต่งกายและพิธีกรรมก็คล้ายกับลาวทั่วไป ลักษณะเด่นประการหนึ่งของพวกกะเลิงโบราณที่มักอ้างถึงกันอยู่เสมอ คือ การสักนกที่แก้ม แต่โดยทั่วไปแล้วคนแก่คนเฒ่าเกือบทุกเผ่ามักนิยมการสัก นับแต่เหนือหัวเข่า ตะโพก เอว ข้อมือ ข้อเท้า โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ดูสวยงาม ดังคำคมหรือผญา สะท้อนให้เห็นความนิยมสักลายของฝ่ายสตรีว่า “ขาวขาวนุ่งผ้าฝ้าย ขาลายมอมนุ่งผ้าเงินกอบ “ผ้าเงินกอบเป็นผ้าทอลวดลายสวยงาม” ซึ่งหมายความว่าขาลายนั้นงามกว่าขาวเหมือนผ้าฝ้าย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการสักนกที่แก้มว่า “ขาลายแล้วแ้วบ่ลายนให้กาย แ้วลายนแล้ว ขันบ่สักนกน้อยงอยแก้มตอดจี้ตา” คือชายใดจะได้กายกอดหญิงจะต้องสักลายที่ขาที่เอวที่แก้มด้วย ซึ่งตรงกับที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงพวกกะเลิงว่า “ผู้ชายไว้ผมประบ่าและมักสักเป็นรูปนกที่แก้ม” อย่างไรก็ตามในสมัยที่สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์มาเป็นข้าหลวงมณฑลลาวกาว ได้ทรงประกาศให้ประชาชนเลิกเชื่อในเรื่องนี้ว่า “การสักนี้ เห็นว่าไม่เป็นการมีคุณประโยชน์แต่อย่างใดเลย สำหรับแต่จะทำให้ตนได้รับความเจ็บปวดเมื่อเวลาสัก และทำให้ร่างกายเปื้อนดำติดตัวไปจนตายเท่านั้น เพราะฉะนั้นการที่ประชาชนผู้มีความคิดอันดีทั้งหลาย จะตัดเตือนว่ากล่าวสั่งสอนบุตรหลานพี่น้องเพื่อนฝูงของตน อย่าให้พากันนิยมในการสักขา หรือสักตามร่างกาย อันเป็นเครื่องหาประโยชน์มิได้นั้นเลย” แต่คำประกาศดังกล่าวไม่อาจลบล้างความเชื่อ ความนิยมในสมัยนั้นได้

จนกระทั่งในปัจจุบันจึงค่อยเสื่อมหายไป ผู้ที่มีรอยสักตามร่างกายกลับถูกสตรีล้อเลียนว่าสกปรก หรือเป็นนักโทษมาจากคุก และไม่พบการสักนกที่แก้มอีก นางกอ อายุ 68 ปี เล่าว่า นางได้เห็นคนสักนกที่แก้ม ชื่อ นายศิลา บ้านห้วยป่าใหญ่ ตำบลโนนหอม เมื่อตอนอายุ 14 ปี หลังจากนายศิลาตายแล้วก็ไม่พบพวกกะเลิงที่สักรูปนกน้อยที่แก้มอีกเลย ประเพณีความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีของพวกกะเลิงมีลักษณะคล้ายลาวทั่วไป เช่น การสู้ออสภัย 70-80 ปีมาแล้ว จะสู้ออกันด้วยเงินเพียง 3-4 บาท เหล้า 4 ไห ไก่ 4 ตัว แต่งขันห้า ขันแปด เงินหมั้นจะตกเป็นของมารดาเจ้าสาวซึ่งถือว่าเป็นค่าน้ำนม ส่วนเมื่อแต่งงานแล้วจะไปอยู่บ้านใครก็ได้แต่จะตกลงแต่จะคิดว่าบ้านใดยังขาดแคลนคนทำนาทำไร่ก็จะไปอยู่บ้านนั้น เมื่อภรรยาตั้งครรภ์มักจะห้ามรับประทานของมันเพราะจะทำให้คลอดยาก เมื่อใกล้จะคลอด ปวดท้อง จะแก้มัดสิ่งของทั้งหลายตลอดจนเปิดประตูออกให้หมด ห้ามแขวนเสื้อผ้าสิ่งของเพราะเชื่อว่าจะทำให้คลอดยาก การบวชเรียนนั้นในปัจจุบันยังมีอยู่บ้าน แต่ก็ไม่เคร่งครัดเท่าภาคกลาง ทั้งนี้เพราะมีความจำเป็นเรื่องการทำมาหากิน ต้องการใช้จ่ายแรงงานแต่ก็มีกรรณิณีในเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา ตรุษสงกรานต์

ในพิธีเกี่ยวกับผู้ตายนั้น การอาบน้ำศพจะทำในหมู่พี่น้องญาติสนิทเท่านั้น แต่ก็มี การนิมนต์พระมาสวดศพก่อนเผาศพ การทำบุญกระตุ่มมักทำหลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวได้แล้ว ความ เชื่อในเรื่องผีของชาวกะเลิง ไม่เคร่งครัดในพิธีกรรมเช่นบางเผ่า ชาวกะเลิงนับถือผี ดังนี้ (1) ผีเรือน ผีชาน (ชาวผู้ไทยเรียกว่า “ผีแจ”) ถือว่าวิญญาณของพ่อแม่ บรรพบุรุษจะยังวนเวียนปกปักรักษา คุ่มครองอยู่ โดยอยู่ที่มุมใดมุมหนึ่งของบ้าน โดยเรียกว่า “แจ” ถ้าบ้านนั้นมีลูกเขยหรือลูกสะใภ้ จะเข้ามาที่มุมแจนั้นไม่ได้เป็นการผิดผี ต้องให้หมอเหยมาทำพิธี (2) ผีหมู่บ้าน ผีหอ หรือผี มเหล็ก เป็นที่เชื่อกันว่าเป็นผู้คุ้มครองทั้งหมู่บ้าน ชาวกะเลิงจะทำศาลในลักษณะศาลพระภูมิเจ้าที่ ไว้ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อสิ้นปีซึ่งกำหนดในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ ชาวบ้านจะพากันไปเลี้ยงผี ในพิธี เลี้ยงผีจะมี “เจ้าจ้ำ” เป็นเจ้าพิธี หลังจากนั้นจะมีการกินเลี้ยงรื่นเริงกันอย่างสนุกสนาน (3) ผีนา หรือ ตาเสก ซึ่งชาวบ้านจะบอกกล่าวเวลาหว่านหรือเก็บเกี่ยว อาจทำหรือตั้งศาลพระภูมิให้ตามนา ก็ ได้ความเชื่อในเรื่องขวัญหรือกำลังใจนั้น ชาวกะเลิงเชื่อว่าเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือตกใจ หรือตกต้นไม้ ขวัญจะยังคงอยู่ในบริเวณนั้น เมื่อต้องการให้ขวัญเข้าร่างกายต้องหาภาชนะหรือใช้ผ้าขาวม้าไปซ่อน ขวัญกลับสู่ร่างเด็กหรือผู้ได้รับอุบัติเหตุ จากนั้นผู้ใหญ่หรือพ่อแม่ก็จะใช้ด้ายขาวผูกข้อมือรับขวัญ ส่วนประเพณีตั้งเครื่องบูชารับขวัญ หรือใช้สวิงซ่อนขวัญเช่นบางพวกนั้นไม่ปรากฏในหมู่กะเลิง

วัฒนธรรมกะเลิงนั้นนับแต่จะสูญหายไปทีละน้อย ๆ ไม่เพียงแต่เกิดจากการผสม ปนเป กับเผ่าอื่นเท่านั้น แต่หากหมายถึงความสะอาดสบายที่มีถนนหนทาง ซึ่งมีผลให้วัฒนธรรม แบบเมืองเข้ามามีอิทธิพลรวดเร็ว หนุ่มสาวกะเลิงนุ่งผ้ายีนส์แทนนุ่งซิ่น แมกกลมลูกด้วยเพลงไทย สากล หรือเพลงลูกทุ่งแทนเพลงกล่อมเด็กภาษากะเลิง การทำมาหากินที่ผิดเคืองเท่านั้นที่ช่วยให้พวก กะเลิงยังไม่เป็นคนแบบเมือง มิฉะนั้นเราจะไม่รู้ว่าใครเป็นกะเลิง

3) ชนเผ่าไทยอีสาน

เป็นชาวไทยกลุ่มใหญ่ในจังหวัดมุกดาหารเช่นเดียวกับชาวไทยอีสานในจังหวัด อื่น ๆ ในภาคอีสานอีกหลายจังหวัด ชาวไทยอีสานได้สืบเชื้อสายต่อเนื่องกันมา นานนับหลายพันปี ตั้งแต่ขุนบรมปฐมวงศ์ของเผ่าไทยตั้งแต่อาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรล้านช้างจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย ชาวไทยอีสานได้อพยพลงมาตามลำน้ำโขงตั้งแต่ พ.ศ. 2231 (สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช) เมื่อท่านพระครูโพนเสม็กนำสานุศิษย์จากอาณาจักรล้านช้างอพยพลงมาตามลำน้ำโขงแล้ว แฝงขยายออกไปตามลำน้ำมูล ลำน้ำชีและลำน้ำอื่น ๆ ซึ่งแยกออกจากแม่น้ำโขง ตั้งเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. 2313 ในสมัยกรุงธนบุรี

4) ชนเผ่าไทยย้อ

เป็นชาวไทยในภาคอีสานอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมักเรียกตัวเองว่า ไทยย้อ เช่น ชาวย้อ ในจังหวัดสกลนคร, ชาวย้อที่ตำบลท่าขอนยาง (เมืองท่าขอนยาง) อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด มหาสารคาม ชาวย้อในอำเภอน้ำขุ่น จังหวัดนครพนม และชาวย้อในตำบลดงเย็น อำเภอเมือง

มุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร ภาษาและสำเนียงของชาวข้ออาจคิดเพี้ยนไปจากชาวอีสานทั่วไปบ้างเล็กน้อย ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวข้อมีผู้ค้นพบว่าเดิมอยู่แคว้นสิบสองปันนาหรือ ยูนนาน ต่อมาชาวข้อบางพวกได้อพยพลงมาตามลำน้ำโขง เพื่อเลือกหาที่ตั้งบ้านตั้งเมืองที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่อยู่เดิมจนในที่สุดชาวข้อกลุ่มหนึ่งได้พบว่า ตรงปากน้ำสงคราม ริมฝั่งโขงเป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีปลาชุกชุมจึงได้ตั้งขึ้นเป็นเมืองไชยบุรี เมื่อ พ.ศ. 2350 (สมัยรัชกาลที่ 1) ต่อมาเมื่อเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2396 ไทยข้อมีเมืองไชยบุรีถูกกองทัพเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์กวาดต้อนให้อพยพข้ามโขงไปด้วยโดยให้ไปตั้งอยู่ที่เมืองหลวงปู่เฒ่า เมืองคำเกิด เมืองคำม่วน ในแขวงคำม่วนของลาว

ต่อมากองทัพไทยได้กวาดต้อนให้ไทยข้อให้อพยพข้ามโขงกลับมาอีกครั้งหนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไทยข้อกลุ่มหนึ่ง ตั้งขึ้น เป็นเมืองท่าอุเทน เมื่อ พ.ศ. 2373 ให้ไทยข้อที่อพยพข้ามโขงมาตั้งที่บ้านท่าซอนยาง เป็นเมืองท่าซอนยาง ขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ (ตำบลท่าซอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม) ให้ท้าวคำก้อนจากเมืองคำเกิดเป็นพระสุวรรณภักดีเจ้าเมืองท่าซอนยาง จึงมีไทยข้อที่ตำบลท่าซอนยาง บ้านกุดน้ำใส บ้านยาง บ้านลิ้นฟ้า บ้านโพน และยังมีไทยข้อที่บ้านนาขุง จังหวัดอุดรธานี บ้านกุดนางแดง บ้านหนามแท่ง อำเภอพรรณานิคม บ้านจำปา บ้านดอกนอ บ้านปุงเป่า บ้านนาสีนวล อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดสกลนคร บ้านโพนสิม บ้านหนองแวง บ้านสา อำเภอขามเฒ่า บ้านหนองไม้ตาย อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไทยข้อมีเมืองสกลนครอพยพมาจากเมืองมหาชัย (แขวงคำม่วนของลาว) มาตั้งอยู่ที่ริมน้ำหนองหานสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งขึ้นเป็นเมืองสกลนคร ในจังหวัดมุกดาหารมีไทยข้อที่อพยพมาจากเมืองคำม่วนตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลดงเย็น อำเภอเมืองมุกดาหาร และอยู่ในท้องที่ อำเภอนิคมน้ำอ้อยอีกหลายหมู่บ้าน

5) ชนเผ่าโซ่หรือกะโสี

ชาวโซ่ หรือ โส้ เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่ง ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร เป็นเวลานานตั้งแต่การตั้งเมืองมุกดาหาร เดิมเมืองมุกดาหาร มีอาณาเขตรวมไปถึงแขวงสะหวันเขต ในปีพุทธศักราช 2359 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีชาวโซ่จากพื้นที่ต่าง ๆ เช่น เมืองคำม่วน เมืองอ่างคำ เมืองเซโปน เซกอง อพยพเข้าสู่อีสานครั้งใหญ่ โดยการเดินทางโดยทางเท้า และปัจจุบันบางกลุ่มก็ยังคงมีการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างชาวเมืองมุกดาหารกับแขวงสะหวันเขต โดยอาศัยเส้นทางหลวงหมายเลข 9 ในปัจจุบันมีการปรับปรุงเป็นเส้นทางที่เป็นถนนยุทธศาสตร์ที่สะดวกที่สุดในการติดต่อทำเรือแก่งกะเบา – ด่านลาวเบา – กวางติ – ดานัง-โฮจิมินห์ ระยะทาง 246 กิโลเมตร เป็นถนนสายสำคัญสายหนึ่งของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

จากท่าแก่งกะเบาชาวโซ่ข้ามไปสร้างบ้านเรือนที่บ้านหนองยาง และที่ดงหลวง บางส่วนได้ ขยายครอบครัวไปตามเทือกเขาภูพานทางด้านทิศตะวันตก การเดินทางมาครั้งนั้นนำโดย หลวงวาโนไพรพฤษ ท้าวเดช ท้าวเสด็จ ท้าวเคน ท้าวแพ นายเพี้ย นายพรมและนายพา ซึ่งลำดับ ต่อมาเป็นต้นตระกูลของชาวอำเภอดงหลวง เช่น วงศ์กระโซ่ โซ่เมืองแชะ คำมุงคุณ เชื้อคำสด ฯลฯ โดยมีการกระจายอยู่ตามเทือกเขาภูพาน ชาวโซ่หรือกะโล่อาศัยอยู่ตามที่ต่าง ๆ ในภาคอีสาน เช่น ที่อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดหนองคาย อำเภอท่าอุเทน อำเภอปลาปาก อำเภอศรีสงคราม อำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และโดยเฉพาะพื้นที่อำเภอเมืองมุกดาหาร อำเภอดอนตาล อำเภอคำชะอี อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร มีชาวโซ่ค่อนข้างมากและอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่น มีความรักมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีที่มีมาแต่โบราณ มีเอกลักษณ์ที่เด่นเป็นตัวของตัวเองทั้งลักษณะรูปร่าง การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรมในการกิน เป็นต้น แม้แต่นิสัย ใจคอ และโลกทัศน์ก็จะมีลักษณะเป็นเฉพาะของชาวโซ่โดยตรงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวโซ่ (อำเภอ ดงหลวง) ชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวโซ่ จะมีการใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และมีการอยู่แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคี ให้ความรักเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสใน หมู่บ้าน

6) ชนเผ่าผู้ไทย

ผู้ไทย บางท่านมักเขียนว่า ภูไทย แต่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า ผู้ไทย ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวผู้ไทยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทย และแคว้นสิบสองปันนา ราชอาณาจักรไทยได้สูญเสียดินแดนสิบสองจุไทย ซึ่งอยู่ในเขตของลาวให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ.107 (พ.ศ. 2531) ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 แห่งราชอาณาจักรเวียงจันทน์ ได้มีหัวหน้าชาวผู้ไทยซึ่งมีนามว่า พระศรีวราช ได้มีความดีความชอบในการช่วยปราบกบฏในนครเวียงจันทน์จนสงบราบคาบ กษัตริย์เวียงจันทน์จึงได้ปูนบำเหน็จ โดยพระราชทานพระราชธิดาชื่อเจ้านางซ่อฟ้า ให้เป็นภรรยา

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ไทย “ฟ้อนผู้ไทย” เป็นศิลปะการแสดงของชาวผู้ไทย ผู้ฟ้อนมีทั้งหญิงและชาย เครื่องดนตรีประกอบที่สำคัญ ได้แก่ แคน และกลองหาง นอกจากนี้ยังมีพิณ กระจับปี่ ซอ ปี่ หมากกลิ้งกล่อม (โปงกลาง) กลองตุ้ม ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง และพังกาด (ฝ่าง) เป็นต้น เพลงที่บรรเลงประกอบการฟ้อนส่วนใหญ่เป็นเพลงแคนลายผู้ไทยน้อย

“ผ้าทอผู้ไทย” ที่ขึ้นชื่อได้แก่ “ซิ่นหมีไหม” เมืองหนองสูง ซึ่งมีกรรมวิธีทอที่ ซับซ้อน ทอจากที่พื้นบ้านเน้นลวดลายเล็ก ๆ ตลอดผืนผ้า เช่น ลายขอ ลายหมากจับ ลายนาคน้อย “ผ้าโสร่งผู้ไทย” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โสร่งตาเขียวตาม่วง” โดดเด่นที่ลวดลายผ้าที่เป็นสีเขียว และสีม่วง ตัดเส้นลายด้วยสีขาว นอกจากนั้นยังมี “ซิ่นทิวไหม” ชาวบ้านเรียกว่า “ซิ่นทิว” หรือ

“ชินทิวไหม” เอกลักษณะอยู่ที่สีครึ่งแดงเข้มและมีสีดำมะเกลือแทรกสลับ “เหล้าอุ” เป็นเหล้าที่ทำจากข้าวเปลือก มีไม้ซางคูดือเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชาวผู้ไทย

จังหวัดมุกดาหารปัจจุบันเป็นจังหวัดเล็ก ๆ ในภาคอีสาน แต่ในอดีตเป็นเมืองชายแดนปลายพระราชอาณาเขตกว้างใหญ่จนจดแดนญวน ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ฯ กองทัพกรุงเทพฯ และกองทัพหัวเมืองแถบลุ่มแม่น้ำโขงได้ยกทัพข้ามโขงไปกวาดต้อนผู้คนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (ดินแดนลาว) ให้อพยพข้ามโขงมาตั้งบ้านตั้งเมืองอยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง (ภาคอีสาน) ให้มากที่สุดเพื่อมิให้เป็นกำลังแก่ข้าศึก จังหวัดชายแดนเช่นจังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม มุกดาหาร จึงมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ ร.ศ. 112 ราชอาณาจักรไทยต้องเสียดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส จังหวัดมุกดาหารจึงเสียดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (ฝั่งลาว) ไปถึง 3 ใน 4 ส่วน

ภาพประกอบ 2 การแต่งการของชาวผู้ไทยในเมืองกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิม

การรวบรวมเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดมุกดาหารซึ่งมีอยู่ถึง 9 กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือกลุ่มชาวผู้ไทย คำว่า ผู้ไทย บางท่านมักเขียนว่า ภูไทย แต่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเขียนว่า ผู้ไทย ถิ่นฐานดั้งเดิมของชาวผู้ไทยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทยและแคว้นสิบสองปันนา (ดินแดนส่วนเหนือของลาวและเวียตนาม ซึ่งติดต่อกับดินแดนภาคใต้ของจีน) ราชอาณาจักรไทยได้สูญเสียดินแดนสิบสองจุไทยซึ่งอยู่ในเขตของลาวให้แก่ฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ. 103 (พ.ศ. 2431) ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 (เจ้าองค์หล่อ) แห่งราชอาณาจักรเวียงจันทน์ ได้มี

หัวหน้าชาวผู้ไทยซึ่งมีนามว่า พระศรีวราภ ได้มีความดีความชอบในการช่วยปราบกบฏในนคร เวียงจันทน์จนสงบราบคาบ กษัตริย์เวียงจันทน์จึงได้ปูนบำเหน็จโดยพระราชทานพระราชธิดาชื่อเจ้า นางช่อฟ้า ให้เป็นภรรยา

ในกาลต่อมาจึงได้แต่งตั้งให้บุตรซึ่งเกิดจากพระศรีวราภหัวหน้าชาวผู้ไทยและ เจ้านางช่อฟ้ารวม 4 คน แยกย้ายกันไปปกครองหัวเมืองชาวผู้ไทย คือ เมืองสบแอก เมืองเชียงค้อ เมืองวัง เมืองตะโปน (เซโปน) พร้อมกับอพยพชาวผู้ไทยลงไปทางใต้ของราชอาณาจักรเวียงจันทน์ เป็นเมืองวัง เมืองเซโปน อันเป็นที่ตั้งกำเนิดของชาวผู้ไทย (เรียบเรียงจากลายพระหัตถ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐาสารี ในหนังสือชื่อ พระราชธรรมเนียมลาว ซึ่งพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2479 พระองค์เป็นพระธิดาของรัชกาลที่ 4 และเจ้าจอมมารดาดวงคำ เจ้าจอมมารดาดวงคำ เป็นราชนัดดาของเจ้านุวงศ์เวียงจันทน์) ต่อมาชาวผู้ไทยได้แยกย้ายออกไปตั้งเป็นเมืองพิน เมืองนอง เมืองพ็อง เมืองพลาน ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในแขวงสุวรรณเขตของลาว

ภาพประกอบ 3 ผู้ไทยชาวลาวในอดีต

ภาพประกอบ 4 ผู้ไทยเมื่อครั้งอพยพมาอยู่ที่ฝั่งไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเจ้านุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏต่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2369 เมื่อกองทัพไทยยกขึ้นไปปราบปรามจนสงบราบคาบแล้ว ทาง กรุงเทพฯ มีนโยบายจะอพยพพวกผู้ไทย ข่า กะโซ่ กะเลิง ฯลฯ จากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้มาตั้งบ้านตั้งเมืองอยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง (ภาคอีสาน) เพื่อมิให้เป็นกำลังแก่เวียงจันทน์และญวนอีก จึงได้กวาดต้อนชาวผู้ไทยจากเมืองวัง เมืองเซโปน เมืองพิน เมืองนอง เมืองคำอ้อคำเขี้ยว ฯลฯ ในดินแดนลาว ซึ่งยังเป็นเขตของพระราชอาณาจักรไทยอยู่ในขณะนั้น ให้อพยพข้ามโขงมาตั้งบ้านตั้งเมืองในเขตเมืองกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร คือ

1) เมืองเรณูนคร ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2389 เป็นชาวผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองวัง มีนายไพร่รวม 2,648 คน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท้าวสาย เป็น พระแก้ว

โกมล เข้าเมืองเรณูนครคนแรก ยกบ้านบุงหวายเป็น เมืองเรณูนคร ขึ้นเมืองนครพนม (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุดแห่งชาติ)

2) เมืองพรรณานิคม ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นชาวผู้ไทย ที่อพยพมาจากเมืองวังจำนวน 2,003 คน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท้าวโสมกลาง เป็น พระเสนาณรงค์ เจ้าเมืองพรรณานิคม ยกบ้านผ้าขาวพันนาขึ้นเป็นเมืองพรรณานิคม ขึ้นกับ เมืองสกลนคร ต่อมาได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านพานพร้าว คือท้องที่อำเภอพรรณานิคม จังหวัด สกลนครในปัจจุบัน (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุดแห่งชาติ)

3) เมืองกุฉินารายณ์ ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นชาวผู้ไทยที่ อพยพมาจากเมืองวัง จำนวน 3,443 คน ไปตั้งอยู่ที่บ้านกุศลิน ตั้งขึ้นเป็นเมืองกุฉินารายณ์ ตั้งให้ ราชวงษ์เมืองวังเป็น พระธิเบศร์วงษา เจ้าเมือง คือท้องที่ อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอเขาวง อำเภอนา คู จังหวัดกาฬสินธุ์ (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุดแห่งชาติ)

4) เมืองภูแล่นช้าง ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นชาวผู้ไทยที่ อพยพมาจากเมืองวัง จำนวน 3,032 คน ไปตั้งอยู่ที่บ้านภูแล่นช้าง ตั้งขึ้นเป็นเมือง ภูแล่นช้าง ขึ้นเมืองกาฬสินธุ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ หมื่นเดชอุดม เป็น พระพิชัยอุดมเดช เจ้าเมือง คือท้องที่อำเภอนาคู อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ปัจจุบัน (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุดแห่งชาติ)

5) เมืองหนองสูง ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นชาวผู้ไทยที่อพยพ มาจากเมืองคำอ้อคำเขี้ยวและเมืองวัง (อยู่ในแขวงสุวรรณเขตของลาว) จำนวน 2,476 คน ไปตั้งอยู่ ที่บ้านหนองสูง และบ้านคำสระอี (คำชะอี) ในดงบังอีเมืองมุกดาหารตั้งขึ้นเป็น เมืองหนองสูง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท้าวสีหนาม เป็น พระไกรสรราช เจ้าเมืองหนองสูง คือท้องที่ อำเภอหนองสูง อำเภอคำชะอี และอำเภอนาแก (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุด แห่งชาติ)

6) เมืองเสนางคนิคม ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นชาวผู้ไทยที่ อพยพมาจากเมืองเซโปน (อยู่ในแขวงสุวรรณเขตของลาวห่างจากชายแดนเวียดนาม 50 กิโลเมตร) อพยพมาตั้งที่บ้านส่องนางจำนวน 948 คน ตั้งขึ้นเป็นเมืองเสนางคนิคม ขึ้นเมืองอุบลราชธานี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท้าวจันทร์ จากเมืองเซโปนเป็น พระศรีสินธุสงคราม เจ้าเมือง ต่อมาได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านห้วยปลาแดก (เมื่อยุบเมืองเสนางคนิคมลงเป็นอำเภอ ย้ายที่ทำการ อำเภอไปตั้งที่บ้านหนองทับม้า) คือท้องที่อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญในปัจจุบัน (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุดแห่งชาติ)

7) เมืองคำเขื่อนแก้ว ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นชาวผู้ไทยที่ อพยพมาจากเมืองวัง จำนวน 1,317 คน ไปตั้งอยู่ที่บ้านคำเมืองแก้ว เขตเมืองเขมราฐ ตั้งขึ้นเป็น

เมืองคำเขื่อนแก้ว ขึ้นเมืองเขมรราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ท้าวสีหนาท เป็น พระราม ฌรงค์ เจ้าเมือง ต่อมาเมื่อยุบเมืองคำเขื่อนแก้วได้เอานามคำเขื่อนแก้ว ไปตั้งเป็นชื่ออำเภอที่ตั้งขึ้นใหม่ที่ ตำบลลุมพุก คือ อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ในปัจจุบัน ส่วนที่ตั้งเมืองคำเขื่อนแก้วเดิมที่เป็นชาวผู้ไทยปัจจุบันคือ ตำบลคำเขื่อนแก้ว อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ (จากเอกสาร ร.3 จ.ศ.1206 เลขที่ 58 หอสมุดแห่งชาติ)

8) เมืองวาริชภูมิ ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2420 เป็นชาวผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองกะปอง ซึ่งตั้งอยู่ในห้วยกะปองแยกจากลำน้ำเซบั้งไฟไหลลงสู่แม่น้ำโขง (ตรงหน้าอำเภอธาตุพนม) อยู่ในแขวงคำม่วนของลาว ชาวผู้ไทยวาริชภูมิจึงมักเรียกพวกเขาเองว่า ผู้ไทยกระป่อง ผู้ไทยจากเมืองกะปองไปตั้งอยู่ที่บ้านปลาเป่า เขตเมืองหนองหาร จึงยกบ้านปลาเป่าขึ้นเป็นเมืองวาริชภูมิ ขึ้นเมืองหนองหาร แต่ต่อมาได้ย้ายเมืองไปตั้งที่บ้านนาหอย เขตเมืองสกลนคร จึงให้ยกเมืองวาริชภูมิไปขึ้นเมืองสกลนคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท้าวพรหมสุรินทร เป็น พระสุรินทรบริรักษ์ (จากเอกสาร ร.5 มท. เล่ม 15 จ.ศ.1240 หอสมุดแห่งชาติ)

9) เมืองจำปาชนบท ตั้งในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2421 เป็นชาวผู้ไทยที่อพยพจากเมืองกะปองมาตั้งอยู่ที่ บ้านจำปานาโพหนอง ตั้งขึ้นเป็น เมืองจำปาชนบท ขึ้นเมืองสกลนครทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ท้าวแก้วจากเมืองกะปอง เป็นพระบำรุงนิคมเขต เจ้าเมืองปัจจุบันคือท้องที่อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร (จากเอกสาร ร.5 มท. เล่ม 15 จ.ศ.1240 หอสมุดแห่งชาติ)

จังหวัดมุกดาหารซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 52 ตำบล 476 หมู่บ้าน มีหมู่บ้านเชื้อสายผู้ไทยเรียกว่าหมู่บ้าน ประชากรเกือบ 1 ใน 4 เป็นชาวผู้ไทยซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในท้องที่อำเภอต่าง ๆ คือ

1) อำเภอเมืองมุกดาหาร มีชาวผู้ไทยอยู่ที่บ้านดงมอญ บ้านเหล่าแถม บ้านสงเปือย บ้านจอมมณี บ้านนาโสก บ้านเหล่าป่าเปด บ้านหัวภู บ้านหนองน้ำเต้า บ้านนาไค้

2) อำเภอคำชะอีมีชาวผู้ไทยที่ บ้านคำชะอี บ้านห้วยลำโพง บ้านกลาง บ้านกกไฮ บ้านนาปู่ บ้านแก้งช้างเนียม บ้านคำบก บ้านบาก บ้านหนองกะปาด บ้านห้วยทราย บ้านโพนสว่าง

3) อำเภอหนองสูง มีชาวผู้ไทยที่บ้านหนองสูง บ้านโนนยาง บ้านปู่ บ้านนาหนองแคน บ้านคำพอก บ้านผาขาม บ้านดงมะแห่ง บ้านหนองโอ บ้านวังไฮ บ้านนาตะแบง บ้านหนองแต้ บ้านจิว บ้านวังนอง บ้านคันแท บ้านเป้า บ้านภู บ้านคำพี้ บ้านป่าเสด บ้านแวง บ้านโลกกลาง บ้านโลกหินกอง บ้านหลุบผึ้ง

4) อำเภอคงหลวง มีชาวผู้ไทยที่ บ้านก้านเหลืองคง บ้านหนองแคน บ้านหนองบัว บ้านหนองหนาว บ้านชนิด บ้านกกตูม บ้านข้าวสูง บ้านแก้งนาง บ้านกกกอก บ้านสำเนา บ้านคำผักกูด บ้านนาหินกอง

5) อำเภอนิคมน้ำอ้อย มีชาวผู้ไทยที่บ้านต่อเขต บ้านกกแดง บ้านนาออก บ้านหนองแวง บ้านหนองนกเขียน บ้านค่านางโอก

6) อำเภอคอนตาล มีชาวผู้ไทยที่บ้านโคก บ้านหนองหล่ม บ้านดง บ้านคำคู่ เอกลักษณ์ของชาวผู้ไทย คือ เหล้าอู (เหล้าไหที่ทำด้วยข้าวเปลือกมีไม้ซางคูด) จนอาจกล่าวได้ว่า มีชาวผู้ไทยอยู่ที่ใดต้องมีเหล้าไหอยู่ที่นั่น (สุรจิตต์ จันทรสาขา. 2543 : 91-93)

กล่าวได้ว่าจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดที่มีชนพื้นเมืองหลายเผ่า หลายหมู่บ้านยังมีวิถีชีวิตที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก โดยเฉพาะชาวผู้ไทย ซึ่งนอกจากจะมีวัฒนธรรมและการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์แล้ว ยังมีชื่อเสียงด้านการทอผ้าไหมมาช้านาน ซึ่งหากเป็นช่วงนอกฤดูเก็บเกี่ยวจะเห็นแม่บ้านชาวผู้ไทยนั่งทอผ้าอยู่ที่ใต้ถุนบ้านกันทั่วครัวเรือน นักท่องเที่ยวสามารถแวะเวียนเข้าไปชมและพูดคุยได้ ทั้งยังได้ชมวิถีชีวิตประจำวันที่มีเค้าของวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่ เช่นการผลัดเวียนกันไปถวายเพลแด่พระ – เณร ที่วัดทุกวันเป็นต้น

7) ชนเผ่าข่า

ชาวข่า (บรู) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในจังหวัดมุกดาหาร ชาวข่ามีถิ่นกำเนิดอยู่ในแขวงสะหวันเขต แขวงสาละวันและแขวงอัตปือของลาว ซึ่งเมื่อร้อยปีก่อน (ก่อน พ.ศ. 2436) ยังเป็นดินแดนของราชอาณาจักรไทย ชาวข่าอพยพมาอยู่ในท้องที่จังหวัดมุกดาหารในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นส่วนมาก นักมานุษยวิทยาถือว่าชาวข่าเป็นชนเผ่าดั้งเดิมเผ่าหนึ่งในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งอาจจะสืบเชื้อสายมาจากขอมโบราณซึ่งเคยอยู่ในดินแดนของอาณาจักรเจนละ ซึ่งต่อมาเป็นอาณาจักรขอมและอาณาจักรศรีโคตรบูรณ์ ซึ่งขอมเคยมีอิทธิพลครอบคลุมขึ้นมาถึง แล้วเสื่อมอำนาจลง

ซึ่งพวกข่าอยู่ในตระกูลเดียวกับขอมและมอญเขมร ภาษาข่าเป็นภาษาในตระกูลเดียวกับขอมและมอญเขมร ภาษาข่าเป็นภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ เขมร ชาวข่ายังแบ่งแยกกันอีกเป็นหลายเผ่าพันธุ์ เช่น ข่ายาเหิน ข่าบริเวณ ข่าสุ ข่าตะโอด ข่าสอก ข่าสปวน ฯลฯ เป็นต้น ชาวข่ามิได้เรียกตัวเองว่า ข่า แต่เรียกตัวเองเป็นพวกบรู ซึ่งแปลว่าภูเขา คำว่าข่าเป็นชื่อที่ชาวอีสานใช้เรียกขานพวกบรู คำว่าข่า อาจจะมาจากคำว่า ข่าทาส ซึ่งชาวอีสานชอบเรียกพวกข่าทาสว่า ข่า หรือ ข่อย แต่ชอบออกเสียงไม้โทเป็นไม้เอก คือคำว่า ข่าเป็นข่า เพราะไว้ในอดีตชายไทยในแถบลุ่มแม่น้ำโขงชอบไปจับเอาพวกข่า (บรู) ตามป่าดงมาเป็นข่าทาส

ในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงประกาศห้ามมิให้ไปจับพวกข่ามาเป็นข่าทาสอีก ส่วนในประเทศเวียดนามเรียกพวกข่า ว่าพวกมอย (Moi) ชาวข่าดั้งเดิมมักจะมีผิวดำคล้ำ ผมหยิก ทั้งหญิงและชาย ผู้ชายแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าเตี่ยวมีผมม้ายาว ประบ่าและนิยมใช้ผ้าแดงผูกคล้องคอ หรือ

โปกศรียะเป็นเอกลักษณ์ตามประวัติเล่าว่าเนื่องจากบรรพบุรุษของชาวข่า ได้ใช้ผ้าซุบเสียดสีแดงแนบติดกายไว้ก่อนสิ้นชีวิตในการต่อสู้แย่งชิงถิ่นที่อยู่ กับชาวผู้ไทยในอดีตในดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พวกเขาจึงถือว่าผ้าแดงเป็นเอกลักษณ์ของเขา ส่วนผู้หญิงนิยมแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าซิ่นยาวถึงข้อเท้าแต่เปลือยอกท่อนบน ผู้ชายข่าเคยมีประวัติว่าเป็นนักรบที่ห้าวหาญ มีหน้าไม้พร้อมลูกดอกอาบยาพิษขางนอง (ยางไม้ที่มียาพิษ) เป็นอาวุธประจำกายแม้ในสมัยที่ดินแดนลาวยังเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสอยู่ทหารข่าของฝรั่งเศสบางหน่วยยังนิยมใช้หน้าไม้เป็นอาวุธ ปัจจุบันในแขวงอัตปือของลาว ก็ยังมีข้าราชการที่เป็นพวกข้าราชการอยู่ในตำแหน่งสูง ๆ อยู่ไม่น้อย

ในจังหวัดมุกดาหาร เขตอำเภอเมืองมุกดาหาร ยังมีชาวไทยเชื้อสายข่าอยู่ที่บ้านพังคองและบ้านนาเสื่อหลาย ในท้องที่อำเภอคอนตาล มีชาวไทยเชื้อสายข่า อยู่ที่บ้านบากในท้องที่อำเภอคงหลวง มีชาวไทยเชื้อสายข่าอยู่ที่ตำบลกกตูม บ้านसानแก้ว บ้านคำฝักกูด บ้านโดกูง บ้านปากช่อง บ้านหินกอง ซึ่งอยู่ในเขตภูพาน ต่อเขตกับจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดสกลนคร จนมีคำกล่าวในอดีตว่า บ้านคำฝักแพว แปวป่องฟ้า พาเซโด โขไม้แก่น แทนหินลับ ซับห้วยแซ้ แจ้หอยมะบาน ด้านสามหัวขัว น้ำบ่อบูน ยางสามคัน อันสามขุย ซึ่งปัจจุบันทางนิคมสร้างตนเองของกรมประมงสงเคราะห์

ที่อำเภอนิคมนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ได้อพยพพวกไทยข่า (บรู) จากภูพานซึ่งเป็นเขตรอยต่อ 4 จังหวัด คือ กาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนมและมุกดาหาร จำนวน 171 ครอบครัวไปอยู่ที่หมู่บ้านร่มเกล้าของนิคมสร้างตนเองคำสร้อย โดยได้จัดสรรที่ดินให้ทำกินและปลูกบ้านเรือนให้เป็นหมู่บ้านชาวไทยข่า

8) ชนเผ่าแสก

มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองแสก ซึ่งปัจจุบันเป็นเมืองร้างอยู่บริเวณบ้านหามาด บ้านตอง ในแขวงคำม่วนของลาว อยู่ห่างจากชายแดนเวียตนามประมาณ 20 กิโลเมตร ภาษาแสกเป็นภาษาไทยลาวปนญวน มีขนบธรรมเนียมของญวนปนอยู่ด้วย เช่น ตรุษแสกหรือตรุษญวน จัดขึ้นในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 เพื่อบวงสรวงดวงวิญญาณของเจ้าองค์มู ซึ่งชาวแสกถือว่าเป็นบรรพบุรุษที่ช่วยคุ้มครองรักษาชาวแสกให้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวงไทยแสกอยู่กระจัดกระจายในจังหวัดนครพนมและมุกดาหาร หญิงแสกนิยมแต่งกายแปลกกว่าชาวอีสานทั่วไป คือ การนุ่งซิ่นสองชั้นและปล่อยให้ผ้าซิ่นชั้นในเลียบออกมาเป็นเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวแสก คือ แสกเต้นสากหรือรำลาวกระทบไม้ นิยมเล่นในเทศกาลเดือน 3 (ตรุษแสก) ของทุกปี (พันใจ นครชัย 2538 : 34-46)

การแต่งกายของคนท้องถิ่นมุกดาหารแต่โบราณกาลจะแต่งกายนุ่งผ้าถุง (ผ้าซิ่น) ยาวกรอม เข่ามีเชิงเรียกว่า ดินซิ่น เป็นผืนผ้ากว้างขนาด 1 คืบ ทอเป็นลายต่าง ๆ ตามความสามารถและตามความนิยมในขณะนั้น ส่วนด้านบนของผ้าถุง เรียกว่า หัวซิ่นจะต่อผ้าอีก

ต่างหาก ความกว้าง ขนาดเดียวกันกับตัวชิ้นหรืออาจจะกว้างกว่า เอาไว้สำหรับพับหรือม้วนลง เวลานุ่งแล้วคาดเข็มขัดกันหลุดหรือคาดให้สวย ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อแขนกระบอกกลม เป็นส่วนใหญ่ บางครั้งก็ปล่อยชายไว้นอกผ้าถุง บางครั้งก็เอาชายเสื้อเข้าข้างในผ้าถุง แล้วห่มสไบทับ มักจะนิยมแต่งเวลามีนงานบุญและเข้าวัดฟังธรรมหรือหน้าประเพณีต่าง ๆ ส่วนเผ่าที่มีในจังหวัดมุกดาหาร การแต่งกายจะมีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไป ซึ่งได้กล่าวไว้ในกำเนิดชาติพันธุ์ของเผ่าต่าง ๆ ของจังหวัดมุกดาหารก่อนแล้ว และปัจจุบันก็นิยมตามสมัยนิยม จะยังอนุรักษ์ไว้ในเวลาร่วมประเพณีต่าง ๆ เท่านั้น และเผ่าที่ยังอนุรักษ์การแต่งกายดั้งเดิมอยู่ก็จะมีเผ่าผู้ไทย ที่ยังนุ่งห่มสไบข้อมกลมและขลิบรอบคอเสื้อและปลายแขนด้วยผ้าสีแดง ผ้าถุงทอเป็นลายผ้ามัดหมี่มีตีนชั้น ทับด้วยสไบ เรียกว่า แพรวา สีสดใส

ชนชาวจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่ไม่ว่าเผ่าพันธุ์ใด จะมีสภาพความเป็นอยู่ง่าย ๆ หาอาหารจากธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์รับประทาน จึงทำให้แข็งแรง เช่น ในเขตป่าและภูเขาที่จะหาหน่อไม้ ผักต่าง ๆ กบ เขียด สัตว์ป่านานาชนิดรับประทาน ผู้ที่อาศัยใกล้แม่น้ำ ห้วย หนอง ก็จะหาปลา และสัตว์น้ำรับประทานเลี้ยงชีวิต จากสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายนี้ จึงทำให้คนมุกดาหารเป็นคนใจดี กิริยามารยาทอ่อนน้อมถ่อมตนและเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน หากมีแขกบ้านแขกเมืองมาเยือน ก็จะต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี ตามคำโบราณว่า “ ไครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ ” ตลอดจนคนมุกดาหารใส่ใจในการทำบุญกุศล และใส่ใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมในชุมชนอย่างมีความสุข แบ่งปันความคิดแบ่งปันความรู้สึกต่าง ๆ ที่ดีต่อกัน

2. ประเพณีท้องถิ่นและความเชื่อทางพิธีกรรม

2.1 ประเพณีเบิกน่านน้ำ เนื่องจากจังหวัดมุกดาหารตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง

จึงมีประเพณีแข่งขันเรือพายขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 15 เรียกว่า งานออกพรรษา ประเพณีการแข่งขันเรือถือว่าเป็นการบูชาพญานาค 7 ตระกูล และเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างชาวมุกดาหารกับชาวสะหวันเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ก่อนจะมีการแข่งขันเรือ จะต้องทำพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ศาลเจ้าฟ้ามุงเมือง และศาลเจ้าแม่สองนางพี่น้อง โดยจะมีขบวนแห่จากชาวคุ้มวัดต่าง ๆ เพื่ออัญเชิญเจ้าฟ้ามุงเมืองลงเรือลำแรก (ชื่อเรือมุกดาสวรรค์) โดยเจ้าฟ้ามุงเมืองในร่างของเจ้าหรือคนทรงจะประทับนั่งที่หัวเรือ เพื่อเป็นการเบิกน่านน้ำให้การแข่งขันเรือพายในครั้งนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เกิดผลดี เป็นสิริมงคล เกิดความสนุกสนานแก่พวงชน ปราศจากอุปสรรคทั้งปวง ต่อจากเรือมุกดาสวรรค์จะเป็นเรือขบวนประเพณี ประกอบด้วยฝีพายที่เป็นหญิงแต่งกายสีสันตามแบบพื้นเมือง หัวเรือ 2 คน และท้ายเรือ 3 คน จะเป็นชาย หลังจากล่องเรือแข่งขันแล้วจะเริ่มพายเรือทวนน้ำจากหน้าวัดศรีบุญเรืองไปสิ้นสุดที่หน้าวัดศรีมงคลใต้ ระหว่างทางจะหยุดรับเครื่องสักการะจากชาวบ้าน มีเหล้า ฐูป เทียน และดอกดาวเรือง ส่วนเรือประเพณีที่

ตามหลังจะมีสาวงาม 1 คน ฟ้อนหางนกยูงอย่างสวยงามที่หัวเรือ พร้อมกับผีพายจะร้องเล่น
แข่งและผลาญอย่างสนุกสนาน

2.2 ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ เป็นจารีตประเพณีที่ชาวจังหวัดมุกดาหารถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ถ้าจะพิจารณาตามเนื้อหาแล้ว จะเห็นว่า ฮีตสิบสองครองสิบสี่นี้ เป็น
ประหนึ่งบทบัญญัติในการควบคุมพฤติกรรมสังคมชาวมุกดาหาร เป็นการกำหนดระเบียบของสังคม
ที่พึงประพฤติปฏิบัติ ถ้าละเลยมิได้ประพฤติปฏิบัติ ตามฮีตสิบสองครองสิบสี่ เชื่อถือกันว่าจะเกิด
อัปมงคล เกิดความพินาศล่มจมแล้วแต่กรณี คำว่า ฮีตสิบสองครองสิบสี่ แยกเป็น 2 อย่างคือ
ฮีตสิบสอง กับครอง(หมายถึงครรลอง) สิบสี่ ฮีตสิบสองหมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี
แบบแผน ความประพฤติที่พึงงามหรือประเพณีทำบุญ 12 เดือน อันได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคุณลาน
บุญข้าวจี บุญชะเหวด บุญสงกราน (สงกรานต์) บุญบั้งไฟ บุญชำระ (ชำระ) บุญเข้าพรรษา บุญ
กฐินและบุญลอยกระทง ครองสิบสี่ หมายถึง ตัวยกกฎหมายโบราณเริ่มแต่ตั้งผู้ซื้อศตย์เป็นผู้มี
อำนาจปกครองบ้านเมืองเป็นข้อแรก และคุณสมบัติคุณเมือง 14 อย่างเป็นข้อสุดท้าย ตัวยก
กฎหมายโบราณมีไม่มาก แต่คนโบราณก็ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขโดยปกครองแบบพ่อ
ปกครองลูก พี่ปกครองน้อง ในปัจจุบัน ชาวไทยได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาประจำ
จังหวัด และมีค่านิยมเกี่ยวกับการบวชพระ เมื่อมีอายุ 20 ปี ฮีตสิบสอง ได้แก่ บุญเข้ากรรมหรือ
ปริวาสกรรม หมายถึง การอยู่แรมคืนเพื่อชำระศีลของพระภิกษุให้บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นกิจของสงฆ์
โดยเฉพาะ เป็นพิธีกรรมทางศาสนาแห่งหนึ่งในอันที่จะช่วยให้พระภิกษุปราศจากมลทิน และ
ในขณะที่เดียวกัน ก็ถือเป็นโอกาสดีของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่จะได้ถือเอาโอกาสที่บำเพ็ญกุศล
โดยการฝึกฝนจิตใจเจริญภาวนากรรมฐาน

ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำชีวิตไปสู่ความสงบสุขได้อีกทางหนึ่ง เดือนยี่ บุญคุณลาน
เป็นการทำบุญเปิดขี้ข้าวเพื่อเอาเคล็ดตามความเชื่อ ในช่วงนี้ทุกครัวเรือนจนเสร็จจากการเอาข้าวขึ้น
ขี้ มีกการเลี้ยงพระแม่โพสพ เป็นการตอบแทนที่ทำให้ตนสามารถทำนาได้ข้าว เมื่อทำการเปิดขี้จึง
ตักข้าวจากขี้ได้ พิธีนี้เจ้าของขี้จะกำหนดวันประกอบพิธีตามความเชื่อของแต่ละครอบครัว เดือน 3
บุญข้าวจี หลังจากเปิดขี้ข้าวแล้ว ชาวบ้านก็จะนำข้าวที่เป็นผลผลิตนั้นมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้
ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว อุทิศให้ผีไร้ญาติจะมีการนำข้าวเหนียวจีชุบไข่ แล้วนำมาถวายพระ
นอกจากนั้น ยังมีการเพิ่มน้ำอ้อยใส่ในข้าวจีอีกด้วยเดือน 4 บุญชะเหวด เมื่อถึงเดือน 4 เป็นฤดูที่มี
ดอกไม้ตามชายทุ่ง ชายป่า แถวมุกดาหารบานสะพรั่งไปด้วยดอกกุณฑลดอกมันปลา ดอกลำดวน
ตามปกติฝนก็มีมาบ้างแล้วจกจัน เรไรขับร้องตามชายทุ่งและชายป่าฟังเสนาะมา

มีการเขียนไว้ในหนังสือเทศน์พระมาลัยหมื่นมาลัยแสนว่า พระผู้มาตรัสรู้เป็น
พระพุทธเจ้าในอนาคต คือ พระศรีอริยเมตไตรยใครอยากจะได้พบเห็นท่าน และร่วมในศาสนาของ
ท่าน จะต้องไม่ฆ่าพ่อแม่ ฆ่าสมณชีพราหมณ์ ทำลายสงฆ์ให้แตกแยก และจะต้องฟังเทศน์พระ

เวสสันดรชาดกให้จบสิ้นภายในวันเดียว ดังนั้น ปราชญ์แห่งอีสาน เห็นว่าเป็นเรื่องดี จึงได้บรรจุบุญมหาชาตินี้ไว้ ในฮีตสิบสองครองสิบสี่ การทำบุญนี้ทำอยู่ 3 วัน วันแรกเป็นวันเตรียมการ ผู้ชายจะช่วยกันสานไม้ไผ่เพื่อนำมาเป็นเรื่อง ฆะเหวด(หรือกระแตะ) และช่วยกันมัดฟางให้เป็นนก หนู ไก่ และปลา ส่วนผู้หญิงจะเตรียมสิ่งของที่นำไปร่วมพิธี ได้แก่ ข้าวต้มมัด ขนมต่างๆ วันที่ 2 ชาวบ้าน จะช่วยกันสร้างหอพระอุปคุต แล้วนำกระแตะที่สานไว้ มากั้นทำเป็นบริเวณสำหรับเทศน์มหาชาติ ในเวลาบ่ายยกเสาศะเหวด

โดยนำข้าวต้มมัด กล้วย ผูกติดกับเสาไม้ไผ่ที่ลานวัดแล้วพรมน้ำหอม ผูกผืนผ้ายาว เรียกว่า “ผ้าชะเหวด ” แล้วเชิญชะเหวดเข้ามาในหมู่บ้าน บูชาด้วยดอกไม้แล้วแห่เข้าเมืองในวันที่ 3 ตั้งแต่เช้ามีด เวลาประมาณ 03.00 นาฬิกา จะมีพิธีแห่ข้าวพันก้อน ในตอนสายของวันที่ 3 จะมีการฟังเทศน์มหาชาติ และมีการแห่กัณฑ์หลอน แล้วเทศน์อ้อศจรรย และเช้าวันอันเชิญพระอุปคุต ต่อมา มีการทำบุญตักบาตรเป็นเสร็จพิธี เดือนที่ 5 บุญสงกรานต์ เป็นบุญประเพณีที่ชาวจังหวัดมุกดาหารปฏิบัติ สืบต่อกันมาทุกปี ตอนเช้ามีพิธีตักบาตรที่หน้าศาลากลาง เสร็จพิธีแล้วจะสงฆ์พระพุทธรูปคู่บ้าน คือ พระพุทธสิงห์สอง จากวัดศรีบุญเรืองมาแห่รอบ ๆ เมืองเพื่อให้ประชาชนได้สงฆ์น้ำเพื่อความเป็นสิริมงคล เสร็จพิธีสงฆ์ประชาชน ผู้เฒ่าผู้แก่ คนหนุ่มคนสาวก็จะรดน้ำกันอย่างสนุกสนาน จากนั้นมีการแข่งขันกีฬาพื้นเมืองมุกดาหารต่างๆ เช่น สะบ้าชักเย่อ เป็นต้น เดือน 6 บุญบั้งไฟ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ชาวบ้านร่วมกันทำ โดยเอาถ่านไฟและดินประสิวมาคั่วผสมกันตามน้ำหนักที่ต้องการ แล้วบดให้ละเอียดและกรอก ใส่กระบอกลูกไม้ไผ่ หรือแป้นเหล็กขนาดต่าง ๆ ตอกให้แน่น

เพื่อเป็นการบูชานมัสการเทพเจ้าตามความเชื่อของชาวอีสานว่าเป็นผู้สร้างฝน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “แถน” หรือ “พญาแถน ” อันได้แก่ พระอินทร์นั่นเอง บุญบั้งไฟมีความสำคัญในชีวิตชาวอีสาน โดยตอนกลางวันจะมีการทำบุญตักบาตร ตอนเย็นวันแรกมีการสวดมนต์ เสร็จพิธีก็เลี้ยงอาหารผู้มาร่วมงาน วันที่สองจะมีการทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระอีกเป็นเสร็จพิธี นอกจากนี้ยังมีพิธีของชาวผู้ไทย ในเดือน ๖ นี้ คือ การเลี้ยงปู่ตา เพื่อให้คุ้มครองชาวผู้ไทยให้อยู่เย็นเป็นสุข และเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยมีหมอเหยาทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธี และเลี้ยงทายโดยการดูคางไก่ ถ้าคางไก่ โค้งยาวดีเหมือนเคียว ทายว่าปีนี้ฝนจะดี แต่ถ้าเลี้ยงปู่ตาแล้วฝนยังไม่ตกต้องตามฤดูกาลอีก ชาวผู้ไทยจะจัดงานฉลองกันอีกครั้ง โดยการทำบั้งไฟเล็ก ๆ มาเลี้ยงทายอีก เดือน 7 บุญช่าชะ ช่าชะ คือ ช่าชะ ในบัญญัติทางประเพณีข้อนี้อันเป็นการชำระสิ่งที่เปื้อนเสียดจัญไร

ในการทำงานของบริสุทธ์ศักดิ์สิทธิ์ไล่เสนียด หรือนอกจากนั้น ยังมีพิธีเลี้ยงผีตาแฮกนา เพื่อให้คุ้มครองข้าวในนา ตลอดจนบุคคลในครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุข เดือน 8 บุญเข้าพรรษา การเข้าพรรษา คือ การอธิษฐานอยู่ประจำของพระภิกษุในทีเดียว 3 เดือนโดยภายใน 3 เดือน นั้นจะไปค้างคืนที่อื่นไม่ได้ ถ้าไปจะถือว่าพรรษาขาด ต้องอาบัติไปด้วย ยกเว้นมีความจำเป็นต้องใช้วิธี

สัตตหะกรณียะ ซึ่งจะไปได้ 7 วัน ตามปกติ กำหนดเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 และมีอนุญาตให้อริษฐานเข้าพรรษาแรกไม่ทัน เช่นนี้เรียกว่า “ ปัจฉิมพรรษา ” คือการเข้าพรรษาหลัง เดือน 9 บุญข้าวประดับดิน เป็นบุญที่ถวายทานแก่พระสงฆ์ หรือ จัดอาหารทิ้งไว้หรือแขวนไว้ตามกิ่งไม้ เพื่อให้วิญญาณหรือผีที่เป็นญาติที่ได้รับความทุกข์ ทรมานในนรก ให้ได้รับการปลดปล่อยให้มารับส่วนกุศลนี้

จะเริ่มทำกันหลังจากที่ทำนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว เดือน 10 บุญข้าวสาก (ข้าวสารท) บุญข้าวสาก เป็นบุญถวายข้าวสากแก่พระสงฆ์ จะนำสิ่งของต่าง ๆ ที่เตรียมไว้เขียนเป็นสลากไปถวายพระสงฆ์ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วรวมทั้งผีไร้ญาติด้วย เดือน 11 บุญออกพรรษา ในส่วนของพระนั้นการปวารณาเป็นกิจกรรมสำคัญของพระสงฆ์ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน การออกจากการจำกัณฑ์เขต 3 เดือน ไปพักค้างคืนนอกเขต ได้ชื่อว่าเป็นการออกพรรษา จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัด เป็นเสร็จพิธี ในเดือน 11 จะมีการทำบุญกฐิน หลังออกพรรษา จะทำในช่วงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง กลาง เดือน 12 ทำยถุทานนั้น ทำนอกเหนือจากนี้ไม่ได้เพื่อเป็นการทำบุญถวายกฐินในพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ครบสามเดือนอีกด้วย เดือน 12 บุญลอยกระทง เป็นการทำบุญและงานรื่นเริง ขึ้น 15 ค่ำ จุดประสงค์ของการทำบุญนี้เพื่อบูชาพระแม่คงคา ขอภัยต่อพระแม่คงคา และบูชารอยพระพุทธรูปบาทของพระศาสดา ตอนเช้ามีการทำบุญตักบาตรที่วัดตอนสายหนุ่มสาวจะทำกระทงและนำไปลอยในแม่น้ำในดอนเย็น สังเกตได้ว่าฮิตสิบสองเป็นประเพณีในรอบ 12 เดือน ที่ยังปฏิบัติสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้

ครองสิบสี่ ครอง เป็นคำที่ตรงกับภาษาอีสาน ว่า “ คอง ” หมายถึงแนวทาง หรือ ทำนองคลองธรรม สิบสี่ หมายถึง แนวทางที่พึงปฏิบัติ 14 ข้อ ครองสิบสี่ หมายถึง แนวทางที่ประชาชนทั่วไปตลอดจนผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองพึงปฏิบัติ 14 ข้อ เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งจารีตประเพณีและทำนองคลองธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของบ้านเมือง ซึ่งจำแนกได้ ดังนี้ ฮิตเจ้าครองขุน เป็นฮิตของพระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหากษัตริย์ผู้ครองเมือง ที่จะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนที่มีมาแต่โบราณ เช่น การปฏิบัติตามทศพิธราชธรรม ปกครองดูแลไพร่ฟ้าประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ฮิตเจ้าครองเพี้ย เป็นฮิตของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่แต่โบราณ เพื่อให้ปฏิบัติตามครองขุนหรือจารีตที่เคยปฏิบัติมา

โดยยึดหลักธรรมทางศาสนาเป็นที่ตั้งอันเป็นแนวทางปกครอง โดยเป็นธรรมแก่ประชาชน ฮิตไพร่ครองนายเป็นฮิตของประชาชนทั่วไปที่พึงปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองและคำสั่งของเจ้านาย ซึ่งเป็นนายจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่และเป็นที่ยิ่งของประชาชน ฮิตบ้านครองเมือง คือการรู้จักปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวและมีการเลี้ยงชีพโดยสุจริตฮิตผู้ครองเมีย คือ แนวทางที่สามีและภรรยาปฏิบัติต่อกันเพื่อให้การอยู่ร่วมกันในครอบครัวเป็นไปอย่างราบรื่นและเป็นปกติสุข ฮิตพ่อครองแม่ คือ แนวทางที่ผู้เป็น

พ่อและเป็นแม่พึงปฏิบัติต่อลูกในทางที่เป็นประโยชน์แก่ลูก นับตั้งแต่การเลี้ยงดูให้เติบโตใหญ่และการแนะนำอบรมในสิ่งที่ดีงามห้ามปรามมิให้กระทำชั่ว ฮีตลูกครองหลาน เป็นแนวทางที่ผู้เป็นลูกและเป็นหลานพึงปฏิบัติ เช่น เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่

ตลอดจนให้ละเว้นการกระทำชั่ว ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงานให้สมกับคำที่เรียกว่า เป็นลูกแก้วหลานแก้ว ฮีตไร่ครองเขย เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้เป็นสะใภ้และลูกเขย ด้วยการปฏิบัติให้เป็นไปตามขนบธรรมเนียมและหน้าที่ เช่น ลูกสะใภ้ต้องรักและเคารพปู่ ย่า ส่วนลูกเขยต้องรู้จักทำงาน ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ และทำตนให้เป็นที่รักของพ่อตาและแม่ยายฮีตป่าครองลุง เป็นข้อปฏิบัติของผู้เป็นป่า ลุง น้ำ อา และพี่ ซึ่งเป็นญาติอาวุโส ด้วยการวางตนให้เหมาะสม มีเมตตากรุณา และเป็นพี่พี่ของญาติพี่น้องและลูกหลาน ฮีตปู่ครองย่า ตาครองยาย ผู้เป็นปู่ ย่า ตา ยาย นั้น ชาวอีสานเรียกว่า พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ พ่อตู้ แม่ตู้ ซึ่งเป็นผู้ที่ลูกหลานให้ความเคารพ นับถือจึงต้องปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามและมีเมตตาธรรม ฮีตเต่าครองแก้ว เป็นข้อปฏิบัติของคนชราหรือผู้สูงอายุ ด้วยการวางตนให้เหมาะสมกับที่ เป็นผู้หลักผู้ใหญ่โดยยึดมั่นในศีลธรรม ประพฤติตนเป็นคนดีให้เป็นประโยชน์แก่ลูกหลาน ฮีตครองเดือน ใต้แก้ว การปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่าง ๆ ตามที่นิยมจัดทำกันในรอบ 12 เดือน ซึ่งกำหนดไว้ในฮีต 12 โดยหลักทางศาสนาเป็นสำคัญ และร่วมกันจัดทำมิให้ละเลย นับว่าเป็นการปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม ฮีตไฮ้ครองนา เมื่อถึงฤดูกาลทำไร่ทำนา ก่อนลงมือทำจะมีการเลี้ยงตาแฮก คือ ทำพิธีปลุกข้าวที่ตาแฮก ด้วยการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ได้ผลดีทันตามฤดูกาล ฮีตวัดครองสงฆ์ เป็นแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับวัดวาอารามและพระภิกษุสามเณร สำหรับชาวบ้านก็ต้องปฏิบัติต่อวัดและพระสงฆ์ ส่วนพระภิกษุสามเณร ก็ถือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย

มุกดาหารเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสาน ซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการพัฒนา ในท้องถิ่นและชนบทยังมีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่มากโดยมีความเชื่อเหล่านี้ ก่อให้เกิดกำลังใจ ในการที่จะประกอบกิจการ ใด ๆ อันเป็นบ่อเกิดพิธีกรรม ซึ่งยังมีความเชื่อเรื่องเทพ เรื่องผี ต่าง ๆ เป็นต้น

1. ความเชื่อเรื่องเทพเจ้า ความเชื่อในเรื่องเทพ จะทำให้เชื่อหมอดู นางทรงกฤษณะการชะล่า เป็นต้น

1.1 หมอดู คือ ผู้ที่มีความสามารถในการทำนายทายชิวิต อนาคต และเล่าเรื่องถึงเรื่องราวในอดีตได้ การศึกษาโหราศาสตร์และสามารถในการถ่ายทอด ให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อถือ หมอดูจะมีมากมายหลายประเภท อาทิ

- 1) หมอดูไฟ จะใช้ไฟเป็นตัวทำนาย
- 2) หมอดูลายมือ จะใช้ลายมือของผู้มาดูเป็นตัวทำนาย
- 3) หมอดูโหราศาสตร์ จะทำนายจากการคำนวณ วัน เดือน ปี เกิด

4) หมอคุณั่งทรง จะทำนายด้วยการติดต่อกับของรักษา

5) หมอคุณั่งลักษณะคน จะทำนายจากลักษณะ ชาย หญิง

การดูหมอจะต้องมีคำยกครู คือ คำคุณั่งเองซึ่งแล้วแต่หมอจะกำหนดซึ่งการทำนาย อาจจะถูกหรือไม่ขึ้นกับความเชื่อแต่ละบุคคล

1.2 นางทรง นางทรง คือ ร่างทรงที่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ หรือ เจ้าผู้ที่จะมาเป็นนางทรงจะเป็นผู้หญิงที่จะมีญาติพี่น้องที่เคยเป็นร่างทรง หรือนางทรงมาก่อนจึงจะเป็นร่างทรงได้ และร่างทรงนี้เจ้าปู่ หรือของรักษาจะเป็นผู้เลือกเอง ถ้าร่างทรงอ่อนแอเจ็บไข้ป่วยอยู่เสมอ เมื่อเป็นร่างทรงก็จะแข็งแรงหายป่วย ผู้ที่เป็นร่างทรงมักจะถูกทาบทามก่อนมิได้บังคับขึ้นใจ จะต้องสมัครใจเอง นางทรง หรือ ร่างทรงนี้ จะสามารถสื่อสารติดต่อกับของรักษาได้ และจะเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน ชาวบ้านจะให้เกียรตินางทรงมาก เพราะถือประหนึ่งเป็นตัวแทนในการติดต่อกับของรักษาที่ชาวบ้านนับถือ

1.3 การบะ เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนอีสานโดยทั่วไปและมีที่จังหวัดมุกดาหาร เกิดจากหากใครมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น การเจ็บป่วยแล้วยากให้หายจากการเจ็บป่วย ญาติพี่น้องเดินทางไปทีอื่นไม่ทราบที่อยู่และไม่ทราบข่าวคราว หรือจะเดินทางไปแข่งขันหรือรับการคัดเลือกต่าง ๆ หรืออื่น ๆ ที่ได้รับผลการตอบแทนที่ดี ผู้ที่ไปบะจะต้องมีดอกไม้ธูปเทียนจุดตามที่ตั้งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนเชื่อถือ เช่น พระธาตุพนม พระเจ้าองค์หลวง เจ้าฟ้ามุงเมือง เจ้าแม่สองนาง เป็นต้น และอธิษฐานขอให้สำเร็จดังปรารถนา ตามด้วยการบะว่า หากสำเร็จแล้วจะเอาอะไรมาถวาย เป็นการแก้บะ อาจจะเป็น หมู เป็ด ไก่ พวงมาลัย น้ำอบ น้ำหอม ผ้าแพร แล้วแต่ผู้อธิษฐานจะบะไว้ แล้วต้องทำตามนั้น หากไม่ทำตามหลังจากทราบผลแล้ว ก็เชื่อว่าจะเกิดอาเพศแก่ตนเองและครอบครัว

1.4 ขะดำ การชะดำ เป็นความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวภาคอีสาน ซึ่งเชื่อว่าหากปฏิบัติได้จะเกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น เช่น คนคลอดลูกใหม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรม จะต้องไม่กินเนื้อสัตว์และหน่อไม้ จะทำให้ผัดไฟอาจทำให้ถึงตายได้ หรือมีคนในครอบครัวเสียชีวิตที่อื่นจะไม่เอาเข้าบ้าน ถือว่าจะทำให้ครอบครัวเดือนร้อนและมีคนตายตามไปอีก เป็นต้น ซึ่งลักษณะของการชะดำ จะเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีหลงเหลืออยู่ตามชนบทในจังหวัดมุกดาหาร

2. การถือผี ความเชื่อในเรื่องผียังเป็นการเชื่อของคนแต่ละท้องถิ่น เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อชีวิตถึงคราววิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านั้นเกินขีดความสามารถที่คนธรรมดาจะแก้ไขได้ คนจึงสร้างความเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติบันดาลให้เป็นไปเช่นนั้น อำนาจนี้อาจจะเป็นเทพ เจ้าภูตผี ปีศาจ วิญญาณ สัตว์ป่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดวงดาว ตลอดจน ดิน น้ำ ลม ไฟ ฉะนั้น เพื่อป้องกันภัยพิบัติที่เกิดกับตน

มนุษย์จึงวิงวอนขอความช่วยเหลือจาก อำนาจลึกลับ โดยเชื่อว่า ถ้าบอกกล่าวหรือทำให้อำนาจนั้น พอใจอาจจะช่วยให้ปลอดภัย เมื่อพ้นภัยก็แสดงความรู้คุณด้วยการเช่นสรวงบูชาหรือประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ แต่ละสังคมต่างมีความเชื่อเป็นมรดกสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และชาวอีสานต่าง เชื่อในสิ่งต่อไปนี้

2.1 ผีบ้าน แต่ละหมู่บ้านในภาคอีสานจะนับถือผีประจำบ้านที่เรียกว่า “ ผีปู่ตา ” ผีปู่ตาเป็นผีที่คอยดูแลรักษาป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะมากระทำแก่คนในหมู่บ้านทุก ๆ ปี จะมีการเลี้ยงผีปู่ต้ามักจะเป็นป่าที่มีต้นไม้อายุนับร้อยปี เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า หากไปตัดไม้หรือยิง นกภายในบริเวณคอนปู่ตา ผีปู่ตาจะโกรธาและบันดาลให้ชีวิตประสบแต่อัปมงคล ในพิธีเลี้ยงผีปู่ตา นั้นเฒ่าจ่าจะเป็นพิธีกรเพราะเฒ่าจ่าเป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา เมื่อวันเลี้ยง ผีบ้าน ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารคาวหวานไปร่วมในพิธีเช่น ข้าวต้ม ไข่ต้ม ไก่ต้ม เหล้าขาว ปั่นข้าว ข้าวดำข้าวแดง ก้อย น้ำอ้อย น้ำตาล

2.2 ผีนา หรือผีตาแฮก เป็นผีที่ทำหน้าที่อารักข์ผืนนา คอยอำนวยผลให้ข้าวกล้า งดงาม น้ำ ปลา อุดมสมบูรณ์ คลอดจนคอยคุ้มครอง วัว ควาย ให้มีสุขภาพดีเหมาะในการทำงาน ผีตาแฮก จะสถิตอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา นาแปลงใดที่ตาแฮกสถิต ชาวนาจะยกคันทนาให้สูงขึ้น ก่อนจะลงมือทำนา จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮกเสียก่อน การเลี้ยงผีตาแฮก นั้น จะกระทำกันในวัน พุธห้าสดี อาหารที่นำไปเช่นผีตาแฮก ได้แก่ ไก่ต้ม เหล้าขาว แกลบ ข้าวต้มมัด ไข่ต้ม ข้าวดำ ก้อย น้ำอ้อย น้ำตาล เมื่อเลี้ยงตาแฮกเสร็จแล้วชาวนาก็จะปักดำข้าวกล้าในนาแปลงที่ตาแฮกอยู่ก่อน เพื่อเป็นการเสี่ยงทายความงอกงามของข้าวในนา

2.3 ผีเชื้อหรือผีบรรพบุรุษ เป็นผีเครือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังไม่ได้ไปเกิด ยังคอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานของตนอยู่ แต่ถ้าหากลูกหลาน ประพฤติไม่เหมาะสม ผีเชื้อก็จะโกรธาบันดาลให้เจ็บป่วย ลูกหลานจะต้องทำการขอขมาจึงจะหาย โกรธา เมื่อถึงวันโกน วันพระหรือวาระที่ทำบุญ ข้าวสากในเดือนสิบและบุญข้าวประดับดินในเดือน เก้า ลูกหลานจะต้องให้ทานอุทิศส่วนกุศลไปให้

2.4 ผีปอบ ก็คือคนที่เป่าผีเข้าสิงในร่างกายคนอื่นเรียกว่า ผีปอบเข้า เพื่อที่จะ กินตับไตไส้พุงคนนั้น บางครั้งคนที่ถูกปอบเข้าจะถึงแก่ชีวิตหากไม่มีหมอผีมาขับไล่ ผีปอบที่สิง สถิตอยู่ให้ออกไป เชื่อว่าสาเหตุที่จะทำให้คนเป็นปอบนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ (1) เกิดจากการเรียน เวทมนตร์คาถาต่าง ๆ เช่น เสน่ห์ยาแฝดอยู่ยงคงกระพันแล้ว เวทมนตร์คาถานั้นแก่กล้าจนเกินไป หรือประพฤติปฏิบัติผิดข้อห้ามของเวทมนตร์นั้น ๆ ผลที่สุดก็กลายเป็นผีปอบ (2) เกิดจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ หากพ่อหรือแม่เป็นปอบเมื่อตายไป ผีปอบจะรีบออกจากร่างไปสิงสถิตบุคคลที่อยู่ ใกล้และบุคคลนั้นจะกลายเป็นปอบทันที เมื่อผีปอบเข้าสิงร่างใคร บุคคลนั้นจะมีอาการชักกระตุกดิ้น ทูรนทูราย ส่งเสียงร้องโหยหวนน่ากลัว ญาติพี่น้องต้องไปตามหมอผีมาทำพิธีขับไล่ผีปอบ โดยการ

ใช้หายใจพิเศษหรือทางกระเบนและใช้ว่านไฟเหน็บหรือจี้ลงไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เมื่อฝีปอบทนไม่ได้ก็จะออกปากบอกว่าตนเป็นใคร มาจากไหน แล้วจึงออกจากร่างไป แต่ในบางรายถ้าฝีปอบนั้นมีคาถาแก่กล้ากว่าหมอผี ฝีปอบนั้นก็จะไม่ยอมออก คนที่ถูกฝีปอบเข้าก็จะตายหากแก้ไขไม่ทัน เป็นที่น่าสังเกตุว่า คนที่ถูกฝีปอบเข้าถึงส่วนมากจะเป็นคนป่วย คนอ่อนแอ และคนขวัญอ่อน

2.5 ฝีเป่า มีความเชื่อว่าฝีเป่าคือคนที่กลายเป็นผีดิบเพราะชอบกินตับคน ตับสัตว์ หรือชอบกินอาหารทะเลสด อาหารคาว ฝีเป่าจะออกหากินในเวลากลางคืน โดยเฉพาะในคืนเดือนมืดที่ตรงกับวันพระมักจะออกหากิน คนที่เป็นฝีเป่าจะมีแสงออกที่รูจมูกทั้งสองข้าง (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2542 : 242-247)

ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านวัฒนธรรม

หมู่บ้านวัฒนธรรม หมายถึง หมู่บ้านที่ยังคงมีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย คนตรีพื้นบ้าน การทอผ้า การจักสาน งานประเพณีต่าง ๆ จังหวัดมุกดาหารได้กำหนดเกณฑ์การประกวดหมู่บ้านวัฒนธรรม ดังนี้

1. การส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การจัดงานประเพณีในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง
2. การอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย การดำเนินชีวิตแบบเครือญาติ
3. การเคารพผู้อาวุโสในหมู่บ้าน
4. การทำนุบำรุงศาสนา
5. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในหมู่บ้าน
6. ความสามัคคีในชุมชน
7. การจัดบ้านเรือนสะอาด เป็นระเบียบ
8. การดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น การทอผ้าใช้เอง การเลี้ยงสัตว์ การทำไร่ทำนา

การเพาะปลูก

9. การแก้ปัญหาโดยใช้วิถีทางสังคม
10. ความร่วมมือขององค์กรในหมู่บ้าน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน

ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. ความหมายของการท่องเที่ยวและประเภทของการท่องเที่ยว
ความหมายของการท่องเที่ยวการท่องเที่ยว หมายถึง การเที่ยวไปในสถานที่ต่าง ๆ

(วิชัย เทียนน้อย. 2528 : 1) การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ หรือการกระทำต่อกันและกันของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐบาลและชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านในกระบวนการดึงดูดใจ และต้อนรับขับสู้ นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอื่น ๆ (เสรี วังสไพจิตร. 2534 : 12)

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจตามวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ ที่มีค่าใช้จ่ายหรือหารายได้ (เสกสรรค์ ยวงวิชัย. 2536 : 11) การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อทำการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจ หรือก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม จนเป็นเหตุดึงดูดใจให้เดินทางไปศึกษาและท่องเที่ยวตามแหล่งต่าง ๆ (ศิริ ฮามสุโพธิ์. 2543 : 18-19)

การท่องเที่ยว หมายถึง การที่คนเดินทางออกจากที่พักหรือที่ทำงาน ไปยังสถานที่อื่นในระยะเวลาสั้น ๆ และคนเหล่านี้จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างพักอาศัยชั่วคราวในสถานที่ท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ในการเดินทางต้องการไปเยี่ยมชมภูมิทัศน์หรือท่องเที่ยว (Holloway. 1983 : 3)

การท่องเที่ยว หมายถึง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้จัดบริการด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐบาลในท้องถิ่น และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการดังกล่าวแล้ว ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ (Coltman. 1989 : 3) นอกจากความหมายดังกล่าวแล้ว การท่องเที่ยวยังเป็นผลรวมของกิจกรรมที่เกิดจากการผสมผสานในการให้บริการต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวอันเกิดจากหน่วยงานของรัฐบาล เช่น ระบบการคมนาคม การสื่อสาร ระบบความปลอดภัย เป็นต้น การบริการของภาคเอกชน เช่น การจัดที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก การจมน้ำเที่ยว หรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ และประการสุดท้าย คือ การต้อนรับด้วยไมตรีจิตจากประชาชนในท้องถิ่นอันเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว (Mill. 1990 : 359) การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากบ้านพักเป็นการชั่วคราวในระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อไปเยี่ยมชมภูมิทัศน์ หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ ทางด้านการท่องเที่ยว เช่น การพักผ่อน เล่นกีฬา การประชุม สัมมนา เป็นต้น (Davidson. 1993 : 2) การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดบริการและการอำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเดินทาง (Pond. 1993 : 35)

การท่องเที่ยวเป็นการนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่างที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายถึงที่อยู่อาศัย ไปยังอีกที่หนึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม โดยมีแรงกระตุ้น (Motivator)

จากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ และด้านสถานะหรือเกียรติคุณ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นคำที่ครอบคลุมทั้งกระบวนการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นชั่วคราว เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่มีใช้เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้ (นิคม จารุมณี. 2536 : 2)

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรมหรือกระบวนการในการดึงดูด ด้วยการให้การต้อนรับที่อบอุ่นเปี่ยมด้วยไมตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544 : 2-5)

ประเภทของการท่องเที่ยวในส่วนของประเภทของการท่องเที่ยวเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง กล่าวคือ จะช่วยให้ผู้ศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏในแต่ละสังคมแตกต่างกัน จนทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่จะเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลิน ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวได้เป็น 3 ประเภท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2529 : 22)

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือน่าสนใจ เช่น ภูเขา น้ำตก ลำธาร ทะเลสาบ ทะเลทราย ทะเลเกาะแก่งต่าง ๆ เป็นต้น

3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นตามวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ ทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและสร้างขึ้นในปัจจุบันซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุ พื้นที่หรือสิ่งก่อสร้าง แต่มีผลดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น อนุสรณ์สถาน เมืองโบราณ ศาสนสถาน พระราชวังโบราณ วัตถุสถานพิพิธภัณฑน์ เป็นต้น

3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือสืบต่อกันมา ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น สภาพชีวิตริมแม่น้ำลำคลอง เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก งานเทศกาล ประเพณีต่าง ๆ การแข่งขันเรือยาว การฟ้อนรำ ศิลปะการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

การท่องเที่ยวทั้ง 3 ประเภท อาจแบ่งระดับกิจกรรมของการท่องเที่ยวได้ 4 รูปแบบที่ต้องการการจัดการแตกต่างกัน คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2533 : 2-14)

1) การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงไว้ยาวนานที่สุด ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์ การท่องเที่ยวเหล่านี้จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2) การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ เพื่อการรักษาระบบนิเวศ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งหรือบางส่วนของ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่นั้น ๆ จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

3) การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการนันทนาการ การพักผ่อนหย่อนใจ การทัศนศึกษา การประชุมสัมมนา การติดต่อทางธุรกิจ ที่ให้ความสำคัญในการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เป็นการท่องเที่ยว นันทนาการ ประชุม และสัมมนา

4) การท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม จริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งยังคงมีการพัฒนาอย่างถูกกฎหมายในบางพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวทางเพศ (Sex Tour) กาสีโน (Casino) และเกมกีฬาบางประเภท เป็นการท่องเที่ยวที่ขัดต่อศีลธรรม (Immorality Tourism) การจัดการ การท่องเที่ยวทุกประเภท ต้องคำนึงถึงการรักษาสีลธรรม การสงวนรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว และการได้ประโยชน์ตอบแทนอย่างสมดุลและเหมาะสม จึงจะเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตาม คงมีส่วนหนึ่งที่ยังคงเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่สร้างสรรค์หรือเชิงทำลายอยู่บ้าง เช่น การท่องเที่ยวทางเพศ (Sex Tour) การท่องเที่ยวเพื่อการพนัน การท่องเที่ยวแบบบันเทิงเรียมย์ที่ไร้ศีลธรรมและผิดกฎหมาย เป็นต้น เพื่อตอบสนองนโยบาย แนวทาง และแผนงานที่ชัดเจนใน อันที่จะให้การท่องเที่ยวทุกชนิดเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ภายใต้ นโยบาย แนวทาง และแผนงานที่ชัดเจน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงควรจำแนกการจัดการให้เหมาะสมสอดคล้องกับรูปแบบ การท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. ความสำคัญของการท่องเที่ยวและองค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ความสำคัญของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อประเทศหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ซึ่งกล่าวถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2533 : 4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

2.1 ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจประเทศ

1) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก รายได้จากต่างประเทศช่วยลดการขาดดุลการค้าได้อีกทางหนึ่ง

2) รายได้จากการท่องเที่ยวจะมีผลทวีคูณในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ผลผลิตส่วนรวมของประเทศมีค่าทวีกว่า 2 เท่าตัว

3) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียนและการกระจายรายได้สู่ภูมิภาค เมื่อเกิด

การเดินทางท่องเที่ยวในชนบท การพัฒนาความเจริญก็จะไปถึงภูมิภาคนั้น ๆ ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ในท้องถิ่น เช่น โรงแรม ร้านค้า ภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีผู้ลงทุนในหลาย ๆ รูปแบบ ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพอย่างกว้างขวาง เป็นการกระจาย รายได้สู่ประชาชนอย่างแท้จริง

4) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและการนำเอาทรัพยากร ของประเทศโดยเฉพาะในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในรูปแบบการผลิตสินค้าพื้นเมือง และสินค้าที่ระลึก ตลอดจนการบริการในท้องถิ่นนั้น ๆ

5) การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่สิ้นเปลืองวัตถุดิบ ผลผลิตขายได้ตลอดเวลา สุดแต่ความเหมาะสมและความสามารถของผู้ขาย

6) การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตหมุนเวียนเป็นวงจรมายในประเทศ ทำให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการลดการว่างงานลง ประชากรมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้รัฐรับรายได้ในรูปของภาษีอากรประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

2.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อสังคม

1) การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ ก่อให้เกิดสันติภาพ ความเป็นไมตรี และความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือนทำให้ ประชาชนมีรายได้มีงานทำ

2) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสำนึกและความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ตลอดจน การรักษาเอกลักษณ์ของชาติ ก่อให้เกิดความหวงแหนรักผืนแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่

3) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความภูมิใจ ความสำนึกและความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษา เอกลักษณ์ของชาติ ก่อให้เกิดความหวงแหนรักผืนแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่

4) การท่องเที่ยวทำให้ประชาชนในชนบทรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ รู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาผลิตและประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ในรูปของสินค้าพื้นเมือง และ ของที่ระลึกไว้สำหรับขายแก่ผู้มาเยือน เป็นการหารายได้จุนเจือครอบครัวเพิ่มขึ้น

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างผสมผสานกัน ดังมีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของการ ท่องเที่ยว ดังนี้

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542 : 7-10) กล่าวถึง องค์ประกอบของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มี

องค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) แต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อย และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น โดยความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยทั้ง 3 เกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยวได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการหรือทัศนศึกษา

ซึ่งอาจเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรงและจากการบริการที่เกี่ยวข้อง โดยปกติทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรที่ใช้ไม่มีวันหมดเพราะรูปแบบการใช้มักเป็นการสัมผัสแต่ภายนอกโดยไม่มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรใด ๆ หรืออาจมีการชดเชยได้อยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม ในการท่องเที่ยวที่เป็นจริงนั้น การใช้ประโยชน์ของทรัพยากรมักมีการแปรรูปทรัพยากร และอาจไม่มีการคำนึงถึงการสูญเสีย หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับระบบย่อยต่าง ๆ รวมทั้งผลต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ในทางกลับกันสิ่งแวดล้อมที่เป็นระบบอื่น ๆ เช่น ระบบชุมชน ระบบอุตสาหกรรม ฯลฯ อาจมีผลกระทบมาสู่ระบบท่องเที่ยวด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวที่ขาดระบบการจัดการที่ดีเข้ามาเกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ประสบความสำเร็จที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีกหลายประการ เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจและการลงทุน สังคมและวัฒนธรรม องค์กรและกฎหมาย เป็นต้น

Burkart และ Medlik (1985 : 320) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ได้แก่

1) ความดึงดูดใจ (Attractions)เสน่ห์ของแหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นสถานที่ เช่น อากาศ ความงามตามธรรมชาติ หรือเหตุการณ์สำคัญเฉพาะกาล เช่น งานเฉลิมฉลอง นิทรรศการ การแข่งกีฬาระดับโลก การประชุมนานาชาติ ฯลฯ

2) การเข้าถึงง่าย (Accessibility) ความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง การเดินทางสู่แหล่งท่องเที่ยว

3) ความน่าอภิรมย์ (Amenities) ณ จุดหมายปลายทางนั้น ตั้งแต่ที่พักแรม การบริการ ตลอดจนความบันเทิงต่าง ๆ ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้เกิดการเดินทางไปท่องเที่ยว

วิชัย เทียนน้อย (2528 : 15) กล่าวว่า ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแบ่งได้ 2 ปัจจัย คือ (1) ปัจจัยด้านกายภาพหรือธรรมชาติ ได้แก่ ลักษณะภูมิประเทศ เพราะลักษณะภูมิประเทศทำให้เกิดภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม และช่วยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้บริการ เช่น ที่ราบ ที่ราบสูง เนินเขา เกาะแก่ง แหลม ชายหาด หน้าผา ถ้ำ น้ำตก เป็นต้น ลักษณะภูมิอากาศ การเดินทางของนักท่องเที่ยวจะต้องทราบเรื่องราวลมฟ้าอากาศก่อนการเดินทาง เพราะการเดินทางและจัดกิจกรรมนันทนาการ การเตรียมอุปกรณ์และเสื้อผ้าให้เหมาะกับสภาพ

ภูมิอากาศ (2) ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ปัจจัยทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยว ได้แก่ การประกอบอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี มรดกทางประวัติศาสตร์ และการคมนาคม

3. กระบวนการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวและการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

กระบวนการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2543 : 41-45)

ได้อธิบายถึง กระบวนการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวไว้ว่า เมื่อคนเรามีความต้องการอยากเดินทางท่องเที่ยว ก็ต้องตัดสินใจก่อนว่าจะเดินทางไปท่องเที่ยวที่ใด จะใช้บริการประเภทไหน จะใช้เวลาในการท่องเที่ยวกี่วัน ซึ่งการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวต้องมีกระบวนการในการตัดสินใจ ซึ่งสรุปกระบวนการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวได้ 10 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การส่งเสริมการท่องเที่ยวไปยังตลาดเป้าหมาย เป็นขั้นตอนที่หน่วยงานการท่องเที่ยวทำการส่งเสริมการท่องเที่ยวไปยังตลาดตลาดเป้าหมายใน 4 รูปแบบ คือ การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขาย และการขายโดยพนักงานขาย เพื่อเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว และบริการท่องเที่ยวที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวในตลาดท่องเที่ยวเป้าหมายได้ทราบ อันจะนำไปประกอบการพิจารณาตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว ฉะนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจึงต้องพยายามส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพในการเผยแพร่ข่าวสารการท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวในตลาดเป้าหมายอย่างทั่วถึงเพื่อจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 2 นักท่องเที่ยวได้รับข่าวสารการท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายได้รับข่าวสารการท่องเที่ยวจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวใน 4 รูปแบบ คือ จากสื่อโฆษณา การประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขายและจากพนักงานขาย โดยข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวที่ได้รับจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว บริการท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เพื่อชักจูงเร้าให้เกิดความต้องการเดินทางท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 3 ความต้องการเดินทางท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนหลังจากนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายได้รับข่าวสารการท่องเที่ยวแล้ว ก่อให้เกิดความต้องการการเดินทางท่องเที่ยวขึ้นภายในจิตใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคนย่อมต้องการเสริมสิ่งที่ขาดไป หรือเพิ่มรสชาติให้กับชีวิต เช่น เกิดความเบื่อหน่าย เกิดความอยากเปลี่ยนแปลงบรรยากาศ เกิดความอยากเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความต้องการเพิ่มประสบการณ์ เป็นต้น ซึ่งการเดินทางท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความต้องการภายในจิตใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคนได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่ 4 สิ่งจูงใจทางการท่องเที่ยว สิ่งจูงใจทางการท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวแต่ละคนถูกกระตุ้นให้เกิดความต้องการทางการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งจูงใจในการ

ท่องเที่ยวเกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือ ปัจจัยผลักดัน (Push Factor) เป็นสภาพเงื่อนไขที่ผลักดันให้เกิดความต้องการท่องเที่ยวโดยต้องการหลีกเลี่ยงความจำเจซ้ำซากในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ลักษณะทางสรีระวิทยาของมนุษย์ การมีเวลาว่างมากขึ้น การมีรายได้เพียงพอในการท่องเที่ยว การขยายตัวทางการศึกษาโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลง ความมั่นใจในการเดินทางท่องเที่ยว เป็นต้น ปัจจัยดึงดูด (Pull Factor) เป็นสภาพเงื่อนไขที่ดึงดูดใจให้เกิดความต้องการเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่ การค้นพบสถานที่ใหม่ ประสิทธิภาพของการสื่อสาร การขยายตัวของธุรกิจนำเที่ยว ระบบคมนาคมขนส่ง ระบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ดี ระบบการตลาดที่มีประสิทธิภาพ นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล เป็นต้น

สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) สิ่งดึงดูดใจทางด้านกายภาพ เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการพักผ่อนทางร่างกายและจิตใจให้สดชื่น คลายเครียด บำรุงรักษาสุขภาพ เช่น การชื่นชมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม การอาบน้ำแร่ การร่วมกิจกรรมกีฬา เป็นต้น (2) สิ่งดึงดูดใจด้านวัฒนธรรม เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการอยากเห็นวัฒนธรรมที่ไม่เคยรู้จักมาก่อน รวมทั้งการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น การชมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การชมศิลปะพื้นบ้าน การชมความเป็นอยู่ของชาวเขา และการเข้าร่วมเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น (3) สิ่งดึงดูดใจด้านส่วนตัว เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการส่วนตัวของนักท่องเที่ยว เช่น การเดินทางไปเยี่ยมญาติมิตร การเดินทางไปจาริกแสวงบุญ การเดินทางไปร่วมประกอบศาสนกิจ เป็นต้น (4) สิ่งดึงดูดใจด้านสถานภาพ เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการพัฒนายกระดับสถานะของตัวเองให้สูงขึ้น และมีชื่อเสียงมากขึ้น เช่น การเข้าร่วมประชุมสัมมนา การเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา การศึกษาต่อต่างประเทศ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 5 การตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายได้รับข่าวสารการท่องเที่ยวจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว และเกิดความต้องการเดินทางท่องเที่ยว อีกทั้งได้รับแรงกระตุ้นจากสิ่งจูงใจเข้าเสริม ก่อให้เกิดภาพพจน์การท่องเที่ยวของแต่ละท้องถิ่นมากขึ้น แล้วทำการพิจารณาเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่ตนเองต้องการเดินทางไปท่องเที่ยวมากที่สุด จะพิจารณาตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวและมักติดตามด้วยลำดับความสำคัญของคำถามเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้ (1) จะเดินทางท่องเที่ยวไปที่ไหน (2) จะเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมอะไร (3) จะเดินทางท่องเที่ยวเมื่อไร (4) จะเดินทางท่องเที่ยวโดยทางรถยนต์ ทางรถไฟ ทางเรือ หรือทางเครื่องบิน (5) จะเดินทางไปท่องเที่ยวนานกี่วัน โดยแยกเป็นจำนวนวันในแต่ละสถานที่ที่จะไปท่องเที่ยว (6) จะเดินทางไปท่องเที่ยวกับใคร

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่ศึกษาถึงค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่ตัดสินใจเลือกแล้วว่าจะต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งหมดเท่าใด ซึ่งการวางแผนค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวจะต้องวางแผนค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นในการท่องเที่ยว

ครั้งนั้น เพื่อเตรียมการให้พร้อมอาจต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการเก็บเงินด้วย เช่น ค่าพาหนะเดินทาง ค่าที่พัก ค่าเข้าชมสถานที่ ค่าอาหารเครื่องดื่ม ค่าบริการนำเที่ยว ค่าซื้อของที่ระลึก เป็นต้น โดยที่นักท่องเที่ยวอาจขอข้อมูลและการช่วยเหลือด้านการวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวจากธุรกิจนำเที่ยวก็ได้ นอกจากนี้ยังต้องมีการวางแผนถึงความสามารถในการเดินทางท่องเที่ยว ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้เวลาว่าง จะต้องวางแผนว่าจะต้องใช้เวลาวางช่วงใดในการเดินทางท่องเที่ยวและใช้เวลาที่วันจะต้องวางแผนว่าการเดินทางท่องเที่ยวจะต้องใช้จ่ายเงินมากน้อยเท่าใด สุขภาพจะต้องวางแผนว่าการเดินทางท่องเที่ยวจะต้องมีการเตรียมตัวด้านสุขภาพอย่างไร เช่น เสื้อผ้า ยารักษาโรคสามัญ ยารักษาโรคประจำตัว เป็นต้น อาชีพ จะต้องวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวและมอบภารกิจการงานให้ใครทำแทน ระยะเวลา จะต้องวางแผนถึงระยะทางของสถานที่ท่องเที่ยวว่าสอดคล้องกับเวลาวางการเงิน สุขภาพ และอาชีพหรือไม่อย่างไร

ขั้นตอนที่ 7 การเตรียมตัวก่อนการเดินทางท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายจะต้องเตรียมตัวก่อนออกเดินทางท่องเที่ยว หลังจากที่ได้วางแผนค่าใช้จ่ายเรียบร้อยแล้ว ซึ่งการเตรียมตัวก่อนออกเดินทางท่องเที่ยวมีหลายอย่างที่ควรคำนึง เช่น การจองตัวยานพาหนะเดินทาง การจองตั๋วรายการนำเที่ยว การยืนยันการเดินทาง การเตรียมสัมภาระส่วนตัวที่จะต้องนำไปด้วย

ขั้นตอนที่ 8 การเดินทางท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวออกเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทาง หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ได้เลือกสรรแล้ว จนกระทั่งเดินทางกลับสู่ที่พักอาศัย ในภูมิลำเนาเดิม โดยนักท่องเที่ยวมีการประเมินการเดินทางท่องเที่ยวเป็นระยะ ๆ ตามประสบการณ์ที่ได้รับ เริ่มตั้งแต่ยานพาหนะที่นำไปสู่จุดหมายปลายทาง หรือแหล่งท่องเที่ยว สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนที่พักแรม อาหารการกิน และบริการอื่น ๆ ว่าเป็นอย่างไรบ้าง

ขั้นตอนที่ 9 ประสบการณ์จากการเดินทางท่องเที่ยวเป็นขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวจะทำการประเมินประสบการณ์ที่ได้รับจากการเดินทางท่องเที่ยวครั้งนี้ หลังจากเสร็จสิ้นการเดินทางท่องเที่ยวแล้ว ซึ่งการประเมินประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ได้รับจากการเดินทางท่องเที่ยวจะเกิดความรู้สึก 2 ลักษณะ คือ ความรู้สึกพอใจ หรือความรู้สึกไม่พอใจ เป็นการประเมินประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่ได้รับหรือสัมผัสจากการท่องเที่ยวครั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นที่คน สภาพแวดล้อม การให้บริการของธุรกิจท่องเที่ยวแล้วทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกพึงพอใจหรือความรู้สึกไม่พึงพอใจ

ขั้นตอนที่ 10 ทักษะการเดินทางท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นักท่องเที่ยวเกิดทัศนคติต่อการเดินทางท่องเที่ยวหลังจากประเมินประสบการณ์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวในครั้งนี้แล้ว ถ้าหากนักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจจากการท่องเที่ยวครั้งนี้จะมีทัศนคติที่ดี อาจทำให้เขากลับมาเที่ยวซ้ำอีกหรือบอกกล่าวให้บุคคลอื่นมาท่องเที่ยว ซึ่งทั้ง 10 ขั้นตอนที่ได้กล่าวมานั้น

การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตู๋ ชุมสาย และฉิบพันธ์ พรหมโยธี (2527 : 27) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียง หรือในประเทศที่น่าสนใจก็เพื่อศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มุมมานุษยวิทยา เพื่อชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีปัจจุบัน เพื่อชมศิลปะนาพรรณในหอ ศิลปะ เพื่อนมัสการศูนย์ศาสนาที่สำคัญ เพื่อร่วมปฏิบัติในงานมหกรรม งานฉลอง และเพื่อชมการแสดงศิลปะครั้งสำคัญ ๆ

วิวัฒน์ชัย นุชยกักดิ์ (2537 : 33) กล่าวว่า เมื่อสังคมมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม งานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างถูกปล่อยปะละเลยให้สูญหาย ด้วยสาเหตุของประโยชน์ใช้สอยน้อย ความไม่จำเป็นหรือไม่สะดวกต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ตลอดจนอิทธิพลของความเจริญหรือความเป็นเมือง (Civilization) แต่เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวมาสู่ท้องถิ่นนั้น จะกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงก่อประโยชน์ขึ้น 2 ทาง คือ การอนุรักษ์หรือสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว

พลอยศรี โปราณานนท์ (2539 : 40) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการมีความรู้ หรือมีประสบการณ์ในวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ กิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทนี้ จะอยู่ในรูปแบบที่ได้รับความรู้หรือประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมจากแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็มีความเพลิดเพลินรวมอยู่ด้วย เช่น การมีประสบการณ์ด้านอาหาร ดนตรี การละเล่น การเดินรำที่เป็นวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยือน เป็นต้น

โครงการวิถีทรรศน์ (2540 : 10) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

Richie และ Zins (1978 : 257) กล่าวว่า ส่วนประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ มีทั้งหมด 12 ประการด้วยกัน คือ งานหัตถกรรม ภาษา ขนบธรรมเนียมและพิธีปฏิบัติ ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร ศิลปะและดนตรี รวมไปถึงสภาพแวดล้อมและรูปปั้นแกะสลัก ประวัติศาสตร์ และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้

เฉพาะในท้องถิ่น งานสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่และดั้งเดิมในท้องถิ่น ศาสนารวมไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ระบบการศึกษา เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย กิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ

Greenwood (1982 : 27-28) กล่าวว่า ทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ของมนุษย์ ล้วนแล้วแต่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ตรงโดยมีโอกาสดำผัสวัฒนธรรมที่แท้แท้จริงของชนชาติต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด

Mcintoch and Goeldner (1984 : 112-113) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อจะสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือประเทศอื่น ๆ เพื่อที่จะเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต

Smith (1989 : 2-3) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้นักท่องเที่ยวได้ซึมซับและมองเห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมในอดีตผ่านสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็น เช่น แบบบ้าน งานหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน และการแต่งกาย เป็นต้น

Howell (1993 : 159-161) กล่าวว่า ผู้คนเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เพื่อที่จะเรียนรู้ หาประสบการณ์ และความบันเทิง นักท่องเที่ยวบางกลุ่มเห็นว่า คนท้องถิ่นที่มีวัฒนธรรมที่แปลกและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์สามารถเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวได้เช่นกัน สิ่งที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้โดดเด่นก็คือการที่นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์และทำให้นักท่องเที่ยวเกิดมุมมองทางด้านวัฒนธรรมที่กว้างไกลไปกว่าเดิม

Pigram (1993 : 156-174) กล่าวว่า สิ่งจูงใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องของความแตกต่างในวิถีชีวิต การแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดซึ่งกันและกัน

Reisinger (1994 : 24-28) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่สนใจพิเศษในการสืบค้นและแสวงหาประสบการณ์การมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความงาม สติปัญญา อารมณ์ และจิตใจ

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจพิเศษ โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาและการเข้าร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ ศิลปวัฒนธรรม การชื่นชมในสุนทรียภาพของโบราณสถาน คุณค่าทางวิชาการและการศึกษา การเสริมสร้างมิตรภาพระหว่างผู้คน การเดินทางท่องเที่ยวเป็นโอกาสที่จะได้ทราบถึงวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ได้ไปมาหาสู่หรือคบค้าสมาคม ได้แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

ซึ่งจะยังผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี ทำให้เกิดภาพพจน์ที่ดีของแต่ละสังคม เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คนต่างภูมิภาคหรือต่างท้องถิ่น เป็นการลดช่องว่างระหว่างชาวเมืองกับชนบท นอกจากนี้ในระดับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศจะเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างผู้คนต่างชาติ ต่างภาษา หรือต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม กระตุ้นให้เกิดความสนใจในความสวยงามและคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อคุณภาพชีวิต ทำให้ทั้งนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นหันมาสนใจที่จะบำรุงรักษาวัฒนธรรมประเพณี และปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตนเองทั้งธรรมชาติและศิลปกรรมให้ดีขึ้น

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183-186) ระบุว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าให้การกระทำบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทั้งยังให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่ามีอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม 2) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม 3) ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

สำนักงานงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2537 : 17) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุม การใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะของสมาชิกของสังคม ซึ่งในการมีส่วนร่วมนั้นประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ทิวังศ์ ศรีบุรี (2539 : 100) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มประชาชนหรือประชาชน ได้มีโอกาสร่วมรับรู้ข่าวสาร รับฟัง และร่วมแสดงความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ต่อการเตรียมการ โครงการหรือกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น

Erwin (1976 : 138) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรอิสระได้เข้าร่วมในกระบวนการของกิจกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ถือเป็นกลยุทธ์ในการผนึกกำลังร่วมกันระหว่างหน่วยงาน หรือองค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน อีกทั้งมุ่งหวังให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเองและมีการพัฒนา ความสามารถ นอกจากนี้ยังถือว่าการมีส่วนร่วมเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชน ที่จะเข้ามาแสดงความคิดเห็นในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาที่จะเน้นคุณภาพชีวิตของตนเอง ชุมชน และท้องถิ่น

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปความสำคัญของการมีส่วนร่วมเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) ทำให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองมากขึ้น เพราะได้เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับและ เกิดความเชื่อมั่นความสามารถของตนเองมากยิ่งขึ้นในการรู้จักช่วยเหลือตนเอง
- 2) ทำให้ประชาชนรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองด้วยตนเอง ตั้งแต่การค้นหา การ วิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง
- 3) ทำให้ประชาชนกำหนดความต้องการของท้องถิ่นได้ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพ ความเป็นจริง เพราะได้ค้นหาและวิเคราะห์ปัญหาของท้องถิ่นอย่างรอบคอบเพื่อตอบสนองความ ต้องการของท้องถิ่นได้
- 4) เป็นการประหยัดงบประมาณและทรัพย์สินด้านอื่น ๆ ของทางราชการ เพราะประชาชนท้องถิ่นได้ช่วยกันรับภาระบางส่วนแล้ว
- 5) ทำให้ประชาชนเกิดความภูมิใจในผลสำเร็จของการทำงาน และมีความสำนึกใน ความเป็นเจ้าของซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความผูกพัน รักหวงแหนและดูแลรักษาเหมือนเป็นทรัพย์สิน ของตน

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมมีระดับที่แตกต่างกัน 6 ระดับ (ชินรัตน์ สมสืบ. 2539 : 58) คือ

- 1) การมีส่วนร่วมอย่างสิ้นเชิง
- 2) การมีส่วนร่วมเพียงในนาม
- 3) การมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย
- 4) การมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม
- 5) การมีส่วนร่วมมาก
- 6) การมีส่วนร่วมในอุดมคติ

มาริสสา สุจริตจิตร (2539 : 18) ได้เสนอว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงประกอบด้วย กระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การวางแผน (Planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วิเคราะห์ ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตาม ประเมินผล

2) การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและการบริหาร

3) การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำกิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

4) การได้รับประโยชน์ (Obtaining Benefits) ประชาชนต้องได้รับแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมกัน ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวหรือวัตถุที่ไร้รัฐ ฤษฏา คชแสงสันต์ (2543 : 23) การมีส่วนร่วมมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น เพราะท้องถิ่นจะเข้าใจปัญหาในพื้นที่ของตนเองได้ดีที่สุด

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการเพื่อให้ประชาชนรู้จักคิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดำเนินงาน ทำให้ประชาชนเรียนรู้การดำเนินกิจกรรมได้ด้วยตนเอง รวมถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับด้วย

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน เพื่อให้ประชาชนทราบถึงงานที่ดำเนินไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างใด

หลักสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการท่องเที่ยว (รัฐฎา คชแสงสันต์. 2543 : 25) ดังนี้

1) ต้องมีเงื่อนไขและโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้กระทำ ซึ่งควรให้ท้องถิ่นมีอำนาจปกครองตนเอง รวมทั้งผลักดันให้มีการเสนอข่าวของท้องถิ่นให้คนทั่วไปรู้จักและเข้าใจท้องถิ่นของตนเองมากที่สุด

2) ชุมชนต้องมีแนวทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายรากฐานชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเพื่อสืบต่อให้คนรุ่นหลังได้ รวมทั้งพยายามรักษาสมดุลระหว่างคุณภาพชีวิตที่ดีและรายได้จากการท่องเที่ยว โดยชุมชนท้องถิ่นต้องปฏิบัติดังนี้

(1) ไม่ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเกินขีดจำกัด โดยมุ่งหวังแต่รายได้จากการท่องเที่ยวจนกลายเป็นการทำลายรากฐานของท้องถิ่น ทั้งด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2) ต้องช่วยกันรักษาและพัฒนาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นคนไว้ เช่น เทศกาล ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพ สถานที่สำคัญของชุมชน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น

(3) คนในชุมชนต้องมีความรู้เรื่อง การจัดการ การทำการตลาด และการประชาสัมพันธ์เพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยอาศัยความช่วยเหลือนอกจากท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เป็นต้น

นอกจากนี้การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวยังถือเป็นการแสดงออกเพื่อให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น ๆ ด้วย ซึ่ง(อรุณศรี นาคะวิสุทธิ 2543 : 20) ได้กล่าวว่า บุคคลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการตีคุณค่าสิ่งใด ๆ โดยการแสดงความสนใจ ความประทับใจหรือการให้ความร่วมมือ และการที่มนุษย์จะให้คุณค่าต่อสิ่งใดนั้นขึ้นอยู่กับ การรับรู้สภาพแวดล้อมและระบบสัญลักษณ์ของสังคม ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีส่วนช่วยให้แผนพัฒนาต่าง ๆ มีความสอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่นอย่างแท้จริงและทำให้ท้องถิ่นได้ใช้ทรัพยากรที่มีได้อย่างยาวนาน

การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทรัพยากรการท่องเที่ยวถือว่าเป็นสินค้าหลักทางการท่องเที่ยว ซึ่งความหมายของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination) ของการท่องเที่ยว อันเป็นพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว โดยมีสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวทุกประเภทเข้ามาเยี่ยมชม ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องมีความงดงามและคุณค่าจนกลายเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม เปรียบเสมือนสินค้าทางการท่องเที่ยวที่จะขายให้แก่นักท่องเที่ยว จึงต้องมีการพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เพิ่มความงดงาม และคุณค่าจึ้นกว่าเดิมในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มามากขึ้นอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกกันว่าการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งโดยปกติทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องรวมเอาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเข้าไปด้วย เพื่อเพิ่มความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ ในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ จึงจำเป็นต้องหันมาพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (ปิยพร ทาวีกุล. 2545 : 14)

กระบวนการบริหารจัดการแบบ 4 Ms สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animal) ซึ่งหมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกชื่อต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (Family) เผ่า (Tribe) ชุมชน (Community) สังคม (Society) ประเทศ (Country) ประเทศในภูมิภาค (Regional Country) องค์การสหประชาชาติ (United Nations Organization) หรือประชาคมโลก (World Community) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติที่ในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้งมี “แนวทางการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน หรือการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความสุข สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา และได้เกิดการรวมกลุ่มกันมากหรือ

ขนาดใหญ่ขึ้น โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศของภาครัฐ อาจเรียกว่าผู้บริหาร ขณะที่แนวทางการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน หรือการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มของภาครัฐนั้น อาจเรียกว่า การปกครอง การบริหารราชการ หรือการบริหารจัดการภาครัฐ เป็นต้น ในเวลาเดียวกัน ย่อมต้องมีแนวทางการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน หรือการควบคุมการบริหารงาน การจัดการ หรือการบริหารจัดการ เกิดควบคู่ไปกับภาครัฐ ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารจัดการทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้ง่าย และทำให้กล่าวได้ว่า ที่ใดมีประเทศ ที่นั่นย่อมมีการบริหารจัดการ

เมื่อพิจารณาศึกษาถึงความเป็นมาหรือวิวัฒนาการของ “แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงาน” ที่หน่วยงานภาครัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ ทำให้กล่าวได้ว่า ก่อนที่จะใช้คำว่า การบริหารจัดการ (Management Administration) ของภาครัฐ มีคำหลายคำที่รัฐบาลหลายยุคหลายสมัยได้นำมาใช้ เช่น การปกครอง (Government) การบริหารราชการ (Administration) การพัฒนา (Development) การพัฒนาชุมชน (Community Development) การบริหารการพัฒนา (Administration And Management) และยังใช้คำอื่นต่อมาอีกเป็นต้นว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) การพัฒนาแบบพอเพียง (Sufficient Development) การพัฒนาแนวพุทธ (Buddhist Development) จนกระทั่งรัฐบาลที่มี พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ดำรงตำแหน่งเป็น นายกรัฐมนตรี ได้นำคำว่า การบริหารจัดการ (Management Administration) มาใช้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยส่วนหนึ่งนำมาจากแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) ของภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจและนำมาปรับใช้ในภาครัฐหรือในวงราชการ โดยมุ่งหวังให้การบริหารราชการเกิดความรวดเร็ว ลดขั้นตอน และลดพิธีการที่ไม่จำเป็น รวมทั้งตั้งใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น และแม้กระทั่งรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ที่เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีและบริหารประเทศภายหลังจากที่คณะทหารได้ยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 ก็ยังคงใช้คำนี้เช่นกัน ในอนาคตอาจมีคำอื่นเกิดขึ้นอีกก็ได้ เช่น การบริหารการบริการ (Service Administration) ซึ่งเน้นเรื่องการบริหารเพื่ออำนวยความสะดวกและให้บริการแก่ประชาชน การบริหารการเมือง (politic Administration) ที่เน้นการบริหารจัดการด้านการเมืองให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น รวมถึงตลอดถึงการบริหารจิตสำนึก หรือการบริหารความรู้คู่รู้ชอบ (Consciousness Administration) และการบริหารคุณธรรม (Morality Administration) ที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการด้านจิตใจหรือการคิดและการกระทำที่ดีงาม อาจถูกนำมาใช้ก็ได้

ในส่วนของกระบวนการบริหารจัดการและปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารจัดการ ที่เป็นแบบแผนของการบริหารจัดการในปัจจุบัน และสามารถแตกประเด็นได้หลายส่วน โดยมากใช้ เป็นแนวทางในการให้ความหมายซึ่งน่าจะมีส่วนทำให้การให้ความหมายคำว่า การบริหารจัดการ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นครอบคลุมกรอบแนวคิดด้วย ยังอาจนำหลักวิชาการหรือปัจจัยอื่นมาใช้เป็น

แนวทางในการให้ความหมายของการบริหารจัดการได้อีกด้วย ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน โดยมีหลักพื้นฐานของ การบริหารคน (Man) เงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหารงานทั่วไป (Management) เป็นต้น ซึ่งอย่างไรก็ตามการบริหารแบบ 4 Ms นี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของ 1) สถานภาพทางภูมิศาสตร์ 2) ประชากร 3) ทรัพยากร 4) ลักษณะนิสัยและความสามารถของคนในชาติ 5) ความเชื่อถือและความศรัทธา 6) ขนบธรรมเนียมประเพณี 7) ค่านิยมและอุดมการณ์ทางสังคม เป็นต้น (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. 2550 : 2,17)

ในการพัฒนาแบบยั่งยืนจะทำการพัฒนาตามลำดับก่อนหลัง โดยทำการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความแรงด่วนในอันดับสูงสุดก่อนให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว แล้วค่อยพัฒนาเรียงลำดับรองลงมาเรื่อย ๆ ต่อไปตามงบประมาณที่เอื้ออำนวยให้ ซึ่งความหมายของการพัฒนาทรัพยากรแบบยั่งยืน หมายถึง ทรัพยากรที่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงทรัพยากรจากสภาพเดิมให้ไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้น เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่กันไป ซึ่งหลักในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่จำเป็นที่จะต้องนำหลักการของส่วนประสมของการตลาดมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งส่วนประสมของการตลาดได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product) ซึ่งส่วนผสมของผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว จะต้องประกอบไปด้วยปัจจัย 3 ประการ (บุญเลิศ จิตตังวัฒนา. 2542 : 41)

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องมีความดึงดูดใจ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างหนึ่งในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชมสถานที่นั้น ๆ ซึ่งสิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวย่อมแตกต่างกันไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่ม เช่น นักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งอาจสนใจด้านโบราณสถานก็จะชอบไปเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์ หรือบางกลุ่มอาจสนใจด้านศิลปวัฒนธรรมก็จะชอบไปเที่ยวชมวิถีชีวิตของชาวเขา เป็นต้น

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่จะต้องมียสิ่งอำนวยความสะดวกบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างประทับใจ ทำให้นักท่องเที่ยวอยากจะท่องเที่ยววันขึ้น

3) ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทาง หรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางคมนาคมทางรถยนต์ รถไฟ เรือ เครื่องบิน ซึ่งแล้วแต่ความจำเป็นของแหล่งท่องเที่ยวที่นั้น แต่ถ้าขาดเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแล้ว แม้ว่าแหล่งท่องเที่ยวที่นั้นจะมีความสวยงามประทับใจ

เพียงใดก็ตาม ข่อมจะไร้คุณค่าอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่สามารถเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรนั้น ได้ราคา (Price) ราคาค่าบริการในแหล่งท่องเที่ยวมีหลายระดับ ซึ่งไม่สามารถกำหนดได้ว่าราคาใด ถูกต้องเหมาะสมที่สุด เนื่องจากผู้ประกอบการพยายามสร้างความแตกต่างในตัวสินค้าและบริการเพื่อดึงดูดลูกค้า หรือนักท่องเที่ยวต่างกลุ่มกันไป นอกจากนี้ราคายังขึ้นอยู่กับฤดูกาลด้วย ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) โดยที่ศูนย์ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว หรือสำนักงานการท่องเที่ยวในท้องถิ่นจะเป็นช่องทางที่ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ การส่งเสริมการตลาด (Promotion) เป็นไปในลักษณะส่งเสริมและเผยแพร่ภาพลักษณ์ ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

3.2 แนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์
ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

สิ่งอำนวยความสะดวกเป็นองค์ประกอบหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวและเป็นปัจจัยสำคัญที่จะให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรการท่องเที่ยวได้ ฉะนั้น ทรัพยากรท่องเที่ยวทุกแห่งจะต้องมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวให้ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าชมได้อย่างสะดวกสบาย รวดเร็ว และปลอดภัย เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและกลับมาเยี่ยมชมใหม่ในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกจำเป็นต้องพัฒนา 3 ด้าน คือ

1) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยวจะประกอบด้วยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านทั่วไปที่สำคัญ 3 ด้าน คือ

1.1 การพัฒนาด้านการเข้าถึง และระบบการสัญจรในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญ คือ ถนน ที่จอดรถ ทางเดินเข้า ทางรถจักรยานและที่จอดรถจักรยาน ทางเดินป่า ทางซิม้า ซี่ช้าง ท่าเรือ ท่าแพ

1.2 การพัฒนาทางด้านอาคาร และสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ ที่ขายบัตรเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานที่ทำการแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่พักนักท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะ ศาลาหรือซุ้มคอยพัก ร้านค้า ร้านอาหาร บ้านพักพนักงาน การพัฒนาสิ่งประกอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญ ดังนี้ ซุ้มทางเข้า ป้ายและสื่อความหมาย ลานกิจกรรม สวนหย่อม กระจ่าง และที่ปลูกต้นไม้ ม้านั่ง โต๊ะ เก้าอี้ ระบบแสงสว่าง ระบบน้ำใช้ ระบบกำจัดขยะมูลฝอย รั้ว กำแพง สะพาน ขันบันได

การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านทั่วไปในแหล่งท่องเที่ยว นั้นจะต้องทำการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้าน ทั่วไปที่จำเป็นต่อนักท่องเที่ยวหรือไม่ และมีเพียงพอหรือไม่ ซึ่งแต่ละแหล่งท่องเที่ยวจะมีความ

ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน อีกทั้งปริมาณก็แตกต่างกันด้วย นอกจากนี้ควรขอผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบมาช่วยทำการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ ให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุด และพยายามปิดบังสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ โดยอาศัยเทคนิคทางภูมิสถาปัตยกรรมเข้าช่วยเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรงความงดงามและมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม

2) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวจะประกอบด้วยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านความปลอดภัย ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การพัฒนาด้านความปลอดภัยจากโจรสู้ร้ายในแหล่งท่องเที่ยว

ประกอบด้วยการพัฒนาความปลอดภัยจากโจรสู้ร้ายที่สำคัญ ดังนี้ คือ จัดให้มีการประสานความร่วมมือกับตำรวจเพื่อส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาเป็นหน่วยรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีการฝึกอบรมอาสาสมัครรักษาความปลอดภัยจากโจรสู้ร้ายในแหล่งท่องเที่ยวและมอบหมายภารกิจในการสอดส่องดูแลพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปในพื้นที่ตามความเหมาะสม จัดตั้งหน่วยรักษาความปลอดภัยจากโจรสู้ร้ายในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อดูแลพื้นที่ท่องเที่ยวโดยเฉพาะ และจัดหาบุคลากรรักษาความปลอดภัยให้เพียงพอ จัดตั้งจุดตรวจและหน่วยรับแจ้งเหตุให้กระจายครอบคลุมพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณที่มีโอกาสเสี่ยงสูงต่อการโจรกรรม จัดทำป้ายเตือนนักท่องเที่ยวให้ทราบว่าในบริเวณใดที่มีความเสี่ยงต่อภัยจากโจรสู้ร้าย

2.2 การพัฒนาด้านความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ประกอบกับการพัฒนาด้านความปลอดภัยจากอุบัติเหตุที่สำคัญ ดังนี้ จัดเจ้าหน้าที่ประจำจุดในบริเวณที่มีโอกาสเสี่ยงสูงต่ออุบัติเหตุเพื่อทำหน้าที่คอยเตือน ขณะเดียวกันก็คอยเฝ้าระวังดูแลป้องกันอุบัติเหตุ จัดทำป้ายประกาศชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงโอกาสที่จะเกิดอุบัติเหตุเพื่อให้เกิดความระมัดระวังในการเที่ยวชม จัดตั้งหน่วยปฐมพยาบาลเบื้องต้นในจุดที่เหมาะสมเพื่อให้การปฐมพยาบาลแก่ผู้ประสบอุบัติเหตุจัดให้มีการฝึกอบรมบุคลากร เพื่อทำหน้าที่ดูแลความปลอดภัยจากอุบัติเหตุเป็นการเฉพาะ จัดเตรียมอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย พร้อมวัสดุอุปกรณ์การกู้ภัยประจำไว้ ณ จุดที่สามารถช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุได้สะดวก จัดสร้างสิ่งป้องกันถาวรเพื่อป้องกันอุบัติเหตุ เช่น รั้วกันสะพานถาวรสำหรับข้ามลำน้ำ เป็นต้น

2.3 การพัฒนาด้านความปลอดภัยจากการหลงทาง ประกอบด้วยการพัฒนาความปลอดภัยจากการหลงทางที่สำคัญ ดังนี้ จัดให้มีการปฐมนิเทศนักท่องเที่ยวก่อนเข้าชมภายในแหล่งท่องเที่ยวพร้อมทั้งแจกคู่มือเกี่ยวกับจุดนำเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีการนำชมโดยมัคคุเทศก์จากภายนอก หรืออาสาสมัครนำเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเอง เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำทาง จัดป้ายชี้นำทางทุกระยะภายในแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณจุดตัดจุดแยกภายในแหล่งท่องเที่ยว จัดทำแผนที่แสดงที่ตั้งต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยวด้วยมาตราส่วน และทิศทางที่ถูกต้อง จัดทำหรือ

ก่อสร้างสิ่งกีดขวางอาจเป็นกำแพง หรือรั้วลวดหนามหรือสิ่งอื่นในบริเวณที่อาจทำให้นักท่องเที่ยว หลุดออกไปจากแหล่งท่องเที่ยว

3) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านป้ายแหล่งท่องเที่ยวจะ ประกอบด้วยการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวด้านป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ 3 ประเภท คือ ป้ายต้อนรับเข้าสู่พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ป้ายชี้ทางแหล่งท่องเที่ยว และป้ายแผนที่ แสดงที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการออกแบบป้ายแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีรูปลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ คือ เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นมาตรฐานทั้งขนาด สัดส่วน และกราฟิก เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีขนาดเหมาะสมในการนำไปใช้ในสภาพพื้นที่ต่างกัน เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีขนาดตัวหนังสือและสัญลักษณ์บนป้ายต่าง ๆ เหมาะสม เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่คงเอกลักษณ์ความเป็นไทยและมีความเป็นสากลในตัวด้วย เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่ออกแบบให้มีสีสัน และใช้วัสดุที่กลมกลืนกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมากที่สุด เป็นป้ายแหล่งท่องเที่ยวที่มีรูปแบบ ง่ายต่อการผลิต จัดสร้าง ติดตั้งและอยู่ในงบประมาณที่กำหนดไว้

การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน เมื่อได้พัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนแล้ว ก็ต้องมีกรปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวช่วยกันอนุรักษ์ ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงความสวยงาม และมีคุณค่าแก่ท้องถิ่นและประเทศชาติตลอดไป โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และปลูกฝังให้ เห็นคุณค่าทรัพยากรท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความหวงแหน และพร้อมที่จะช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากร การท่องเที่ยวให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ซึ่งในที่นี่จะกล่าวถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม (บุญเลิศ จิตต์วัฒนา. 2542 : 121-124)

การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานและ โบราณวัตถุ เนื่องจากทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ขึ้นมาให้เป็น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีกลายเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้าไปเยี่ยมชม จึงต้องช่วยกันอนุรักษ์ไว้ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ตลอดเวลา ซึ่งมีแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากร การท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ดังต่อไปนี้ การออกกฎหมาย คุ้มครองควบคุม เนื่องจากทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าของประเทศที่ทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลรักษา จึงต้องออกกฎหมายประกาศให้ ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

3.3 แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม

เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม และเป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสนใจ

เดินทางไปเยี่ยมชมจึงต้องช่วยกันอนุรักษ์ให้อยู่สืบทอดกันไปชั่วกาลนาน ซึ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมที่สามารถทำได้ ดังต่อไปนี้

1) การปลูกฝังให้เห็นคุณค่าเนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมเป็นสิ่งที่มีความเฉพาะท้องถิ่น ทางจังหวัดควรทำการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรประเภทนี้ให้ประชาชนเข้าใจ และปลูกฝังให้เห็นคุณค่า เพื่อให้เกิดความรักความหวงแหน และพร้อมที่จะช่วยสืบทอดกันไปไม่ให้สูญหาย

2) การจัดงานประเพณีหรือกิจกรรม เนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมเป็นสิ่งที่มีความเฉพาะท้องถิ่น จึงควรจัดงานเทศกาลเพื่อส่งเสริมประเพณีและกิจกรรมเหล่านั้น แล้วเรียกเก็บค่าเข้าชมจากนักท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม และให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมกับเทศกาลประเพณีหรือกิจกรรมด้วย

3) การส่งเสริมหัตถกรรมพื้นเมือง เนื่องจากสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองเป็นภูมิปัญญาของคนในสังคมแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงควรส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว อันเป็นการแสดงถึงความเจริญทางอารยธรรมให้คนต่างถิ่นได้เห็น และยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ต้องทำอย่างระมัดระวังอย่านำเอาเทคโนโลยีมาใช้มากเกินไปจนทำให้สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองนั้นขาดลักษณะเด่นไป

จะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวคงสภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเยี่ยมชมและเกิดความประทับใจตราบนานเท่านาน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542 : 21-22)

บริบทของพื้นที่ที่ทำการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาของจังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหารเป็นเมืองที่มีประวัติเก่าแก่มานานจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้น จังหวัดมุกดาหารตั้งเป็นเมืองโดยเจ้าแก้วกินรี เจ้าเมืองโพนสิม ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้อพยพข้ามมาตั้งเมืองทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ให้ชื่อเมืองว่า “มุกดาหาร” ต่อมาในราว พ.ศ. 2321 เมืองเวียงจันทน์ได้ยกกองทัพไปช่วยเมืองหนองบัวลำภู ตีกองทัพเมืองเวียงจันทน์โดยกองทัพเรือตามลำน้ำโขงตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์ขึ้นมาจนถึงเมืองหนองคาย ดังนั้น เมืองมุกดาหารจึงรวมเข้ากับอาณาจักรกรุงธนบุรีตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้ากินรีเป็น “พระยาจันทร์ศรีสุราชอุปราชมณฑลทวารวดี” จังหวัดมุกดาหาร

เมื่อครั้งมีฐานะเป็นเมือง รวมเวลาที่จังหวัดมุกดาหารมีฐานะเป็นเมืองอยู่ 137 ปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2450 มีการปรับปรุงการปกครองมณฑล แบ่งเมืองออกเป็นเมืองใหม่ คือ เมืองนครพนม เมืองสกลนคร เมืองมหาสารคาม เมืองขอนแก่น และเมืองอุดรธานี ส่วนเมืองมุกดาหารถูกยุบเป็นอำเภอมุกดาหารขึ้นกับเมืองนครพนม จนถึง พ.ศ. 2525 รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติตั้งจังหวัดมุกดาหาร พ.ศ. 2525 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ ตอนที่ 99 เล่มที่ 121 ลงวันที่ 27 สิงหาคม 2525 ยกฐานะอำเภอมุกดาหารเป็นจังหวัดมุกดาหาร ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน 2525 เป็นต้นไป โดยแยกอำเภอมุกดาหาร อำเภอกำชะอี อำเภอดอนตาล อำเภอนิคมคำสร้อย กิ่งอำเภอดงหลวงและกิ่งอำเภอหว้านใหญ่ ออกจากการปกครองของจังหวัดนครพนม รวมตั้งขึ้นเป็นจังหวัดมุกดาหาร

4.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดที่ 17 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16 องศาถึง 17 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 104 องศาถึง 105 องศาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานครเป็นระยะทางประมาณ 746 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับจังหวัดจังหวัดสกลนครและนครพนม

ทิศตะวันออก ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับจังหวัดยโสธร จังหวัดอำนาจเจริญ

ทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพประกอบ 5 แผนที่จังหวัดมุกดาหาร

4.3 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดมุกดาหารเป็นที่อกเขาภูพาน ซึ่งเป็นแนวต่อเนื่องจากจังหวัดสกลนคร แล้วค่อยๆ แยกออกเป็นสี่แนวคล้ายนิ้วมือลงสู่แม่น้ำโขง พื้นที่ค่อยๆ เอียงลาดจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก เป็นเนินเขาเตี้ยๆ สลับกับที่ราบเป็นหย่อมๆ และบริเวณริมแม่น้ำโขง มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ยาวประมาณ 70 กิโลเมตร และมีแม่น้ำสายสำคัญที่เกิดจากภูเขาไหลลงสู่แม่น้ำโขง คือ ห้วยบางทราย ห้วยมุก และห้วยบังอี

4.4 ลักษณะภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดมุกดาหาร คล้ายคลึงกับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน

4.5 ประชากร

ประชากรจังหวัดมุกดาหารประกอบด้วยชน 8 เผ่าพันธุ์ คือ ชาวไทยอีสาน

ชาวไทยเชื้อ ชาวไทยข่า ชาวไทยกระโซ่ ชาวไทยกะเลิง ชาวไทยแสก ชาวไทยกุลา และชาวผู้ไทย

4.6 ทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้ของจังหวัดมุกดาหารมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 842,000 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ประกอบด้วยป่าและภูเขาประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ทั้งหมด ด้านทิศใต้และทิศตะวันตกมีเทือกเขาภูพาน ป่าไม้ และคงที่ทางด้านทิศตะวันออก เป็นพื้นที่ราบสลับป่าและมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน มีป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 13 แห่ง อุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และห้ามล่าสัตว์ 2 แห่ง สวนรุกขชาติ 1 แห่ง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีหลัก

1.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – Functional Theory) นี้ถือว่า สังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง (Biological Organism) ซึ่งเป็นตัวแบบ (model) ใช้อุปมา (Analogy) เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สังคม (Social Analysis) หรือวิเคราะห์ระบบ (System analysis) โดยมีฐานคติ (Assumptions) เกี่ยวกับสังคมคือ เป็นระบบ ๆ หนึ่งที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีระบบขอบเขตแน่นอน พร้อมทั้งมีกระบวนการรักษาบูรณาการ (Integration) และอาณาเขตนั้นไว้เสมอ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2536 : 25-26) ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นั้นมองสังคมส่วนรวมเป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลกระทบต่อไปยังส่วนอื่นซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย นักการหน้าที่นิยมเห็นว่า สังคมจะต้องมีโครงสร้างทำหน้าที่ ๆ ของสังคม ทุกสังคมจะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกปฏิบัติตาม สังคมจะสร้างสถาบันเพื่อให้สถาบันทำหน้าที่สำคัญ ๆ ในการช่วยเหลือปัญหาต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคม อยากรู้ก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีสังคมใดที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจะทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์เสมอไปเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้เกิดความตึงเครียด (Tension) ขึ้น และสังคมจะต้องปรับตัวให้เข้าสภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น (ยศ ชุ่มจิต. 2528 : 107) ลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นั้น ชนิตา รักษ์พลเมือง (2525 : 33) ได้สรุปเอาไว้ว่าระบบสังคมซึ่งประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ จะต้องประกอบด้วย

- 1) หน้าที่ของสังคม (Social functions)
- 2) ความสมดุลของสังคมหรือระบบ (System Equilibrium and Homeostasis) หรือระเบียบสังคม (Social Order)
- 3) การพึ่งพาอาศัยของระบบย่อย (Social Interdependence)

ระบบสังคมมีหน้าที่เพื่อให้สังคมนั้นดำรงอยู่ ซึ่งระบบสังคมที่จะสามารถจะรักษาไว้ได้นั้นจะต้องทำหน้าที่สำคัญ 4 ประการ (สนธยา พลศรี. 2545 : 142) คือ

(1) ระบบสังคมจะต้องมีวัตถุประสงค์และดำเนินไปเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ (Goal attainment) เพื่อความอยู่รอดแห่งสังคม สมาชิกในสังคมจะได้อยู่อย่างสงบสุข ทำอย่างไรที่จะถ่ายทอดวัตถุประสงค์นี้ของสังคมไปสู่สมาชิกในสังคมได้ การดำเนินการไปสู่เป้าหมายและมีการควบคุมอย่างไรที่จะทำให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสังคม

(2) ระบบสังคมจะต้องมีการปรับตัว (Adaptation) การปรับตัวมีความจำเป็นและสำคัญมากต่อการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์และกระทำระหว่างกันนั้นจำเป็นต้องคิดหาเทคนิควิธีการต่าง ๆ ที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของสังคม และเสริมสร้างพลังต่าง ๆ ภายในระบบให้ดีขึ้น

(3) ระบบสังคมจะต้องมีการบูรณาการรวมหน่วย (Integration) หรือการประสมประสานส่วนต่าง ๆ ภายในระบบให้ดีขึ้น

4) ระบบสังคมจะต้องมีการจัดการกับระบบความตึงเครียด (Tension Management Or latency) ภายในระบบสังคมย่อมจะมีความขัดแย้งหรือความตึงเครียดอยู่เป็นธรรมดาจากบุคคล กลุ่มคนสถาบัน หรือชุมชน ระบบสังคม (Social System) จะต้องทำหน้าที่แก้ไขหรือจัดการกับสิ่งเหล่านั้น เพื่อให้เกิดภาวะสมดุล (Equilibrium) หรือสภาวะราบรื่น (Steady State) ในสังคม อย่างไรก็ตาม ดุลยภาพที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นมีลักษณะเป็นดุลยภาพเคลื่อนที่ (Moving Equilibrium) ทั้งนี้เพราะความเป็นจริงสังคมไม่ได้อยู่นิ่งหรือคงอยู่กับที่ ความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมก็ขึ้นอยู่กับหน้าที่หรือโครงสร้างนี้เอง ถ้าโครงสร้างเพิ่มส่วนประกอบมากขึ้นส่วนประกอบ เหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่ที่แตกต่างหรือเฉพาะเรื่อง เฉพาะด้านไม่เหมือนกับส่วนที่แยกออกมาก็เรียกว่า สังคมมีความเจริญเติบโต ถ้าส่วนต่าง ๆ ของโครงสร้างหดหายไปโดยไม่ปฏิบัติหน้าที่อันจำเป็นสังคมนั้นก็เสื่อมลง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2536 : 163)

เพราะฉะนั้น การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างหน้าที่จึงมีความสำคัญ 2 ประการคือ มีลักษณะ ที่บ่งชี้เจตนาเพื่อการดำรงอยู่ได้ของสังคม และความมีบูรณาการทางสังคม เมื่อระบบย่อยต่าง ๆ มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างประสานกลมกลืนก็จะรักษาองค์รวมคือ สังคมไว้ได้ สังคมจะกระทบกระเทือน ก็เมื่อระบบย่อยที่เป็นองค์ประกอบเปลี่ยนแปลง ซึ่งจุดเน้นที่สำคัญในการนำเอาทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่มาใช้ในการวิเคราะห์ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า เมื่อระบบใดระบบหนึ่งในสังคมหากเปลี่ยนแปลงไป ระบบอื่น ๆ ในสังคมนั้น ๆ ก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เป็นลักษณะของการปรับตัวเพื่อให้เกิดบูรณาการของระบบในสังคมนั่นเอง ซึ่งจะได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสรุปแล้วทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ สนใจความต้องการของปัจเจกบุคคล (ผู้กระทำ) และ

โครงสร้างขนาดใหญ่ เช่น สถาบัน สังคม กำนนิยมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านี้

1.2 ทฤษฎีการแพร่กระจาย

ทฤษฎีการแพร่กระจายมีลักษณะร่วมสมัยกับวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ตามแนวคิดของนักมานุษยวิทยาอเมริกัน กล่าวคือ นักมานุษยวิทยายุโรปยังได้พัฒนาทฤษฎีนี้ โดยนำผลการแพร่กระจายวัฒนธรรมมากำหนดเขตพื้นที่วัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกขึ้น แนวคิดหลักก็คือ การประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระ (Independent Invention) และวิวัฒนาการแบบคู่ขนาน (Parallel Evolution) มีโอกาสเกิดขึ้นยากมาก กล่าวคือ วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันเกิดจากขบวนการแพร่กระจาย (The Process Of Diffusion) ได้มีกลุ่มนักคิด 2 กลุ่ม กล่าวคือ

1) กลุ่มอังกฤษ เสนอว่าสังคมโลกและวัฒนธรรมชนเผ่าดั้งเดิมมีส่วนสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอียิปต์โบราณ เนื่องจากมนุษย์มีการติดต่อระหว่างกันทางภาคพื้นดินและมหาสมุทร ชาวพื้นเมืองบางกลุ่มก็พัฒนาวัฒนธรรมขึ้น หลังจากได้รับอารยธรรมอียิปต์ บางสังคมไม่สามารถพัฒนาอารยธรรมนั้น ผลก็คือ เกิดความเสื่อมแบบถอยหลังเข้าคลอง หลังจากที่ได้รับอารยธรรมอียิปต์ทำให้เจริญสูงสุด วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน อธิบายได้จากสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความเสื่อมของอารยธรรมอียิปต์และวัฒนธรรมดั้งเดิม

2) กลุ่มวงแหวนวัฒนธรรม (Culture-circle School หรือ Kulturkreislehre) ได้รับอิทธิพลจากมานุษยวิทยาภูมิศาสตร์ (Anthropogeographic) ของเยอรมัน สมัย ค.ศ. ที่ 19 โดยได้เสนอวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสร้างทฤษฎี โดยศึกษาประวัติศาสตร์ของภูมิภาคต่าง ๆ ในโลก ดังนี้

การแพร่กระจายเกิดจากจุดกำเนิดหลายศูนย์กลาง แต่ละศูนย์กลางจะมีองค์ประกอบวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัว มีการผสมผสานวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบวัฒนธรรมบางอย่างสูญหายไป แต่ละวงแหวนวัฒนธรรมยังคงรักษาคุณภาพอารยธรรมที่ได้รับมาจากศูนย์กลาง และแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ทำให้นักมานุษยวิทยาสามารถกำหนดเขตวงแหวนวัฒนธรรมได้หลายเขต และนำไปสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมได้

ในหลายภูมิภาคมนุษย์ได้สร้างศูนย์กลางวงแหวนวัฒนธรรมขึ้น และได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับชุมชนอื่น ๆ ดังนั้นวัฒนธรรมหนึ่งอาจประกอบด้วยวัฒนธรรมหลายจุดศูนย์กลาง

นักมานุษยวิทยาสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบวัฒนธรรม คือ ศึกษาอายุจุดกำเนิดวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ เป็นการศึกษาวงแหวนวัฒนธรรม ระดับชั้นวัฒนธรรม (Cultural Strata) วัฒนธรรมชั้นสูง หรือวัฒนธรรมปัจจุบัน (Upper Strata) อาจศึกษาจากหลักฐานโบราณคดีต่าง ๆ สามารถจัดลำดับวงแหวนวัฒนธรรม ศึกษาระดับความสัมพันธ์ระหว่างวงแหวนวัฒนธรรมที่แพร่กระจายออกไป อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้รับแรงสรุปทฤษฎีเกินไป ทำให้มีการคัดค้านแนวคิดนี้

2. ทฤษฎีเสริม

2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม จูเลียน สตวอด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ. 2548 : 34-36) สตวอดมอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษามานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่สตวอดเสนอว่าเราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ

ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (Primitive Societies) มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บอาหาร โดยปกติแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บอาหารและผู้ชายเป็นผู้ล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้มีได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้เป็นระยะเวลานาน ตามทัศนะของสตวอด มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของการปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสังคมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา

ในขณะเดียวกัน ชนกลุ่มอื่นที่ตั้งรกรากในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน สตวอดปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์จะมี

วิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกันหมด สอดคล้องว่า วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม อาจเกิดขึ้นได้หลายสาย (Multilinear Evolution) และแต่ละแนวย่อมมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและโครงสร้างสังคมเป็นหลัก

อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบวิวัฒนาการหลายสายนี้ เป็นแนวความคิดใหม่ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้เกิดสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรม แต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงหรือคัดลอกสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่เริ่มถดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสิทธิภาพ และความเคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามทัศนะของสทวด เป็นความพยายามศึกษาวิเคราะห์ถึง (1) ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (2) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ และ (3) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีต่อวัฒนธรรม ผลงานของสทวดส่วนใหญ่เป็นความพยายามในการอธิบายต้นกำเนิดของลักษณะทางวัฒนธรรม (Cultural Traits) ของกลุ่มต่าง ๆ เช่น เปรู เม็กซิโก เมโสโปเตเมีย อียิปต์ และจีน เป็นต้น รายงานของสทวดมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้นักมานุษยวิทยาหันมาสนใจศึกษาถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมและอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพัฒนาการทางวัฒนธรรม

2.2 ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม

ทฤษฎีจิตวิทยาสังคมได้เสนอแนวความคิดที่อธิบายปัจจัยทางจิตวิทยาสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยได้เน้นว่าบุคลิกภาพมีบทบาทที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เอเวอเรทท์ อี เฮแกน (Everett E. Hagan. 1962) เป็นนักเศรษฐศาสตร์ได้เขียนหนังสือ On the Theory of Social Change ได้พยายามที่จะนำหลักพื้นฐานทางจิตวิทยาเข้ามาอธิบายทฤษฎีของการพัฒนาเศรษฐกิจ เขาได้กล่าวว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องเข้าใจบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ด้วย

เฮแกน ได้พยายามอธิบายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นเป็นไปอย่างช้า ๆ ค่อยเป็นค่อยไปและต้องใช้ระยะเวลาในการรับสิ่งใหม่มีความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม กระบวนการของการรับสิ่งใหม่นั้นก็ต้องใช้ระยะเวลาเหมือนกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ที่มีการสร้างสรรค์ที่มีส่วนทำให้เกิดการพัฒนาในทางเศรษฐกิจ เฮแกน ได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับบุคลิกภาพ เพราะว่า

เปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจจะไม่เกิดขึ้นถ้าปราศจากการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ โดยเชื่อว่าบุคลิกภาพนี้อาจจะกล่าวถึงความจำเป็น ค่านิยม และความจำเป็น ตลอดจนระดับของความเฉลียวฉลาดและความสามารถของปัจเจกบุคคล ดังนั้นบุคลิกภาพอาจแบ่งได้เป็นคนที่รู้จักประสานประโยชน์ (Manipulative) คนที่ก้าวร้าว (Aggressive) คนที่เฉื่อยชา (Passive) และคนที่ได้รับการทะนุถนอม (Nurturing)

ความจำเป็นในด้านประสานประโยชน์ ได้แก่ ความจำเป็นเพื่อความก้าวหน้า การได้รับอำนาจโดยชอบธรรมและการให้ระเบียบต่าง ๆ มีความมั่นคง ส่วนความจำเป็นที่ก้าวร้าว ได้แก่ ความจำเป็นที่ต้องการปะทะต่อสู้ ต้องการที่จะชนะฝ่ายตรงกันข้ามและความจำเป็นที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่น ความจำเป็นในด้านเฉื่อยชา ได้แก่ ความต้องการพึ่งพาคนอื่น พึ่งพาในด้านอารมณ์ และคล้อยตามผู้อื่น ส่วนความจำเป็นในด้านทะนุถนอมนั้น ได้แก่ ความต้องการให้การให้และการรับ เพื่อการสนับสนุนการป้องกันและความรัก

เฮเกน ได้แบ่งความแตกต่างที่สำคัญของบุคลิกภาพ คือ บุคลิกภาพที่ความคิดรับสิ่งใหม่ และบุคลิกภาพของผู้ที่มีอำนาจโดยชอบธรรม บุคลิกภาพที่มีความคิดรับสิ่งใหม่ ๆ เป็นบุคคลที่มองสังคมส่วนรวม มีความคิดก้าวหน้า มีความกระตือรือร้น มีความต้องการที่จะช่วยเหลือคนอื่น บุคลิกภาพแบบนี้มีความต้องการในงานพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ส่วนบุคลิกภาพที่มีอิทธิพลโดยชอบธรรมนั้นเป็นบุคคลที่ใช้อำนาจต่าง ๆ ตามหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดให้ไม่สนใจสังคมส่วนรวม บุคคลเช่นนี้จะมีความต้องการที่จะมีอำนาจเหนือกว่าคนอื่น การช่วยเหลือผู้อื่นมีอยู่น้อยและความก้าวหน้ามีอยู่น้อยเช่นกัน เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจถึงบุคลิกภาพมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ความมั่นคงในด้านประเพณี ทำอย่างไร บุคลิกภาพจึงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้น ในส่วนนี้ เฮเกนได้สรุปกฎต่าง ๆ 5 ข้อ

- 1) กฎของกลุ่มผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ซึ่งจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงบางกลุ่มอยู่ ถ้ากลุ่มของตนนั้นยังเป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชา
- 2) กฎของการปฏิเสธค่านิยม ได้แก่ กลุ่มผู้อยู่ได้บังคับบัญชาจะไม่ยอมรับค่านิยมของผู้ที่จะมามีอิทธิพลเหนือกว่า
- 3) กฎของการขัดขวางทางสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้อยู่ได้บังคับบัญชาจะไม่ยอมรับค่านิยมของผู้ที่มาบังคับหรือผู้ที่อยู่เหนือกว่า และจะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเมื่อคู่ทางของประเพณีที่สามารถก้าวหน้าได้นั้นถูกขัดขวาง
- 4) กฎของกลุ่มป้องกัน ได้แก่ ปัจเจกบุคคลที่มีพฤติกรรมใหม่ ๆ เพื่อป้องกันกลุ่มของตนซึ่งได้รับการสนับสนุนทางสังคมของกลุ่มผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา

5) กฎของความเป็นผู้นำที่แปลกหน้า หมายความว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่เกิดขึ้นทั้งสังคม นอกเสียจากว่ากลุ่มที่เบี่ยงเบนนั้นอยู่ในกระบวนการของการยอมรับ และทำตามผู้นำในสังคม

เนื่องจากกฎทั้ง 5 ข้อมีความเกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลในสังคม บางครั้งบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ต้องใช้เวลาหลายชั่วอายุคนจึงจะมีบุคลิกภาพเช่นนั้น เฮเคนได้กล่าวว่า ความมั่นคงของสังคมแบบประเพณี บางครั้งอาจเกิดขึ้นเพื่อเปลี่ยนบุคลิกภาพของกลุ่มภายในสังคมนั้น ความจำเป็นและค่านิยมต้องเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงนั้นได้รับการกระทบกระเทือนจากการรับรู้เรื่องบางส่วนของสมาชิกของกลุ่มสังคมบางกลุ่ม ซึ่งวัตถุประสงค์และค่านิยมในชีวิตของกลุ่มไม่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มในสังคม ซึ่งเฮเคนได้เรียกว่าการถอนถอนสถานภาพ (Withdrawal of Status Respect) ซึ่งเป็นลักษณะของการอยู่อย่างสันโดษเป็นระยะเวลานานพอสมควร ในที่สุดได้เปลี่ยนจากความสันโดษไปสู่รุ่นของบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ขึ้นมาแทน เมื่อกล่าวถึงบุคลิกภาพว่ามีผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและกิจกรรมทางเทคโนโลยี สิ่งสำคัญก็คือ ค่านิยมหลายอย่างมีความสำคัญสำหรับการรับสิ่งใหม่ทางเทคโนโลยีในด้านเศรษฐกิจ การยอมรับของธุรกิจและการยอมรับของการทำงานที่ต้องใช้กำลัง

เดวิด ซี แม็กเคลล์แลนด์ (David C. McClelland, 1961) ได้กล่าวว่า สังคมหนึ่ง ๆ ซึ่งมีระดับของความต้องการความก้าวหน้า (The Need for Achievement) มีตัวย่อว่า N Achievement เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เนื่องจากมีแรงจูงใจโดยธรรมชาติ อันเป็นผลที่เกิดมาจากประสบการณ์ทางสังคมของวัยเด็ก ดังนั้นย่อมจะมีปัจจัยทางสังคมหลายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอบรมขัดเกลาเด็กนั้นก็หมายความว่า เป็นการพัฒนาความต้องการความก้าวหน้า ซึ่งเป็นเสมือนหน้าที่ของการอบรมทางวัตถุอย่างหนึ่งให้แก่เด็ก ถ้าหากความต้องการสำหรับความก้าวหน้าได้รับการพัฒนาอย่างมากแล้วปัจเจกบุคคลจะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม จะมีจิตใจของผู้ประกอบการอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่จะส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

แม็กเคลล์แลนด์ ได้ใช้วิธีการวิจัยหลายอย่าง เพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านจิตวิทยาสังคมโดยพยายามที่จะรู้ถึงความคิดของปัจเจกบุคคล เช่น ถ้าคนหนึ่งเขียนนิทานเรื่องหนึ่ง โดยที่มีภาพแผ่นหนึ่งให้เราสามารถที่จะนับจำนวนความคิดในนิทาน และให้เป็นคะแนนสำหรับความต้องการความก้าวหน้าของบุคคลนั้นได้ เขาได้ใช้หลายวิธีศึกษาเรื่องนี้ คือ ศึกษาจากนิทานหรือนิยาย ซึ่งเขียนขึ้นในยุคใหม่และนำมาวิเคราะห์แบบเนื้อหา (Content Analysis) เช่น นิทานสำหรับเด็ก อาจจะได้การพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา นอกจากนี้การวิจัยของแม็กเคลล์แลนด์นั้นเกี่ยวกับสาเหตุของความต้องการความก้าวหน้า ตลอดจนเขาพยายามทดสอบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของนักธุรกิจซึ่งมี N Achievement เขาได้สรุปว่าความต้องการความก้าวหน้า และการเจริญเติบโตทาง

เศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข 2544 : 127 อ้างใน Everett E. Hagan. 1962)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2528 : 2-5) ได้สำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว 4 จังหวัดภาคอีสานตอนล่าง ได้แก่ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี เกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว พร้อมกับการจัดลำดับความสำคัญ พบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ 4 จังหวัดอีสานตอนล่าง มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งสิ้น 41 แห่ง ส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรม รองลงมาคือ ประเภทธรรมชาติ ถ้าพิจารณาโดยส่วนรวมด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว พบว่า จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดสุรินทร์มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่น และมีความพร้อมด้านต่าง ๆ สามารถเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่โครงการได้

จำนง จุณณะปิยะ (2529 : 56-58) ได้ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวภายในประเทศธุรกิจที่น่าจับตามอง พบว่า ปัญหาและสิ่งที่น่าสนใจสำหรับธุรกิจท่องเที่ยวในประเทศ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศ คือ

1) ปัญหาคุณภาพและการบริการของบริษัทนำเที่ยว เนื่องจากประเทศไทยไม่มีมาตรการหรือกฎหมายควบคุมการจัดระเบียบธุรกิจท่องเที่ยวโดยตรง ทำให้บริษัทท่องเที่ยวเกิดขึ้นมากมาย บางบริษัทไม่ได้มาตรฐาน บางแห่งขาดความรับผิดชอบจึงใจหลอกหลวงนักท่องเที่ยว

2) ปัญหาคุณภาพของมัคคุเทศก์ ปัจจุบันมัคคุเทศก์ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความชำนาญอย่างแท้จริง ไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์หรือข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ขาดจิตสำนึกในวิชาชีพ มุ่งแต่ผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยว

3) ปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การส่งเสริมการท่องเที่ยวพื้นฐาน เช่น ถนนหนทาง การประปา โทรศัพท์ ตลอดจนสถานที่พักผ่อนไม่ได้มาตรฐาน

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2529 : 25-28) ได้ศึกษาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกี่ยวกับการสร้างงานและผลกระทบทางเศรษฐกิจ เกิดผลดังนี้ คือ สภาพเศรษฐกิจมีลักษณะการค้ำมากขึ้น ราคาสินค้าจะผูกพันกับราคาสินค้าจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีราคาสูงขึ้น การพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถสร้างงานสร้างอาชีพ ลดช่องว่างงานแฝงนอกฤดูกาล ลดการว่างงาน มีอาชีพใหม่เกิดขึ้น

ชินจิต จันโทมรัตน์ (2531 : 32-33) ได้ศึกษาเรื่องทัศนคติของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อนักท่องเที่ยวในประเทศไทย ได้สรุปแนวทางที่จะปรับปรุงและชักจูงให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้นตามเป้าหมายไว้ดังนี้

- 1) ควรปรับปรุงกิจการบริการในด้านอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวภายในประเทศให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ
- 2) ปัญหาการจราจรติดขัดควรได้รับการแก้ไขโดยเร็ว
- 3) ปัญหาความสะอาด ความเป็นระเบียบ ควรมีการออกกฎห้ามหาบเร่ แผงลอยเข้ามาขายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดระเบียบร้านค้าให้เหมาะสม เพิ่มพนักงานรักษาความสะอาดให้เพียงพอ จัดที่สำหรับทิ้งขยะมูลฝอย
- 4) ปัญหาด้านความปลอดภัย ควรเพิ่มกำลังตำรวจท่องเที่ยวร่วมกับเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอ
- 5) ปัญหาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ ควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้มีบทบาทในการดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีสภาพดีตลอดไป
- 6) สถานเริงรมย์ควรมีการยกระดับมาตรฐานการบริการให้ดีขึ้น
- 7) ที่พักและอาหารควรเพิ่มความสะอาดและรักษาระดับราคาให้อยู่ในระดับพอสมควร

เดือนรัตน์ รัตนศิริ (2533 : 106) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวในภาคกลางตอนล่าง ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงตอนล่าง ได้รับข่าวสารเผยแพร่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากสื่อบุคคลมากที่สุด รองลงมาได้รับจากสื่อมวลชนมากที่สุด และสื่อเฉพาะกิจตามลำดับ

สถาบันราชภัฏเลย (2533 : 137) ได้ศึกษาผลกระทบของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดเลย ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการท่องเที่ยว คือ นโยบายการดำเนินงานเป้าหมายของหน่วยงานที่แตกต่างกัน แนวทางในการปรับปรุงการท่องเที่ยวนั้นต้องอาศัยความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชนในการประชาสัมพันธ์ การทำปฏิทินและเอกสารแนะนำการท่องเที่ยว และการจัดทำของที่ระลึก เป็นต้น

สุจิต บุตรประเสริฐ (2535 : 57) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยว : การศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวสามารถกระจายรายได้สู่กลุ่มต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น ร้านจำหน่ายอาหาร กลุ่มสินค้าพื้นเมือง กลุ่มที่พัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งผลทางอ้อมสามารถรองรับ

และผลิตสินค้าให้กับร้านค้าในท้องถิ่นในอำเภอเรณูนคร เช่น กิจกรรมทอผ้า ดัดเย็บเสื้อผ้า ทำให้เกิดระบบธุรกิจส่งผลต่อรายได้ เกิดแรงงานเพิ่มขึ้น และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภค

จุฑามาศ ไชยสร (2536 : 89) ได้ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาปรากฏว่า แหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 49 แหล่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ 31 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และศาสนสถาน 11 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม 7 แห่ง โดยวัดจองค์ำ วัดจองค์กลาง ในเขตอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอนมีค่าศักยภาพสูงสุด และแม่ลาเกะ ในเขตอำเภอขุนยวม มีค่าศักยภาพต่ำที่สุด การจัดลำดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า ค่าศักยภาพสูงและปานกลาง จะพบในแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในเขตตัวเมือง โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน และค่าศักยภาพต่ำ จะพบกระจายอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 ประเภท พบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนสถาน และทางศิลปวัฒนธรรม มีค่าศักยภาพมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ

เปรมฤดี ขอบผล (ม.ป.ป. : 102) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในสังคมท้องถิ่นที่มีการรับเอาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวอาจเริ่มต้นจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การเอาอย่างการแต่งกายของนักท่องเที่ยว การเลียนแบบพฤติกรรมต่าง ๆ ค่านิยมต่อสิ่งอำนวยความสะดวก การเลียนแบบการใช้ชีวิตที่หรูหรา ฟุ่มเฟือย เรื่อยไปจนถึงการปรับเปลี่ยนอาชีพ เช่น จากอาชีพเกษตรกรรมไปเป็นมัคคุเทศก์บริการนำเที่ยว เป็นโศภณี ตลอดจนเป็นเด็กขอทาน ในบางชุมชนอาจจะเกิดการดูถูกวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองว่าเชยและล้าหลัง ขาดความภูมิใจในวัฒนธรรมตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้วิถีชีวิตดั้งเดิมบางอย่างจะค่อย ๆ สูญหายไปโดยไม่ได้รับความเอาใจใส่จากผู้คนในท้องถิ่น

เพ็ญพร ถิตย์ประดิษฐ์ (2540 : 97) ได้ศึกษาปัญหาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า เส้นทางการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยางสภาพดี พาหนะที่ใช้ในการเดินทางสามารถใช้รถได้ทุกประเภท สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการในแหล่งท่องเที่ยวที่ส่วนใหญ่อยู่ในระดับต่ำ สภาพธรรมชาติและระบบนิเวศส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งไม่มีมลภาวะ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ รองลงมาคือนักท่องเที่ยวในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และน้อยที่สุดคือนักท่องเที่ยวจากจังหวัดในภาคอื่น ๆ ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการบริการ ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าบริการอยู่ในระดับปานกลาง ความคิดเห็นต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีปัญหาเกี่ยวกับการบริการสาธารณูปโภคมากที่สุด วิธีการแก้ไขปัญหาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดกาฬสินธุ์ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้สวยงาม เป็นระเบียบ

ทับทิม สุวรรณประภา (2541 : 65) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังและความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาว พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความเห็นว่าสภาพของแหล่งท่องเที่ยวยังประสบปัญหาที่ไม่รุนแรง จึงยังไม่ต้องการให้มีการพัฒนาฟื้นฟูสภาพถ้ำเชียงดาว ซึ่งอาจเป็นเพราะแหล่งท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาแล้วส่งผลให้ตนไม่มีงานทำ แต่ถ้าหากจะมีการพัฒนาประชาชนก็มีความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

อรวรรณ พันธุ์เนตร (2541 : 120) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวของประชาชน กรณีบ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่า ประชาชนบ้านหาดไคร้ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวและมีความต้องการให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนาในระดับสูง และมีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหาดจับปลาบึกในระดับปานกลาง

อโนทัย เพียรคงชล (2541 : 87) ได้ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านเป็นมรดกเทศก่นาที่เขวธรรมชาติ ร้อยละ 95.56 และมีความต้องการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการเป็นมรดกเทศก่นาที่ถูกต้องจากหน่วยงานราชการถึงร้อยละ 89.54 ประชาชนท้องถิ่นมีความต้องการจัดบริการด้านพาหนะรับส่งนักท่องเที่ยว ร้อยละ 85.56 ส่วนที่ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เนื่องมาจากไม่มีพาหนะเป็นของตนเอง และคิดว่าเป็นงานผู้ชายเท่านั้น สำหรับประชาชนท้องถิ่นที่มีความต้องการการจัดบริการด้านที่พักให้แก่นักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อยร้อยละ 96.67 ส่วนที่ไม่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมอันนี้เนื่องจากไม่มีความถนัดและไม่ชอบ เพราะเป็นลักษณะงานที่อยู่ยากและเป็นภาระมาก ต้องมีความรับผิดชอบสูง หากลงทุนแล้วกลัวจะไม่คุ้มค่า

วิระชัย มงคลพันธ์ (2542 : 93) ได้ศึกษาความต้องการและความพร้อมของประชาชนท้องถิ่นในการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอุทยานแม่ปิง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน พบว่า ประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่มีความต้องการเป็นมรดกเทศก่นาที่เขวธรรมชาติ มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไม่ต้องการให้บริการด้านพาหนะรับส่ง ไม่ต้องการให้บริการที่พัก ไม่ต้องการจัดบริการขายอาหารและเครื่องดื่ม ขาดความรู้ด้านสถานที่ท่องเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง และไม่มีใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว

เดชา ได้สูงเนิน (2543 : 123) ได้ศึกษาการบริหารจัดการท่องเที่ยวเกษตร กรณีศึกษาบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดชัยภูมิ ผลจากการศึกษาพบว่า มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นใน 3 พื้นที่ คือ บริเวณศูนย์ท่องเที่ยวเกษตรม่วงคำ บริเวณถนนเชื่อมต่อระหว่างบ้านม่วงคำกับบ้านโป่งแยงใน และหน้าผานกกก ปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

มีสาเหตุมาจากการมอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารงานด้านการท่องเที่ยวไม่ชัดเจน เจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการบริหารงานด้านการท่องเที่ยว ขาดงบประมาณ ขาดบุคลากร ขาดการประสานงานและความร่วมมือระหว่างองค์กร และเกิดความขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน ดังนั้นสิ่งที่ต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน คือ การประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนในท้องถิ่นและองค์กรภายนอกอย่างต่อเนื่อง ลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้น แต่ต้องเร่งสร้างความสามัคคี เพื่อเพิ่มการต่อรองทางการตลาดในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตรให้มากยิ่งขึ้น

มธุรส ปราบไพรี (2543 : 73) ได้ศึกษาในเรื่องศักยภาพชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีชุมชนไทยทรงดำ และพบว่าแนวคิดทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เข้าสู่ชุมชน โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นอาชีพเสริมในการเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน โดยการอาศัยพื้นฐานด้านอาชีพเสริมเป็นหลักในการรวมกลุ่ม อันจะเป็นศักยภาพในการพึ่งพาตนเองให้กับชุมชน โดยชุมชนจะไม่เกิดความสั่นคลอนหรือล่มสลายทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์เมื่อเกิดวิกฤตทางการท่องเที่ยวเนื่องจากการท่องเที่ยวไม่ใช่อาชีพหลัก แต่ชุมชนเป็นผู้ร่วมกันค้นหาและตรวจสอบทรัพยากรของตนเอง

เนตรชนก นันท์ (2544 : 87) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน ได้พบว่าแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมี 4 ด้าน คือ การจัดการด้านโครงการสร้างองค์กรทางการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดระบบการดำเนินงาน และการจัดรายการนำเที่ยว

ปิยพร ทาวีกุล (2544 : 132) ได้ศึกษาถึงความต้องการและรูปแบบในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการให้วัดไหล่หินเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า

1) ความต้องการของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความถนัดของชาวบ้าน และขนาดของงานว่าทางวัดต้องการให้ชาวบ้านเข้าไปช่วยเหลือมากหรือน้อย

2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้นมุ่งประเด็นเป็น 5 ด้าน ดังนี้

2.1 การพัฒนาเส้นทาง ควรจะมีการปรับปรุงถนนโดยการขยายตัวถนน เนื่องจากถนนที่ใช้ในการสัญจรนั้นแคบ เกรงว่าจะเป็นอันตราย และควรจะมีการจัดทำป้ายบอกทางเป็นระยะ ๆ เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความสับสน

2.2 ร้านค้า และของที่ระลึก ควรจะมีการจัดร้านค้าในรูปแบบของสหกรณ์ และควรจะต้องอยู่นอกบริเวณวัด เพราะไม่เป็นการสร้างปัญหาให้กับทางวัด ส่วนของที่ระลึกนั้นก็ให้นำ

งานฝีมือพื้นบ้านที่ทำกันอยู่เป็นประจำอยู่แล้วมาดัดแปลงเป็นของที่ระลึก เช่น ผ้าทอ ทอตุ่ง ของขบเคี้ยว เป็นต้น

2.3 ประชาสัมพันธ์ ควรจะเกิดจากความร่วมมือจากทางภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยการจัดให้มีประเพณีสำคัญ ๆ ขึ้นที่วัด แจกจุลสาร มีการท่องเที่ยวเชิงสัญจร เป็นต้น สำหรับการประชาสัมพันธ์ของชาวบ้านก็จะใช้รูปแบบของการบอกปากต่อปาก

2.4 ความปลอดภัย ควรจะให้มีความปลอดภัยอยู่ประจำวัด และจัดทำกล่องสายตรวจ เพื่อให้ตำรวจแวะเวียนมาดูแลความปลอดภัยสม่ำเสมอ

2.5 การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว ควรจะมีการอบรมที่ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชน โดยอาจจะเชิญเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาบรรยาย หรือส่งตัวแทนไปอบรมเพื่อกลับมาให้ความรู้แก่ชาวบ้านอีกต่อ

รัฐติดยา หิรัณยหาค (2544 : 63) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ได้เสนอเลือกแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยได้เลือกแนวคิดทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เลือกรูปแบบชุมชนบริหารจัดการเองโดยมีองค์กรภายนอกสนับสนุนให้คำปรึกษา และได้มีการวางแผนทางการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ยังมีการวางแผนทางการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในลักษณะของการเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

นิฐริน ไล่พันธ์ (2544 : 103) ศึกษาเรื่องศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ได้เสนอแนวทางการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ด้านการให้คำปรึกษาและสร้างจิตสำนึก ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ และด้านการส่งเสริมการลงทุน

ประกอบศิริ ถักดีพิณีจ (2545 : 130) ได้ศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา : กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา ผลการศึกษา พบว่า

1) ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ ชุมชนมีองค์ประกอบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน 2 ด้าน คือด้านสิ่งดึงดูดใจและการเข้าถึง ส่วนองค์ประกอบด้านสิ่งอำนวยความสะดวกยังจะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาต่อไปกลุ่มตัวอย่างในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนอยู่ในระดับมาก มีความต้องการในการพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในทุกด้าน คือ

ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านกิจกรรมภายในแหล่งท่องเที่ยว ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย และด้านการบริหารจัดการ และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากในทุกด้าน คือ การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินกิจกรรม การร่วมกองทุน และการร่วมติดตามประเมินผล

2) ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนกว๊านพะเยา

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการมากในด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย และด้านการบริหารจัดการภายในชุมชนที่ทำให้เกิดความสะดวก แต่มีความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง ด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว แนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องไฮ จากการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนและความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ศึกษาได้เสนอแนะแนวทางในการจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านร่องไฮไว้ 6 แผนงาน คือ แผนงานการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แผนงานพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แผนงานพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว แผนงานพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน แผนงานรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว แผนงานพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน

รัชดาภรณ์ เรืองช่อ (2545 : 76) ได้ศึกษาวิธีการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยบ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษา ได้ทราบวิธีการบริหารจัดการท่องเที่ยวและกำหนดแนวทางในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวปรากฏ ดังนี้

1) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่ง ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการบริหาร โดยแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ประสานงานกับชาวบ้าน มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบออกเป็นฝ่ายตามลักษณะงาน ซึ่งพิจารณาจากความถนัดและความสมัครใจของแต่ละบุคคล หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในการให้คำแนะนำ แต่ชาวบ้านยังขาดงบประมาณในการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว ซึ่งลักษณะการจัดบริการการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโคกโก่งมี 2 รูปแบบ ดังนี้

1.1 การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบ Home Stay มีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ประเพณีของชาวผู้ไทย โดยจัดให้นักท่องเที่ยวเข้าพักแรมกับครอบครัวชาวบ้าน นักท่องเที่ยวส่วนมากเป็นคณะทัวร์เดินทางมาจากภาคกลาง จากการศึกษาพบปัญหาเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ของหมู่บ้านไม่ทั่วถึง การเดินทางไม่สะดวก ป้ายบอกทางไม่ชัดเจน และสภาพความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมของชาวผู้ไทยได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่

1.2 การท่องเที่ยวทางธรรมชาติ กรมป่าไม้ได้จัดสรรงบประมาณในการจ้างชาวบ้านเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ แนะนำอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว จากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวที่มีความประมาทจนทำให้เกิดอุบัติเหตุและมีการดื่มสุราส่งเสียงดังเป็นการทำลายบรรยากาศ

2) แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวหมู่บ้านโคกโก่ง จัดทำแผนการปรับปรุงสถานที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการ และหักรายได้จากการท่องเที่ยวจัดตั้งกองทุนเพื่อการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน มีการจัดกิจกรรมประจำเดือนเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวได้ตลอดปี จัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวในทุกภูมิภาค อีกทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์จัดทำแผนที่บอกเส้นทางท่องเที่ยวให้ชัดเจน

สงศรี วงษ์เวช (2545 : 73) ได้ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิงและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง ผลการศึกษาพบว่า สองฝั่งแม่น้ำปิงมีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ครบถ้วน จึงเป็นสิ่งดึงดูดในการท่องเที่ยวให้สามารถจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เป็น 2 รูปแบบหลัก ๆ คือ การท่องเที่ยวทางน้ำและทางบก จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันยังขาดความชัดเจนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธี SWOT สรุปได้ว่า จุดแข็ง คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย จุดอ่อน คือ มีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ไม่เด่นชัด อุปสรรคคือ ขาดความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการดูแลสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์บริเวณลุ่มแม่น้ำปิง โอกาสของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิง คือ ทำการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ได้ง่าย เพราะเกิดกระแสนิยมในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นเมืองท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้กลยุทธ์และแนวทางในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1) กลยุทธ์การจัดการ เช่น จัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

2) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ เช่น สนับสนุนการจัดระบบข้อมูล ข่าวสาร และการสื่อสารมวลชน เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำปิงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางของคนทั่วไป

3) กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาดและบริการท่องเที่ยว เช่น นำเอกลักษณ์หรือจุดแข็งและโอกาส ผนวกกับกิจกรรมที่น่าสนใจเสนอขาย

4) กลยุทธ์การจัดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม เช่น ให้ทุกหน่วยงาน ปฏิบัติตามกฎกระทรวงที่ว่าด้วยการควบคุมอาคาร และการบำบัดของเสียลงสู่แม่น้ำ

5) กลยุทธ์การสร้างจิตสำนึก เช่น สนับสนุนให้มีการศึกษาในประวัติศาสตร์ ด้านนาแก่เยาวชนและชุมชนท้องถิ่น เพื่อจะได้ตระหนักหนักถึงคุณค่า และเกิดความภาคภูมิใจใน แหล่งท่องเที่ยวพื้นที่ของตน

6) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เช่น เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และติดตามประเมินผล ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สาคริน บุญพิทักษ์ (2546 : 114) ได้ศึกษาเรื่องกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า

1) ชาวบ้านแม่กำปองมีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนทุกขั้นตอน ซึ่งมีทั้งรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมทางอ้อม และการมีส่วนร่วม โดยการเปิดโอกาสให้ โดยกลุ่มผู้นำชุมชนจะมีบทบาทการมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มชาวบ้าน ซึ่งเป็นผลมาจากหลายปัจจัย ที่สำคัญได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจ สถานะบทบาททางสังคม การศึกษา ประสบการณ์ส่วนตัว ช่องทางการมีส่วนร่วมและการคาดหวังและได้รับผลประโยชน์

2) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายหลังการดำเนินกิจกรรมยังไม่มีผลกระทบรุนแรง เพราะการดำเนินการที่ผ่านมาไม่ได้กระทบวิถีชีวิต วิถีคิดของชุมชน เนื่องจากแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนมีความสอดคล้องกับบริบทพื้นฐานของชุมชนอยู่แล้ว ประกอบกับตลาดนักท่องเที่ยวยังคงอยู่และการดำเนินกิจกรรมยังอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่าน ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ น้อย ซึ่งชุมชนสามารถจัดการควบคุมดูแลได้

3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนและผลการเปลี่ยนแปลงชุมชนด้าน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีมากขึ้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของชุมชน

สุชาติ รัตนภูมิพงษ์ (2546 : 110) ได้ศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรท่องเที่ยว : ศึกษากรณีแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า ชาวบ้านปราสาทมีวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งปรากฏตามหลักฐานทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหลักที่ทำให้บ้านปราสาทมีฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยว และทำ

หน้าที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเข้ามาท่องเที่ยวที่บ้านปราสาท รวมทั้งเป็นสัญลักษณ์สะท้อนให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านปราสาทในอดีต และมีวัฒนธรรมปัจจุบัน 3 ด้าน คือ ด้านการผลิต ความเชื่อ การอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นวัฒนธรรมรองรับทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน และทำหน้าที่หล่อเลี้ยง อนุรักษ์ให้วัฒนธรรมดั้งเดิมยังทรงคุณค่าสืบมา ส่วนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทั้งที่เข้าพักและไม่ได้ไม่ได้เข้าพักทั้งหมดเห็นว่าบ้านปราสาทมีหลุมขุดค้นทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญที่สุด การพัฒนาการท่องเที่ยวที่บ้านปราสาทต้องอาศัยพื้นฐานวัฒนธรรมเป็นหลัก ดังนั้นชาวบ้านควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

ทรงคุณ จันทจร (2549 : 111) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการจัดการศึกษาและศาสนาเพื่อความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการศึกษาและศาสนา ระหว่างไทยลาว ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและกระบวนการทางการศึกษาและศาสนา ประเทศทั้งสองมีนโยบายทางการศึกษาที่เหมือนกันหลายด้าน เช่น ด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องและมีระบบ การส่งเสริมผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการให้ได้รับการศึกษา การส่งเสริมให้ประชาชนและองค์กรมีส่วนร่วมในการศึกษา ส่วนที่แตกต่าง คือ แนวคิด สาธารณะรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาวเน้นด้านแนวคิด อุดมคติ สังคมนิยม ในขณะที่ประเทศไทยเน้นประชาธิปไตย และด้านต่างประเทศ สาธารณะรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวให้ความสำคัญกับการแสวงหาความช่วยเหลือจากต่างประเทศในขณะที่นโยบายการศึกษาของไทยเน้นการเป็นศูนย์กลางการศึกษาในกลุ่มประเทศอินโดจีน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่กล่าวถึงความสำคัญของความต้องการและความพร้อมของชุมชน งานวิจัยบางส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผนการท่องเที่ยวและการตลาดต่างให้ความสำคัญกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยไม่ละเลยแผนและแนวทางการจัดช่องทางการประชาสัมพันธ์และวิธีการส่งเสริมการท่องเที่ยว

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Roongrerngsuke (1990 : 86) ได้วิเคราะห์ประสิทธิภาพของวัดไทยพุทธและสถาบันพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งได้นำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีมาเป็นกรอบแนวคิดในการส่งเสริมและพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม การศึกษาพบว่าวัดประสบความสำเร็จในการพัฒนาปัญหารายได้และผลผลิตความจำเป็นพื้นฐาน มาตรฐานทางจริยธรรมของชาวบ้าน แต่ระดับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมควรมีมากขึ้น

Kotogeorgopoulos (1996 : 93) ได้ศึกษาความลำบากในภูเก็ตที่โจนส์ไม่เคยไป (เลย) : การทบทวนความคิดด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนในภาคใต้ของประเทศไทย (Roughing it in Phuket, but the Jones' haven't been there (yet) : Reconceptualizing tourism and community development in southern Thailand) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการสนับสนุนการท่องเที่ยว “ทางเลือก” ที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ทางภาคใต้ของประเทศไทย ด้วยการหลีกเลี่ยงการหาสิ่งใหม่ การผจญภัย และการกำหนดการเดินทางด้วยตนเอง ซึ่งการท่องเที่ยวทางเลือกเองได้ประชาสัมพันธ์ให้เห็นว่าเป็นการพัฒนาชุมชนผ่านการใช้ทรัพยากรอย่างยุติธรรม การสร้างคุณภาพชีวิต และการใช้สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมวลชนทางภาคใต้ของประเทศไทยอีกทางหนึ่ง ด้วยการใช้อรรถศาสตร์กิจกรรมการท่องเที่ยวพื้นฐานของทางเลือก เช่น การพายเรือคายักและการเดินป่า ซึ่งกำลังได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศอย่างมาก การท่องเที่ยวทางเลือกจึงเกิดควบคู่ไปกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและเจ้าของสถานที่ท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวทางเลือกทางภาคใต้ของประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทั้งด้านโครงสร้างและแนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบมวลชนเป็นอย่างมาก ลักษณะการท่องเที่ยวทางเลือกเป็นส่วนหนึ่งของรายการท่องเที่ยวอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบมวลชน

Mitchell (2000 : 101) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้ตรวจสอบสมมุติฐานว่าชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะการจ้าง รายได้และความตระหนัก) เปรียบเทียบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและลักษณะทางการเงินของธุรกิจทั้งสองชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะเกาะ eqTaquile ที่มีการควบคุมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูงในเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการวิจัยพบว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ (1) ความรู้ (2) ความมีเอกภาพ (3) พลังอำนาจ

Pratiwi (2000 : 65) ได้ศึกษาการเข้าใจการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาหลายพื้นที่ที่ชุมชนมีส่วนร่วมเหมือนโครงการนี้ งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมรับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับโครงการ เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและจากองค์กรระดับชาติ 3 องค์กร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเคยถูกนำมาใช้หลายครั้งแล้วในกรณีศึกษาซึ่งต่างจากการมีส่วนร่วมในการศึกษาเอกสารในเรื่องความลำเอียง ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายกล่าวถึงนโยบาย การวางแผน และอนาคต

ชิลดอน Sheldon (2000 : 94) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางภาคเหนือของประเทศไทย : การสำรวจความตระหนักและศักยภาพ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนใจการ

ส่งเสริมภาคเหนือของประเทศไทยเพื่อจุดประสงค์ในการพักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่จำนวนมากได้รับการคุ้มครอง เป็นผลมาจากการพัฒนาและมลภาวะที่เพิ่มขึ้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นทางเลือกหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้สำรวจความสัมพันธ์ระหว่างผลดีกับผลเสียของกรท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแรงกระตุ้น ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะบรรลุเป้าหมาย ถ้าอุตสาหกรรมยึดหลักต่อไปนี้อย่างเคร่งครัด คือ การปรับปรุงการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อเพิ่มความพึงพอใจให้ผู้เยี่ยมชม ความหลากหลายของการดำรงชีพของสัตว์ป่าที่นอกเหนือการละเล่นพื้นเมือง และการล่องเรือ อุทยานแห่งชาติคอยอินทนนท์เป็นกรณีศึกษาหนึ่ง

Marie (2003 : 131) ได้ประเมินติดตามการดำเนินงาน โครงการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นชุมชนเป็นฐานในประเทศเนปาล ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ก่อให้เกิดประโยชน์ระหว่างการท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่การดูแลสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมถือเป็นสิ่งกระตุ้นทางเศรษฐกิจของประเทศ ผลการติดตามโครงการพบว่า โครงการสามารถทำให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปยังท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่ได้รับการดูแลอย่างเพียงพอสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

Johannes (2003 : 120) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับระบบนิเวศของป่าสงวน Waterberge Biosphere ในแอฟริกาใต้ ผลการศึกษาพบว่า ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้จำเป็นต้องเน้นความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่นั้น ๆ เช่น พันธุ์ไม้ต่าง ๆ สิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยว ป่าสงวนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวในพื้นที่แล้ว จำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักธรรมชาติ

Slinger (2003 : 110) ได้ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเกาะ Caribbean : บทเรียนสำหรับการพัฒนาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์และการอนุรักษ์ธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจสำหรับประชาชนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวในโดมินิคมักมีการเชื่อมโยงไปยังเขตเศรษฐกิจอื่น ๆ รวมทั้งส่วนของการเกษตรและส่งเสริมการพัฒนาไปยังส่วนอื่น ๆ ของเกาะ ในการสำรวจ รัฐบาล การวิจัยนี้เป็นการให้ความรู้การพัฒนาการท่องเที่ยวเสถียร โดยเฉพาะส่วนอื่นของเกาะและประเทศเล็ก ๆ ที่กำลังพัฒนา การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับโดมินิคมและรัฐบาล สามารถปรับเปลี่ยนเพื่อป้องกันความเสียหายที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

Boi (2004 : 54) ได้ศึกษาทัศนคติ และ การรับรู้ต่ออุทยานแห่งชาติและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน Ghana : กรณีของชุมชน ใน อุทยานแห่งชาติ Digna โดยทั่วไปการจัดตั้งสวนสาธารณะมักจะขัดแย้งกับการใช้ประโยชน์ของแหล่งธรรมชาติ การวิจัยนี้ใช้กรณีศึกษาตรวจสอบทัศนคติและ การรับรู้ของผู้ที่อาศัยในชุมชน Dome จนถึงอุทยานแห่งชาติ

Digna และการพัฒนาการท่องเที่ยวในกานา ใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นแหล่งข้อมูลหลัก ศึกษาความสำคัญของอุทยานต่อผู้อาศัย และวิธีการรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้นและทางเลือกในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวประเมินจากลักษณะทางกายภาพและผลผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชน Dome การรับรู้ของผู้อาศัยต่อการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ผู้อาศัยเข้าใจผลกระทบทางลบของการท่องเที่ยวแต่ก็มีการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวมากมาย แม้ว่าการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวในอุทยานจะเพิ่งเริ่มต้นด้วยการศึกษาเพื่อหลีกเลี่ยงความคาดหวังที่ยังไม่บรรลุนี่เป้าหมายของผู้อาศัยในชุมชน Dome

Talamantes (2004 : 79) ได้ศึกษาการเดินร่ำแบบบาทลึกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในบาทลึ การเดินร่ำแบบบาทลึเป็นพิธีการเดินร่ำที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 ได้รับอิทธิพลมาจากฮินดู การเดินร่ำของชาวบาทลึมีชื่อเสียงมากในอินโดนีเซีย และส่งผลดีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การวิจัยนี้มีหมู่บ้านเป้าหมาย 3 หมู่บ้าน โดยการวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการศึกษา นักเดินร่ำพยายามให้สื่อความหมายทางวัฒนธรรมให้คนต่างชาติและภายในประเทศ

Lu (2006 : 91) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ บ้านพักของชนพื้นเมืองมักจะเป็นพื้นที่การอนุรักษ์และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะความสวยงามทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่น่าสรรเสริญ งานวิจัยนี้สร้างอนาคตทางเลือกบนพื้นฐานความแตกต่างของนโยบายการอนุรักษ์ รูปแบบการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยว Lanyu Island เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยเนื่องจากประชากรร้อยละ 90 เป็นชนพื้นเมืองที่มีชื่อว่า Yami ชาว Yami ยังคงปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม แต่พวกเขาต้องเผชิญกับความกดดันจากนโยบายการอนุรักษ์ธรรมชาติ การโน้มถ่วงทางวัฒนธรรมและธุรกิจการท่องเที่ยว ผลกระทบของสิ่งเหล่านี้ประเมินจากลักษณะ 3 ประการ คือ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและภาพวัฒนธรรมของชาว Yami จากมุมมองของชนพื้นเมืองและนักท่องเที่ยว การวิจัยนำเสนอยุทธศาสตร์ในการวางแผนและพัฒนาเกาะ Lanyu เพื่อให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาว Yami

Owen (2006 : 115) ได้นำเสนอข้อค้นพบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของชาวเปรูทั้งใน Cusco และ Iquitos ระบบความเชื่อของชาวเปรูยุคใหม่และระบบความเชื่อวิญญาณของชาวเปรูยุคใหม่และชาวเปรู ค่อย ๆ กลายมาเป็นรูปแบบเวทย์มนต์ของชาว Andean และพิธีเกี่ยวกับหมอผีของชาว Amazonian การเพิ่มขึ้นของจำนวนต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เชื่อถือ New Age หรือไม่ก็ตามจะมาเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับระบบความเชื่อเรื่องวิญญาณโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ผลกระทบของการท่องเที่ยวก็เหมือนกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่น ๆ คือ การแข่งขันที่สูงขึ้นและการแสดงเกี่ยวกับวัฒนธรรม มีข้อค้นพบเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ถูกต้องทางกายภาพและทางเพศ แต่ก็มี

ผลทางบวกของการแลกเปลี่ยน เช่น จิตใจ และการบำบัดทางอารมณ์และความต้องการโดยรวมเพื่อปรับปรุงโลกที่เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

Soper (2006 : 123) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเดินทางสู่โลกของการด้อยพัฒนาภายหลังมาเป็นที่ยอมรับเพราะโลกยุคโลกาภิวัตน์ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปไกล ๆ เพื่อค้นหาภูมิภาคอื่น ผู้คนสามารถเดินทางรอบโลกซึ่งเป็นสิ่งท้าทายเพื่อค้นหาระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์และยังคงมีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมเดิม ปัจจัยที่สำคัญที่กระตุ้นให้ไปเยือนจากต่างประเทศคือความเชื่อมั่นของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ

Terry (2006 : 115) ได้วิเคราะห์ประวัติศาสตร์และการแสดงออกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของแคนาดาโดยการดูที่ประวัติศาสตร์และการฟื้นฟู ของ Dundurn Castle บ้านทางประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์การครองชีพ ซึ่งอยู่ที่ Hamilton Ontario และโดยการตีความ the Dundurn Castle Christmas Evening Tour ซึ่งเป็นสถานที่ที่จัดธุรกิจมานาน เป็นรายการที่มีชื่อเสียงมากที่สุด Dundurn Castle นำเสนอ Christmas Evening Tour ซึ่งเป็นการนำเสนอเรื่องราวทางชาติพันธุ์ที่เป็นวันหยุดทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของชาวแคนาดา ที่มีรากฐานมาจากชาวอังกฤษ

Richards (2007 : 113) ได้ศึกษาการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลายประเทศทั่วโลกกำลังวางแผน ออกแบบและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ องค์กรระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติมีนโยบายพัฒนาเสถียรภาพสิ่งแวดล้อมรวมถึงการหาวิธีการเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวในการป้องกันพื้นที่ของชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบรรจุลงไปในแผนพัฒนาของหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก แผนการจัดการของ Central Balkan National Park ในบัลแกเรียต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในอุทยานและชุมชนรอบ ๆ ผู้วางแผนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในขณะที่เดียวกันก็ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นในอุทยาน การปกป้องความสมบูรณ์ทางชีววิทยาของพื้นที่ภายในอุทยาน และการจัดการที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่เดียวกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องการความร่วมมือระหว่างผู้มาเยือนและยุทธศาสตร์ที่นักวางแผนวางไว้

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปด้วยดี ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและที่สำคัญคือประชาชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวต้องมีส่วนร่วมเพื่อให้การท่องเที่ยวคงอยู่และมีการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้คงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจอยากจะมาพักผ่อนและหาความสุขใจ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research Methodology) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากข้อมูลเบื้องต้น จากสื่อสิ่งพิมพ์เอกสารและงานวิจัย (Document And Thesis) และการเก็บข้อมูลในภาคสนาม (Field Study) เพื่อให้ทราบถึงสภาพของปัญหาของชุมชนหมู่บ้านวัฒนธรรมในอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทย ซึ่งในส่วนของขอบเขตและวิธีดำเนินการผู้วิจัย ได้วางกรอบในการดำเนินงานตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การดำเนินการจัดกระทำข้อมูล
6. การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นไปตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้คือ

- 1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหารทั้ง 7 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านโป่งเป่า อำเภอเมือง หมู่บ้านอรัญญา อำเภอนิคมน้ำอ้อย หมู่บ้านหนองหล่ม อำเภอดอนตาล หมู่บ้านแซ่ อำเภอกำชะอี หมู่บ้านคำชะอี อำเภอกำชะอี หมู่บ้านหนองแคน อำเภอดงหลวง หมู่บ้านคำพอก อำเภอหนองสูง
- 2) แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร

2. ด้านวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมจาก

สภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ความหมาย ค่านิยมหรืออุดมการณ์ของบุคคล นอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ (สุภางค์ จันทวานิช. 2543 : 12)

3. ด้านระยะเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษา ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2550 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2550

4. ด้านพื้นที่ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ขอบเขตพื้นที่ศึกษาหมู่บ้านวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร ที่ผ่านการประกวดหมู่บ้านวัฒนธรรมตามโครงการจัดประกวดหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม ซึ่งมีเกณฑ์การให้คะแนนหมู่บ้านวัฒนธรรมคือ 1)รักษาวัฒนธรรมจารีตประเพณีเป็นอย่างดี 2)มีความสามัคคีกลมเกลียว 3)ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต ไม่มีปัญหาอาชญากรรม 4)ปลอดจากยาเสพติดทุกชนิด 5)มีสาธารณูปโภคดีเด่น เป็นต้น ซึ่งรวบรวมแล้วประกอบไปด้วย 7 หมู่บ้านดังต่อไปนี้

- 1) บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
- 2) บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร
- 3) บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
- 4) บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
- 5) บ้านหนองหล่ม ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร
- 6) บ้านโป่งเป่า ตำบลโพนทราย อำเภอมือ จังหวัดมุกดาหาร
- 7) บ้านหนองแคน ตำบลหนองแคน อำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ใช้เป็นพื้นที่ทำการวิจัยได้แก่ชาวผู้ไทยในหมู่บ้านวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทำให้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) จำนวน 21 คน
  - 1.1 ผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวม 7 คน
  - 1.2 เจ้าอาวาสวัด หมู่บ้านละ 1 รูป รวม 7 รูป
  - 1.3 ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวม 7 คน

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) จำนวน 28 คน
  - 2.1 หัวหน้ากลุ่มอาชีพ หมู่บ้านละ 2 คน รวม 14 คน
  - 2.2 สมาชิกกลุ่มอาชีพ หมู่บ้านละ 2 คน รวม 14 คน
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 28 คน
  - 3.1 คนต่างหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 คน รวม 14 คน
  - 3.2 ผู้มาเที่ยวชม หมู่บ้านละ 2 คน รวม 14 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยยึดตามแบบของกลุ่มการเขียนวิทยานิพนธ์ของสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน โดยปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องที่ทำวิจัยและความมุ่งหมายของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยดังต่อไปนี้

1. แบบสำรวจ ใช้สำรวจข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน
2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างชุดที่ 1 ใช้สัมภาษณ์ผู้รู้
3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างชุดที่ 2 ใช้สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติ
4. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างชุดที่ 3 ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป
5. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ประกอบการวิจัย ประกอบด้วย ข้อมูลเอกสาร ข้อมูลจากการสำรวจ ข้อมูลจากการสังเกต ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

1. ข้อมูลจากเอกสารคือ
  - 1.1 ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร
  - 1.2 ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้านวัฒนธรรม
  - 1.3 ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
  - 1.4 บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัย
  - 1.5 การวิจัยเชิงคุณภาพ
  - 1.6 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อมูลจากการสำรวจ (Survey) เป็นการเก็บข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน
3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในการสัมภาษณ์สามารถตรวจสอบข้อมูลได้จากการตอบของผู้ให้ข้อมูล การที่ผู้ให้ข้อมูลจำนวนมากตอบคล้ายคลึงกันในประเด็นคำถามเดียวกันน่าจะมีแนวโน้มใกล้เคียงกับความจริงที่สุด
4. ข้อมูลจากการสังเกต ทั้งการสังเกตแบบมีโครงสร้างและการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม
5. ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านและกลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มละ 6-10 คน เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร

การดำเนินการจัดกระทำข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนามมาบันทึกสรุปและทำการจัดหมวดหมู่ หากคำตอบตามเนื้อหาของการวิจัย ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการจัดแบ่งข้อมูลออกเป็นประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสะดวกและไม่สับสน นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบกันและแยกความเหมือนและแตกต่างกันในแต่ละประเด็น นอกจากนั้นเพื่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลคนอื่น ๆ จนกระทั่งได้ข้อสรุป จากนั้นนำไปจัดการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม และทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างถูกต้องและตรงกับความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จแล้ว ในส่วนของการนำเสนอผลงานของการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ พร้อมทั้งได้สรุปให้ตรงกับความมุ่งหมายของการวิจัยในเรื่อง “การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร” ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากภาคสนามจริง และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายของงานวิจัยไว้ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาและแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการสังเกต ซึ่งผู้วิจัยแบ่งตามความมุ่งหมายของงานวิจัยไว้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม
2. สภาพปัจจุบันของปัญหาหมู่บ้านวัฒนธรรม
3. แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรม

1. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านคำพอก บ้านคำพอกเป็นหมู่บ้านของชาวผู้ไทยอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งอยู่ในตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2462 หรือประมาณ 88 ปีล่วงมาแล้วโดยการอพยพย้ายถิ่นมาจากบ้านหนองโอใหญ่ ในการอพยพมาครั้งแรกนั้นมา 4 ครอบครัว ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านหินดาน ต่อมานายหมาไคร ปัทม ได้เข้าไปล่าสัตว์ทางทิศเหนือของหมู่บ้านได้พบแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าน้อยใหญ่ เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน จึงชักชวนเพื่อนบ้านย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณดังกล่าวเมื่อ พ.ศ. 2475 ซึ่งบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีบ่อน้ำซับและต้นพอกจำนวนมาก จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านคำพอก และนายหมาไครปัทม เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้าน

คำขวัญของหมู่บ้าน

คำพอกบ้านหน้าด่าน ประตูผ่านอินโดจีน เสื้อผ้าชิ้นเย็บด้วยมือ เลื่องลือพิธีเหยา ไคโนเสาร์เต่าล้านปี เขียวจีป่าผักหวาน ชุมชนสุขสำราญ สัมครสมานสามัคคี

ลักษณะและที่ตั้ง

บ้านคำพอกจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2462 อยู่ติดถนนหมายเลข 2042 กิโลเมตรที่ 77 ห่างจากอำเภอหนองสูงเป็นระยะทาง 13 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดมุกดาหาร 77 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน

ทิศใต้ ติดกับ ภูอ่างกบ

ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านงิ้ว ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง

ทิศตะวันตก ติดกับ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม

บ้านคำพอกมีพื้นที่ป่าชุมชน 80 ไร่ อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ป่าภูมะเขือ บริเวณพื้นที่เป็นที่ดอนมีต้นไม้ประเภทป่าผสม มีภูเขา 3 แห่ง มีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 8 แห่ง การปกครอง บ้านคำพอก แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 10 ผู้นำหมู่บ้านหมู่ที่ 5 คือ นายพงไล ปัทม หมู่ที่ 10 คือ นายราตรี ปัทม ทางหมู่บ้านได้แบ่งคณะกรรมการกลางเป็นฝ่ายต่าง ๆ 7 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกัน ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายศึกษาและวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการและสังคม ฝ่ายการคลัง อาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา อาชีพเสริม ได้แก่ การทำไร่ ทำสวนยางพาราเลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ประชากร บ้านคำพอก มีประชากรทั้งสิ้น 985 คน หมู่บ้านคำพอกได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่นอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ปี พ.ศ. 2540 เป็นหมู่บ้านที่เป็นชุมชนหน้าด่าน ประตูผ่านอินโดจีนด้านตะวันตกของจังหวัดมุกดาหารมายังจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแหล่งทรัพยากรทางธรณีวิทยา พบซากฟอสซิล ไดโนเสาร์เต่าล้านปีที่ภูหินเหล็กไฟ ซึ่งเป็นฟอสซิลไดโนเสาร์ เต่าและสัตว์อีกหลายชนิดยุคดึกดำบรรพ์ที่สมบูรณ์และมีขนาดใหญ่ที่สุดเท่าที่มีการค้นพบใหม่ อยู่ที่ภูหินเหล็กไฟ ห่างจากหมู่บ้าน ระยะทาง 3 กิโลเมตร นอกจากนี้หมู่บ้านคำพอกยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพบุรุษเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ประชากรส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง มีความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต ชาวบ้านเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และยังคงยึดถือและมีความเชื่อในเรื่องผี ประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญของชาวบ้านคำพอกคือ พิธีเหยา

ภาพประกอบ 6 เยาวชนในโรงเรียนบ้านคำพอก แต่งชุดพื้นบ้านในการแสดงพิธีเหยา

ซึ่งเป็นพิธีกรรมซึ่งเกิดจากความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทย ทำพิธีโดยหมอเหยาเพื่อรักษาผู้ป่วยไข้ให้หายเป็นปกติ กลุ่มหมอเหยาจะมีพิธีการเลี้ยงผีแบบเดียวกันกับบ้านหนองโอบและบ้านโนนยาง มีการไปมาหาสู่กันเพื่อประกอบพิธีเหยาจนเป็นพิธีกรรมที่ใหญ่โต นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา มาศึกษาประเพณีการเหยา และดูการสาธิตการทำเสื่อบนมือของกลุ่มเสื่อบนมือ ในการมาเที่ยวแต่ละครั้งนักท่องเที่ยวต้องติดต่อผู้ใหญ่บ้านเพื่อนัดวันเวลา และเตรียมการสาธิตให้นักท่องเที่ยวดู ค่าใช้จ่ายในการชมการสาธิตนั้นขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวว่าจะให้มากน้อยแค่ไหน นอกจากนี้ยังมีประเพณีบุญเผาผี ที่จัดร่วมกันทั้งตำบลโนนยาง ซึ่งชาวผู้ไทยถือว่าบุญเผาผีเป็นประเพณีที่สำคัญและยิ่งใหญ่กว่าการทำบุญอื่น ๆ นิยมทำในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งมีนักท่องเที่ยวสนใจมาชมขบวนแห่กันมาก ชาวบ้านจะแต่งกายแบบพื้นเมืองเพื่อไปร่วมงาน มีการประโคมดนตรีอย่างสนุกสนาน

2. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านหนองหล่ม บ้านหนองหล่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2337 โดยชาวบ้านหนองหล่มมีเชื้อสายมาจากเผ่าผู้ไท ได้อพยพมาจากเมืองวังอ่างคำ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยนั้นมีคนกลุ่มหนึ่งที่เร่ร่อนหาที่อยู่อาศัยไปตามแม่น้ำโขงเพราะที่อยู่เดิมมีความอดอยากและแห้งแล้งมาก จนถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นห้วยหนองมีน้ำไหลไม่ขาดตลอดปี คิดว่าถ้าตั้งถิ่นฐานที่นี่คงไม่อดอยากเพราะมีน้ำอยู่ตลอดทั้งปี มีปูปลามากมาย ประกอบด้วยเป็นพื้นที่ราบลุ่มที่เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ป่าอุดมสมบูรณ์ดีเหมาะแก่การ

ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ จึงได้ตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือนอยู่ ณ ที่แห่งนี้ ได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามหนองน้ำว่าบ้านหนองหล่ม เพราะดินในหนองน้ำนั้นหล่มมาก บ้านหนองหล่มตั้งอยู่ที่ตำบลโพธิ์ไทร อำเภอคอนคาฬ จังหวัดมุกดาฬาร ห่างจากตัวอำเภอเป็นระยะทาง 13 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดเป็นระยะทาง 22 กิโลเมตร

อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ บ้านโคก บ้านท่าไคร้ บ้านนาสีนวล อำเภอคอนคาฬ จังหวัดมุกดาฬาร ทิศใต้ ติดกับ บ้านโพธิ์ไทร ตำบลนาสะเม็ง อำเภอคอนคาฬ จังหวัดมุกดาฬาร ทิศตะวันออก ติดกับ แม่น้ำโขง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านคง ตำบลบ้านแก้ง บ้านนาขอ ตำบลเหล่าหมี อำเภอคอนคาฬ จังหวัดมุกดาฬาร พื้นที่บ้านหนองหล่มมีพื้นที่ทั้งหมด 2,730 ไร่ โดยเป็นพื้นที่อาศัย 110 ไร่และพื้นที่ทำการเกษตร 2,620 ไร่ การปกครอง บ้านหนองหล่ม มีผู้นำหมู่บ้านทั้งสิ้น 13 คน ผู้นำหมู่บ้านคนปัจจุบัน คือนายทองถิ่น ยืนยง เป็นผู้ใหญ่อำนาจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3 คน ได้แบ่งคณะกรรมการกลางเป็นฝ่ายต่าง ๆ 7 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกัน ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายศึกษาและวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการและสังคม ฝ่ายการคลัง มีตำรวจอาสาป้องกันหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 13 คุ่ม

อาชีพหลักได้แก่ การทำนา อาชีพเสริม ได้แก่ ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ประชากรบ้านหนองหล่มมีประชากรทั้งสิ้น 819 คน เป็นชาย 415 คน เป็นหญิง 404 คน หมู่บ้านหนองหล่มได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่น ปี พ.ศ. 2544 โดยหมู่บ้านมีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาเพื่อให้ลูกหลานเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมและสร้างความภูมิใจ ใจวัฒนธรรมของตนเอง และได้ดำเนินการต่อมาจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านหนองหล่มได้จัดหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เปิดบริการนักท่องเที่ยวในลักษณะ Home Stay ซึ่งมีจำนวน 20 หลัง โดยให้นักท่องเที่ยวพักแรมค้างคืนที่ Home Stay ค่าที่พักและอาหาร 180 บาทต่อคนต่อวัน ค่าล่องเรือคนละ 40 บาท ค่าว่างโปงตางและหมอลำ 2,000 บาท ค่าบายศรีสู่ขวัญคนละ 700 บาท กิจกรรมที่ทางหมู่บ้านเตรียมต้อนรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ พิธีต้อนรับ ไหว้พระคู่บ้านคู่เมือง เยี่ยมชมกลุ่มอาชีพ พายเรือล่องโขง และมีกิจกรรมกลางคืน คือ ชมการละเล่นหมอลำผญาพื้นบ้าน พิธีลงข่วง ร่วมร่ายกับชาวบ้าน พิธีบายศรีสู่ขวัญ พักผ่อนตามอรัยาศัย ตอนเช้าวิ่งออกกำลังกายและปั่นจักรยานชมพระอาทิตย์ขึ้นที่ริมฝั่งโขง ซึ่งในการได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยแบ่งงานกันในรูปแบบกรรมการ ดังนี้

1. นายแสวง ยืนยง	ประธาน
2. นายทองถิ่น ยืนยง	รองประธาน
3. นายมาทอง ยืนยง	กรรมการ
4. นายเสียน ยืนยง	กรรมการฝ่ายบันเทิง

5. นายเทียม ยืนยง	กรรมการฝ่ายล่องเรือ
6. นางบรรทม วิวัฒนาการ	กรรมการฝ่ายบริการ
7. นายมานพ พิภูลศรี	กรรมการฝ่ายมัคคุเทศก์
8. นางดวงใจ ยืนยง	กรรมการฝ่ายต้อนรับ
9. นายสมชาย แข็งแรง	เหรียญกติก
10. นายสุขสรรค์ คลาแสน	กรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย
11. นายอภิรักษ์ โพธิ์ไทร	กรรมการฝ่ายสถานที่
12. นายสมพร หมั่นสิงห์	กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
13. นายเอื้อชัย ตั้งปาน	เลขานุการ

คณะกรรมการหมู่บ้านจะได้รับการเสนอแต่งตั้งจากชาวบ้านโดยจะเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือและเป็นผู้อุทิศตนต่อส่วนรวมและทำหน้าที่เป็นผู้ประสานระหว่างชาวบ้าน และได้มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวช่วงงานเทศกาลต่าง ๆ ได้แก่ ประเพณีแข่งเรือ ขบวนแห่รถบุปผชาติ ประเพณีสงกรานต์ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนมาท่องเที่ยวหมู่บ้านแห่งนี้ คือ การคมนาคมสะดวก ความสะอาดของหมู่บ้าน มีงานบุญประจำปีที่น่าสนใจ ความมีอัธยาศัยของชาวบ้าน

3. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านอรัญญา บ้านอรัญญาได้รับการแต่งตั้งจากจังหวัดนครพนม โดยแยกจากบ้านปะ หมู่ที่ 5 ตำบลกกแดง กิ่งอำเภอนิคมน้ำคำสร้อย จังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2519 ราษฎรย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด อุบลราชธานีและมีชาวบ้านเดิมเป็นเผ่าผู้ไทย ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร และเป็นหมู่บ้านที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมากที่สุด ในจังหวัดมุกดาหาร อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับบ้านกกแดง อำเภอนิคมน้ำคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ทิศใต้ ติดกับบ้านปะ อำเภอนิคมน้ำคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ทิศตะวันออก ติดกับบ้านหนองบัวบาน อำเภอนิคมน้ำคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร ทิศตะวันตกติดกับบ้านหินลาด อำเภอนิคมน้ำคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร การปกครอง นับตั้งแต่ก่อตั้งหมู่บ้านอรัญญา มีผู้นำหมู่บ้านทั้งสิ้น 5 คน ผู้นำหมู่บ้านคนปัจจุบัน คือ นายเจริญฤทธิ์ จันทะณีย์ มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ได้แบ่งคณะกรรมการกลางเป็นฝ่ายต่าง ๆ 7 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายป้องกัน ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายพัฒนา ฝ่ายศึกษาและวัฒนธรรม ฝ่ายสวัสดิการและสังคม ฝ่ายการคลัง ประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีพื้นที่อยู่อาศัย 72 ไร่ และพื้นที่ทำการเกษตร 468 ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว อ้อย หม่อนไหม ยางพารา ไม้ผล มันสำปะหลัง ถั่วลิสง บ้านอรัญญามีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเป็นจำนวนมาก เป็นแหล่งท่องเที่ยวและดูงาน

ประชากร บ้านอรัญญา มีประชากรทั้งสิ้น 328 คน เป็นชาย 170 คน เป็นหญิง 158 คน หมู่บ้านอรัญญาได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่น ปี พ.ศ. 2541 สภาพการณ์ท่องเที่ยวของหมู่บ้านอรัญญา หมู่บ้านแห่งนี้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมากที่สุด ในจังหวัดมุกดาหารเป็นที่ศึกษา

งานและท่องเที่ยวไปในตัว คนที่มาเที่ยวส่วนใหญ่มาเป็นคณะจากจังหวัดมุกดาหารและจังหวัดอื่นที่ใกล้เคียง

ภาพประกอบ 7 ตัวแทนชาวบ้านโป่งเป่าให้จัดแสดงชุดพื้นเมืองชาวผู้ไทย
ในงานกาชาดที่จัดขึ้นทุกปีของจังหวัดมุกดาหาร

4. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านโป่งเป่า อดีตนานมาแล้วประมาณวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2364 มีชายประมาณ 5-6 คนพร้อมด้วยภรรยา ได้เดินทางมาจากนครจำปาศักดิ์ ประเทศลาว มาเสาะแสวงหาที่ทำกินและตั้งรกราก ลักษณะดินในหมู่บ้านแห่งนี้มีดินประเภทหนึ่งที่สามารถดึงดูดสัตว์ทั้งหลายให้มารวมกัน ดินนั้นคือ ดินป่ง เมื่อมีดินป่งที่ใดสัตว์ทั้งหลายจะต้องมาหากินโดยเฉพาะ ตอนเช้าและตอนเย็น นายพรานทั้งหลายจึงมาดักข่มยิงสัตว์นานาชนิดเพื่อนำไปเลี้ยงครอบครัว สัตว์ที่พบมากที่สุดคือนกเป่า นกมูม อยู่มาหลายปีคนหมู่บ้านใกล้เคียงก็เดินทางมาจับจองที่ทำกินทำให้สมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จึงประชุมปรึกษารือเรื่องชื่อของหมู่บ้าน จึงตั้งชื่อว่า บ้านโป่งเป่า เนื่องจากมีนกเป่ามากินป่ง ปัจจุบันนี้ดินป่ง อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านห่างจากหมู่บ้านประมาณ 500 เมตร เป็นที่นาของนายมาย มณีวรรณ เมื่อปี พ.ศ. 2370 มีครอบครัวทั้งหมด 18 ครอบครัว มีนายแก้ว มณีวรรณ เป็นหัวหน้า อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ บ้านโพนทราย ตำบลโพนทราย อำเภอเมือง ทิศใต้ ติดกับ ตำบลนาโสก อำเภอเมือง ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลมุกดาหาร และตำบลบางทรายใหญ่ อำเภอเมืองทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลกุดแซ่ อำเภอเมือง อาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การปกครอง บ้านโป่งเป่าแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 15 มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 245 ครัวเรือน ประชากร มีประชากรทั้งสิ้น 1,060 คน

หมู่บ้านโป่งเป่าได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่น ปี พ.ศ. 2543 สภาพการณ์ท่องเที่ยวของหมู่บ้านยังไม่มีรูปแบบ เพราะคนที่มาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนหมู่บ้านใกล้เคียงโดยจะมาเที่ยวในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานบุญประจำปี ส่วนคนที่มาจากภูมิภาคอื่นส่วนมากมาเพราะมีคนรู้จักในหมู่บ้านหรือมีญาติอยู่ในหมู่บ้าน

5. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านบ้านคำชะอี บรรพบุรุษของชาวบ้านคำชะอีเป็นชนเผ่าผู้ไทยคำ มีผู้บันทึกไว้ว่า เดิมผู้ไทยเผ่านี้มีนิเวศสถานอยู่ที่เมืองแฉนหรือเมืองแฉง (หรือเมืองน่านน้อยอ้อยหนู หรือเมืองน่านน้อยอ้อยหนู) เมืองนี้ในปัจจุบันคือ เมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม ที่เรียกว่าผู้ไทยคำก็เพราะว่าชอบใส่เสื้อผ้าสีดำ เพราะสมัยนั้นชนเผ่านี้รู้จักสกัดสีจากพืชชนิดหนึ่ง ซึ่งเมื่อสกัดได้แล้วจะให้สีคราม จึงเรียกว่าดินคราม เมื่อนำฝ้ายมาข้อมกับสีที่สกัดได้ตามกรรมวิธีแล้ว จะได้สีดำคราม ซึ่งในความรู้สึกรักของผู้ไทยเผ่าว่าเป็นผ้าที่มีสีสวยงามมาก จึงนิยมนำสีดำมาตัดเย็บเป็นเสื้อและกางเกง หรือผ้าถุง แม้กระทั่งเครื่องนุ่งห่มอื่น ๆ เสื้อผ้าสีดำจะเป็นที่นิยมสวมใส่เป็นประจำไม่ว่าจะไปทำงานหรือไปงานบุญพิธีต่าง ๆ จึงได้รับการขนานนามว่า ผู้ไทยคำ เมื่อ พ.ศ. 2369 เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯ (เพราะสมัยนั้นลาวเป็นเมืองขึ้นของสยาม) รัชกาลที่ 3 จึงโปรดฯ ให้กองทัพสยามขึ้นไปปราบได้สำเร็จและได้กวาดต้อนผู้คนรวมทั้งผู้ไทยเมืองต่าง ๆ จึงเข้ามาอยู่ที่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงด้วย เช่นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม เป็นต้น (แต่ยังมีชาวผู้ไทยอีกเป็นจำนวนมากที่ทิ้งบ้านทิ้งเมืองหลบหนีภัยสงครามเข้าอยู่ป่า จึงไม่สามารถกวาดต้อนมาได้ เมื่อบ้านเมืองสงบจึงออกมาตั้งบ้านตั้งเมืองอีก ในปัจจุบันผู้ไทยที่อยู่ฝั่งลาวจึงยังมีอยู่มากมาย) ผู้ไทยเมืองวังและเมืองคำอ้อกลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนมาได้เข้าไปขออยู่กับเจ้าพระจันทรสุริยวงศ์ (พรหม) เจ้าเมืองมุกดาหารคนที่ 3 (พ.ศ. 2538 - พ.ศ. 2405) อยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งก็ขออนุญาตจากเจ้าเมืองอพยพออกมาทางทิศตะวันตกของเมืองมุกดาหารเพื่อหาทำเลที่จะตั้งหลักแหล่งแห่งใหม่ กลุ่มที่อพยพมาต่างพร้อมใจยกให้ ท้าวสิงห์ เจ้าเมืองคำอ้อเป็นผู้นำ ตอนแรกกลุ่มที่อพยพมานี้พักอยู่ที่แห่งหนึ่ง (อยู่ระหว่างบ้านตากแดดและบ้านหนองเอี่ยนทุ่ง) แต่เห็นว่าค่อนข้างจะเป็นที่หินลูกรังไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก

จึงอพยพต่อลงมาทางทิศใต้เข้าสู่ดงทึบ มาเห็นสายน้ำแห่งหนึ่งบริเวณรอบ ๆ มีความชุ่มชื้นเหมาะแก่การเพาะปลูก ชาวเมืองวังจึงตัดสินใจที่จะพักอยู่ที่นี่ เพื่อจะสำรวจที่ทางต่อไป ส่วนชาวเมืองคำอ้อนั้นอพยพต่อไปอีกทางทิศใต้และไปตั้งหลักแหล่งที่แห่งหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันคือบ้านหนองสูง สายน้ำตรงที่ชาวเมืองวังพักอยู่ตอนแรกนี้มีสายน้ำซับ (ผู้ไทยเรียกว่า น้ำคำ) มีน้ำไหลตลอดปีในป่าบริเวณรอบ ๆ มีจักจั่นชนิดหนึ่งมีจำนวนเรือนหมื่นอาศัยอยู่ ผู้ไทยเรียกจักจั่นชนิดนี้ว่า แมงอี ตามเสียงร้องของมัน (ตามที่คนผู้ไทยได้ยิน) จึงเรียกสายน้ำแห่งนี้ว่า สายคำแมงอี อยู่มาก็เพี้ยนเป็นคำสระอี และคำชะอี ซึ่งเป็นชื่อของบ้านจนถึงปัจจุบัน ส่วนบริเวณที่พักตอนแรกนั้นที่ริมสายน้ำจะ

เป็นลานหินเรียบสลักกับที่โล่ง บริเวณลานหินนั้น เวลาเดินย่างไปจะมีเสียงดัง ตึง ๆ ตามจังหวะเท้าที่ย่างไป จึงเรียกบริเวณนี้ว่า ดานตึง มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 8 ชุดชาวผู้ไทยคำชะอี
จุดแตกต่างตรงที่การพาดสะไบ

ภาพประกอบ 9 ลินค้าชุมชนที่จำหน่าย
ให้กับนักท่องเที่ยว

บ้านคำชะอีอยู่ห่างจากอำเภอคำชะอี 10 กิโลเมตร มีทางหลวงแผ่นดินผ่านจำนวน 1 สาย คือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2024 (มุกดาหาร - กุฉินารายณ์) มีอาณาเขตติดต่อใกล้เคียง ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลบ้านเหล่า อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ทิศใต้ ติดกับ ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลน้ำเที่ยง ตำบลคำบก อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ทิศตะวันตก ติดกับ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือทำนา ทำไร่ ทำสวน ค้าขาย และรับราชการ อาชีพเสริมได้แก่ ทอผ้าฝ้าย ทอผ้าไหม ทำขนมข้าวเกรียบและทำไม้กวาด การปกครองบ้านคำชะอีแบ่งการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 4 หมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 14 มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 592 ครัวเรือน ประชากร บ้านคำชะอีมีประชากรทั้งสิ้น 2,271 คน การบริการพื้นฐานการคมนาคม มีทางหลวงแผ่นดิน 1 สาย และมีถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น กลุ่มอาชีพบ้านคำชะอีมีกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าฝ้ายข้อมสีธรรมชาติ กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มทำขนมแปรรูปอาหาร กลุ่มทำขนมจีน กลุ่มจักสานทำชะลอมขนม กลุ่มสตรีเครื่องช่าย กลุ่มไข่เสริมไอโอดีน กลุ่มผ้าเย็บมือ

หมู่บ้านคำชะอีได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่น ปี พ.ศ. 2542 สภาพการณ์ท่องเที่ยวของหมู่บ้านคำชะอี มีประเพณีบุญบั้งไฟล้านซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี โดยองค์การบริหาร

ส่วนตำบลคำชะอีร่วมกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลคำชะอี มีการประกวดขบวนแห่บั้งไฟ ประประกวดบั้งไฟ คนที่มาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนหมู่บ้านใกล้เคียง คนต่างอำเภอ ต่างจังหวัด ผู้ที่มาเที่ยวนิยมไปพักบ้านญาติที่รู้จักเนื่องจากในช่วงกลางคืนจะมีมหรสพต่าง ๆ และที่คนมาเที่ยวมากอีกเทศกาลหนึ่งคือเทศกาลวันสงกรานต์ เนื่องจากบ้านคำชะอีมีการจัดงานเทศกาลที่น่าสนใจคือ มีขบวนรถบุปผชาติ กระจประกวดนางนพมาศ ผู้ที่มามีเที่ยว นอกจากนี้ยังมีเทศกาลไหว้เจ้าปู่เหศักดิ์ ในช่วงสงกรานต์ หมู่บ้านคำชะอีมีการจัดงานตามเทศกาลปีละหลายครั้งแต่หมู่บ้านยังไม่มีแนวทางในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก สังกัดจากในงานเทศกาลต่าง ๆ ผู้มาเที่ยวนิยมไปกลับและพักที่บ้านญาติที่รู้จัก และกลับมาเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติในวันถัดไป

6. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแซ่ ชาวบ้านแซ่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาว โดยการอพยพมาจากเมืองวังอ่างคำ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อประมาณต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวลาวกลุ่มนี้ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณเขตภูเพ็ก (อำเภอนาแกในปัจจุบัน) ต่อมาได้เกิดไข้ป่า ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ประชาชนบางส่วนได้อพยพไปอยู่ในเขตภูเก้าพร้าว (อำเภอธาตุพนมในปัจจุบัน) ประชาชนอีกส่วนหนึ่งโดยการนำของท้าวโคตร นางเพี้ย ได้อพยพข้ามเทือกเขาภูพานมาทางทิศใต้ ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์เป็นป่าดงดิบ สภาพป่าอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก มีลำห้วยไหลผ่าน 3 สาย มีหนองน้ำอยู่กลางป่าที่หลายแห่ง เช่น หนองผือด่อน หนองชาติ หนองกุดแก่น้อย หนองเค็ด เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ จึงมีสัตว์ป่าสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง จึงตั้งที่พักถาวรอยู่ริมห้วยแซ่ และตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อลำห้วยว่า “บ้านแซ่” อยู่มาหลายปีมีผู้นำหมู่บ้านจะไปรับราชการที่จังหวัดสกลนคร เดินทางข้ามเทือกเขาโดยการเดินเท้าใช้เวลาเดินทางแรมเดือน แคนนำเกิดท้องร่วงอย่างรุนแรงเสียชีวิตระหว่างทาง บางส่วนเดินทางกลับภูมิลำเนา อีกส่วนหนึ่งตั้งหลักฐานอยู่ที่บ้านกลาง-ม่วงไข่ (ตำบลดำนม่วงคำ จังหวัดสกลนคร) ส่วนที่เดินทางกลับมาที่ถิ่นฐานเดิมก็ถูกชนเผ่าผู้ไทยเข้ามาครอบครองที่ทำมาหากินเสียแล้ว เผ่าผู้ไทยที่เข้ามาครอบครองที่กินทำกิน คือต้นตระกูลพันโกฏี นับแต่นั้นมาชุมชนก็ได้รับการพัฒนามาเป็นลำดับ มีวิถีชีวิตเรียบง่าย มีประเพณีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง คนในชุมชนเป็นลูกครึ่งสองชนเผ่าคือลาวผสมผู้ไทย มีความเจริญก้าวหน้าเป็นปีกแผ่นจนถึงปัจจุบัน

คำขวัญหมู่บ้านน้ำปริ่มห้วย ข้าวโผดสวย รวยข้าวเปลือก เลือกลีแข้งสัตว์ เค้นวัฒนธรรม นำการพัฒนา กุ้งปลาอุดมพันธุ์ อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลโพนงาม อำเภอคำชะอี ทิศใต้ ติดกับ ตำบลบ้านเหล่า อำเภอคำชะอี ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลหนองเอี่ยน อำเภอคำชะอี ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลบ้านเหล่า อำเภอคำชะอี ตำบลกกตูม อำเภอดงหลวงอาชีพลักทำนา อาชีพเสริม ปลูกข้าวโผด ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย การปกครอง บ้านแซ่แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 11 มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 482 ครัวเรือน

ประชากร บ้านเข้มีประชากรทั้งสิ้น 1,560 คน หมู่บ้านเข้ได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่น ปี พ.ศ. 2539 สภาพการณ์ท่องเที่ยวของหมู่บ้านเข้ หมู่บ้านเข้มีประเพณีแข่งเรือในช่วงเทศกาลออกพรรษา ซึ่งคนที่มาเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนคนต่างถิ่นมาเที่ยวเพราะมีญาติหรือเพื่อนอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ การจัดงานได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านค้อและหมู่บ้านต่าง ๆ ส่งเรือเข้าแข่งขันเพื่อชิงรางวัลและส่งกองเชียร์ชมการแข่งขัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะนำเครื่องดนตรีมาเล่นและร้องเพลงเชียร์อย่างสนุกสนาน นอกจากนี้หมู่บ้านเข้ก็มีงานบุญประจำปีเหมือนหมู่บ้านอื่น ๆ ทั่วไป

7. ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านหนองแคน บ้านหนองแคนประกาศตั้งเป็นตำบลเมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยมีนายพระแสงและนายคำจันทร์ ไม่มีนามสกุล เป็นคนนำก่อตั้ง ซึ่งต่อมาเป็นตระกูลเชื้อคำจันทร์ เดิมอพยพมาจากเมืองวัง เมืองบก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยข้ามแม่น้ำโขงมาฝั่งประเทศไทยประมาณปี พ.ศ. 2368 จนมาถึงหนองน้ำแห่งหนึ่งซึ่งมีต้นไม้ใหญ่ล้อมรอบ ชาวบ้านเรียกว่าต้นแคน และเห็นว่าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำตลอดปี จึงได้สร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งต่อมาได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า หนองแคน อาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ บ้านเปียด อำเภอคง หลวง จังหวัดมุกดาหาร ทิศใต้ ติดกับ ห้วยบางทราย ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านก้านเหลืองคง อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านโพนไฮ อำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ชาวบ้านหนองแคนมีอาชีพหลัก คือทำนา อาชีพเสริมคือ ทำไร่ ทอผ้า ปลูกยางพารา เลี้ยงสัตว์ ตัดเย็บ ประชากรบ้านหนองแคนมีประชากรทั้งสิ้น 780 คน หมู่บ้านหนองแคนได้รับรางวัลหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่น ปี พ.ศ. 2540 ชาวบ้านหนองแคนส่วนใหญ่เป็นชาวไทย สภาพการณ์ท่องเที่ยวในหมู่บ้านหนองแคนส่วนใหญ่คนที่มาเที่ยวจะเป็นคนหมู่บ้านใกล้เคียงหรือมีญาติอยู่ในหมู่บ้านนี้ โดยจะมาเที่ยวในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันลอยกระทง บุญบั้งไฟ ประเพณีแข่งเรือช่วงเทศกาลออกพรรษา และมาเที่ยวชมฝั่งร้อยรั้งซึ่งเคยออกราชการโทรทัศน์ทางไทยทีวีสีช่อง 7 นอกจากนี้ยังมีผู้มาเที่ยวชมวัดदानใจข้าวและศูนย์ศิลปาชีพหนองแคน

1.1 โครงการจัดประกวดหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร

หลักการและเหตุผล

ด้วยสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดมุกดาหาร ได้จัดให้มีโครงการประกวดหมู่บ้านวัฒนธรรมขึ้น สืบเนื่องจากสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติมีนโยบายให้แต่ละจังหวัดสรรหาบุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ซึ่งในขณะเดียวกันจังหวัดมุกดาหารได้จัดให้มีการประกวดหมู่บ้านวัฒนธรรมดีเด่นขึ้นด้วย เพราะจังหวัดมุกดาหารมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน และมีเผ่าพันธุ์ที่มาอาศัยอยู่ในจังหวัดมุกดาหารถึง 8 เผ่า จึงมีจุดเด่นทางด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การพูด ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้

โดยสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติร่วมกับภาครัฐของจังหวัดมุกดาหารจึงมีการจัดประกวดหมู่บ้านวัฒนธรรมขึ้นมาในปี พ.ศ. 2539 เป็นปีแรก

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนับสนุนให้หมู่บ้านต่าง ๆ รักษาวัฒนธรรม จารีตประเพณีของหมู่บ้านต่าง ๆ ให้คงไว้
2. เพื่อให้หมู่บ้านต่าง ๆ เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะ และรักในท้องถิ่นของตัวเอง
3. เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกในหมู่บ้านประกอบอาชีพที่สุจริต ปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรม ซึ่งเป็นปัญหาของสังคม
4. เพื่อป้องกันและสนับสนุนให้หมู่บ้านต่าง ๆ ปลอดภัยเสพติด และอบาามุขต่าง ๆ

เกณฑ์การประกวด

1. รักษาวัฒนธรรมจารีตประเพณีเป็นอย่างดี
2. มีความสามัคคีกลมเกลียว
3. ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต ไม่มีปัญหาอาชญากรรม
4. ปลอดภัยเสพติดทุกชนิด
5. มีสาธารณูปโภคดีเด่น

ผลการดำเนินงาน

ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก ประชาชนให้ความสนใจและเข้าร่วมกับโครงการเป็นอย่างมาก มีการสนับสนุนจากหน่วยงานทางภาครัฐในเรื่องงบประมาณ ที่สำคัญประชาชนชื่นชอบหมู่บ้านต่าง ๆ และได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทำให้สมาชิกในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนา และเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ประชาชนรักในท้องถิ่นของตัวเองมากขึ้น มีความหวงแหนขนบธรรมเนียมประเพณีของตัวเองมากขึ้น บางหมู่บ้านได้รับการพัฒนาไปสู่ด้านอื่น ๆ เช่นการท่องเที่ยว การมีงานทำสามารถเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี มีการผลิตสินค้าท้องถิ่นจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น (สุรจิตต์ จัทรสาขา. 2550 : สัมภาษณ์)

1.2 ลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

จากการศึกษาพื้นที่ที่ทำการวิจัยสามารถสรุปได้ว่าหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร มีลักษณะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คล้ายกัน ซึ่งสามารถกล่าวได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนา และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

สภาพทางธรรมชาติของจังหวัดมุกดาหารนับเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร โดยมีถึงร้อยละ 29 หรือประมาณ 795,880 ไร่ ความอุดมสมบูรณ์นั้นเกิดจากลักษณะของภูมิประเทศและธรรมชาติที่เอื้ออำนวย ประกอบกับยังมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งจากการสำรวจภาพถ่ายผ่านดาวเทียมเมื่อปี พ.ศ. 2538 มีประมาณร้อยละ 25 หรือราว 6.8 แสนไร่ โดยเป็นป่าดิบ ป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ในเขตป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 13 แห่ง อช. มุกดาหาร (ภูผาทีบ) อช. ภูสระดอกบัว อช. ภูผายล (ห้วยหวด) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ และวนอุทยานดงบังอี โดยพื้นที่ป่าใน อช. ภูผายล (ห้วยหวด) และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน ซึ่งต่อเนื่องกันเป็นป่าผืนใหญ่ ยังมีสัตว์ป่าขนาดใหญ่อยู่อย่างชุกชุม

ภาพประกอบ 10 ผึ้งร้อยรังในหมู่บ้านหนองแคน มีบางรังชาวบ้านเชื่อว่ามียุกว่า 200 ปี

นอกจากนี้ จังหวัดมุกดาหารยังมีเทือกเขาภูพานที่อุดมสมบูรณ์อยู่ทางทิศเหนือทิศตะวันตก และทิศใต้ โอบล้อมที่ราบตรงกลางและลาดเทไปยังชายขอบแม่น้ำโขงทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งบริเวณชายขอบแม่น้ำนี้มีลักษณะเป็นมุนดินสูงชัน คล้ายเขื่อนหรือพนังกั้นน้ำธรรมชาติ สภาพธรรมชาติดังกล่าวช่วยกักเก็บน้ำตามธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหลายสาย อันได้แก่ ห้วยบังอี ห้วยมุก ห้วยชะโนด และห้วยบางทราย ซึ่งไหลจากทั่วทุกสารทิศไปยังทิศตะวันออกลงสู่แม่น้ำโขง ในบริเวณจังหวัดมุกดาหาร จึงมีอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและขนาดกลางกระจายอยู่ทั่วไป น้ำท่าที่อุดมสมบูรณ์ดังกล่าวยังส่งผลให้ระดับน้ำใต้ดินสูงจึงสามารถขุดบ่อบาดาลได้ในพื้นที่ทั่วไป

ในสวนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในหมู่บ้านวัฒนธรรม อาทิ ผึ้งร้อยรัง อายุมากกว่า 200 ปี โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งต่างจังหวัดและ

กรุงเทพฯ คือฝั่งร้อยรั้งโดยชาวบ้านมีความเชื่อสืบต่อกันมาว่ามีอายุมากกว่า 200 ปี อยู่บริเวณป่าชุมชนของหมู่บ้าน เป็นรังผึ้งที่มีความศักดิ์สิทธิ์มากเพราะในสมัยโบราณมีคนเข้าไปเอารังผึ้งเพื่อจำหน่าย คนคนนั้นมีอันเป็นไป ทำให้ไม่มีใครกล้าเข้าไปเอารังผึ้งอีก ทำให้รังผึ้งที่เกาะบนต้นไม้มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ

1.2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศาสนา

ภูษานเป็นภูเขาที่สูงที่สุดในจังหวัดมุกดาหาร ภูษานเป็นชื่อของหินขนาดใหญ่บนภูเขาแม่ปางมอน สูงจากระดับน้ำระดับน้ำทะเล 617 เมตร เป็นพื้นหินราบกินเนื้อที่ประมาณ 10 ไร่ คูลักษณะคล้ายส่วนนอกของเรือในไทยอีสาน เป็นสำนักสงฆ์ ซึ่งจะมีพระสงฆ์มาพักอยู่บ้างเป็นบางปี และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก่ออิฐถือปูนโดย ศิลปะช่างพื้นบ้าน มีถ้ำลอดซึ่งบนลานสามารถมองเห็นพื้นที่ในเขตอำเภอคำชะอี หนองสูง และมองเห็นน้ำโขงเป็นบางช่วง นับเป็นจุดชมวิวของจังหวัดมุกดาหารที่สวยงามแห่งหนึ่งที่ทำทลายความสามารถนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชอบการทำทลาย ปีนเขา ลุยไพร แหล่งท่องเที่ยวภูษาน มีหน่วยรับผิดชอบ คือหน่วยพิทักษ์ป่าภูษานเมือง สภาพโดยทั่วไปเป็นเส้นทางเดินป่า ปีนเขา พืชป่ามี 2 ชนิด คือป่าเต็ง และป่าไม้เบญจพรรณมีระยะทางรวม 4 กม. ใช้เวลาเดินทาง 4 ชั่วโมง นักท่องเที่ยวนิยมขึ้นไปสักการะพระพุทธรูปที่เชิงเขาจำนวนมากซึ่งถือได้ว่าเป็นศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ถือได้ว่าเป็นศาสนาที่ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านในหมู่บ้าน และเป็นสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน เป็นที่รวมจิตใจของชาวบ้าน ตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นสถานที่ที่มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นแหล่งรวมความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน

วัดภูจ้อก้อ หรือที่รู้จักกันว่าวัดบรรพตคีรี ที่เป็นวัดของหลวงปู่หล้า เขมปัตโต ที่เป็นแหล่งรวมน้ำใจและจิตใจของชาวอำเภอหนองสูงและอำเภอใกล้เคียงที่ให้ความเคารพศรัทธาต่อหลวงปู่ เพราะคนในพื้นที่ให้การศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก (ไวยากรณ์ เสียงกล้า. 2550 : สัมภาษณ์) วัดหลวงปู่จามและวัดภูจ้อก้อ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางธรรม โดยเป็นแหล่งสำคัญของจังหวัดมุกดาหารที่ผู้แสวงบุญมาทำบุญกันมาก (สำหรับ งานไว. 2550 : สัมภาษณ์) ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ชาวมุกดาหารให้การยอมรับและเลื่อมใสมาตลอดถึงจะมีศาสนาอื่นปนอยู่บ้าง แต่โดยส่วนใหญ่คนในจังหวัดมุกดาหารก็ถือเอาพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจกันทุกคน และวัดที่รู้จัก เช่น วัดภูด่านเต่า อำเภอโนนคำสร้อย วัดภูจ้อก้อ อำเภอหนองสูง วัดป่าวิเวกวัฒนาราม อำเภอคำชะอี ในเมืองก็มีวัดศรีมงคลใต้ วัดศรีมงคลเหนือ และวัดภูมโนรมณ์ เป็นต้น (วิรัชชัย บุตติวงศ์. 2550 : สัมภาษณ์) วัดสองคอนที่เป็นวัดทางศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก อยู่ที่อำเภอห้วยน้ำใหญ่ วัดศรีมงคลใต้ อำเภอเมืองมุกดาหาร ที่เป็นแหล่งสักการะของชาวมุกดาหารและต่างจังหวัด (ธนชัย ทองมา. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 11 ภูเขาหิน เป็นภูเขาที่สูงที่สุดในจังหวัดมุกดาหาร มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนยอดภูเขาหิน เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวและชาวบ้านได้สักการะ

กล่าวโดยสรุปแล้วชาวจังหวัดมุกดาหารเกือบทั้งหมดร้อยละ 99.28 นับถือพุทธศาสนา ซึ่งสืบต่อกันมาตามบรรพบุรุษ วัดในพุทธศาสนาในจังหวัดมุกดาหารรวม 318 วัดแยกเป็นมหานิกายและธรรมยุต ในส่วนของศาสนาอื่นในจังหวัดมุกดาหาร ได้แก่ คริสต์ศาสนา มีคริสต์ศาสนิกชนร้อยละ 0.72 โดยชาวจังหวัดมุกดาหารได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์จึงมีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหาร ในพระพุทธศาสนาของจังหวัดมุกดาหาร ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (จ.2) พ.ศ. 2535 หมวด 3 ว่าด้วยการปกครองคณะสงฆ์ มาตรา 22

ซึ่งจังหวัดมุกดาหารมีพระเกจิชื่อดังอย่างมากมายที่ล้วนเป็นปูชนียบุคคลของจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งประกอบด้วย

1. หลวงปู่หล้า เขมปัตโต หลวงปู่หล้า เขมปัตโต เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454 ตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ ณ บ้านกุดสระ อำเภอบ้านหมากแข้ง จังหวัดอุดรธานี บิดาชื่อ นายคุณ เสวตรวังศ์ มารดาชื่อนางแพง มีอาชีพทำนา มีพี่น้องรวมท่าน 4 คน มรณภาพเมื่อวันที่ 19 เดือนมกราคม พ.ศ. 2539 สิริรวมอายุของหลวงปู่ได้ 87 ปี

2. หลวงปู่ลือ ปุญโญ เกจิอาจารย์ดังแห่งวัดป่านาทมวนาวาส บ้านนาทม อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร เกิดเมื่อวันศุกร์ ที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2456 ในวันขึ้น 10 ค่ำ

เดือน 10 ปีระกา ที่ป่าไร่ อำเภอคอนคาฬ จังหวัดมุกดาหาร บิดาชื่อจันทร์ มารดาชื่อพัน
มรณภาพเมื่อวันที่ 16 เดือน มีนาคม พ.ศ. 2541 สิริอายุ 89 ปี

3. หลวงปู่จาม มหาปัญญา เกิดวันพฤหัสบดี ที่ 19 เดือน พฤษภาคม
พ.ศ. 2453 เป็นบุตรของนายกา ผิวขำ กับ นางแฉ่ ผิดขำ ที่บ้านห้วยทราย อำเภอกำชะอี จังหวัด
มุกดาหาร ปัจจุบันหลวงปู่จาม มีอายุ 98 ปี

ในศาสนาสาสนสถาน จังหวัดมุกดาหาร มีโบราณสถานในพื้นที่เป็นสถานศาสน
ศึกษา สิ่งก่อสร้างที่แสดงถึงสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ที่เป็นสถาปัตยกรรมและ
ประโยชน์ใช้สอย

1. วัดศรีมงคลใต้ เป็นสถานที่สำคัญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ติดกับตลาดอิน
โดจีน อยู่ถนนสำราญชายโขง อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เป็นวัดเก่าแก่ สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุง
ธนบุรี ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระเจ้าองค์หลวง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ และศักดิ์สิทธิ์
คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดมุกดาหารมาตั้งแต่อดีต มีประชาชนเลื่อมใสศรัทธามานานนับหลายชั่วอายุ
คน จนเป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนชาวไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาจนถึง
ปัจจุบัน

2. วัดศรีมงคลเหนือ เป็นสถานที่สำคัญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวของ
นักท่องเที่ยวอีกวัดหนึ่งที่อยู่ใกล้กันกับวัดศรีมงคลใต้ โดยวัดศรีมงคลเหนือ มีพื้นที่ 2 ไร่เศษ ตั้งอยู่
ถนนสำราญชายโขงด้านทิศเหนือ เมื่อเดินทางจากสี่แยกตลาดหมูประมาณ 800 เมตร จะเลยห้วยมุก
และอยู่ทางด้านขวามือในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร บ้านน้อย ชุมชนชาวญวนอพยพ และบ้านนา
โปน้อย ตั้งอยู่ตรงปากห้วยมุก เป็นวัดแห่งแรกของเมืองมุกดาหาร

3. วัดยอดแก้วศรีวิชัย ตั้งอยู่ถนนสำราญชายโขง ตำบลมุกดาหาร อำเภอ
เมือง จังหวัดมุกดาหาร วัดยอดแก้วศรีวิชัยนี้สร้างขึ้นพร้อมกับชุมชนเมืองมุกดาหารซึ่งแต่เดิม
ปกครองโดยเจ้าพระยาศักดิ์วงศ์ ภายในบริเวณวัดมีอาคารเก่า ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ 40-50 ปี มาแล้ว
เป็นอาคารชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูน มีหลังคา 2 ชั้น ชักเป็นปีกรอบอาคาร แต่ถูกระเบิดสมัยสงคราม
อินโดจีนพังไปแล้ว จึงเปลี่ยนมาเป็นมุงสังกะสีบนผนังเหนือประตูและหน้าต่าง รอบ ๆ อาคารมีปูน
ปั้นลายใบไม้ดอกไม้ประดับ ตอนบนของผนังมีช่องลมเป็นระยะ ๆ ภายในอาคารมีเสา 6 ต้น ยอด
เสาเป็นลายใบไม้ เหนือขึ้นไปเป็นบัวหัวเสา ซึ่งทำเป็นลายกลีบบัว แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ทางวัดได้
รื้อถอนหมดแล้ว และได้สร้างอาคารใหม่เป็นเรือนกระจก มีพระประธานประดิษฐานอยู่ข้าง ๆ
อาคารนี้เป็นที่ตั้งของพระธาตุพนมจำลอง ที่สร้างเลียนแบบพระธาตุพนมองค์เก่า โดยคณะช่าง
ชาวบ้านแมด ตำบลบ้านเหล่า อำเภอกำชะอี เมื่อ พ.ศ. 2514 ด้านหลังวัดเดิมเป็นที่ตั้งของพระธาตุ
เก่าอีกองค์ แต่พังไปแล้ว จึงสร้างขึ้นใหม่ มองเห็น ๆ คล้ายพระธาตุพนม เมื่อดูอย่างพิจารณาแล้วก็
จะเห็นว่าไม่เหมือน (วิชัย พยัคฆโส. 2542 : 212-229)

4. วัดศรีสุมังค์ เป็นวัดที่เจ้าเมืองอุบลรัตน์ ภายในวัดมีวิหารเก่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2473 ลักษณะอาคารได้รับอิทธิพลตะวันตก เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ประตูและหน้าต่างเป็นรูปโค้ง ทำจากปูนปั้นเลียนแบบการก่ออิฐด้านหน้าอาคารมีประตูทางเข้า 3 ประตู มีหน้าต่างที่ผนังด้านซ้าย และด้านขวาด้านละ 3 บาน หลังคาเป็น หลังคาหน้าจั่วลดชั้น เดิมมุงด้วยกระเบื้องไม้ ปัจจุบันมุงสังกะสีโครงสร้างภายในของหลังคาเป็นไม้ พระประธานในวิหารเป็นพระพุทธรูปนาคปรก พุทธลักษณะแบบลาว

5. วัดศรีบุญเรือง เป็นวัดเก่าแก่ มีพระพุทธรูปที่เรียกว่า “หลวงพ่อสิ่งสอง” เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลวห่มเฉียง ชายจีวรยาวจรดพระนาคี เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ เป็นที่เคารพสักการะชาวเมืองมุกดาหาร ในเดือนเมษายนของทุกปี จะอัญเชิญหลวงพ่อสิ่งสองมาให้ประชาชนทั่วไปได้สรงน้ำพระพุทธรูป

6. วัดบรรพตคีรี (ภูจ้อก้อ) เป็นวัดสังกัดธรรมยุติกนิกาย ตั้งอยู่บนภูจ้อก้อ บ้านแวง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ห่างจากตัวอำเภอหนองสูงไปทางทิศใต้ระยะทางประมาณ 19 กิโลเมตร บริเวณที่ตั้งวัดเป็นภูเขาขนาดย่อม ตั้งขึ้นโดดเด่นเพียงลูกเดียว ภูเขาภูนี้ยังมีป่าไม้เบญจพรรณและสัตว์ป่าอยู่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์

7. วัดรอยพระพุทธบาทภูมโนรมย์ ตั้งอยู่บนภูมโนรมย์ หมู่ที่ 5 ตำบลศรีบุญเรือง อำเภอเมืองมุกดาหาร ห่างจากตัวเมืองมุกดาหารไปทางทิศใต้ตามถนนตัดใหม่ สายบ้านมโนรมย์ – คำอาฮวน มีเนื้อที่ในครอบครอง 100 ไร่ ติดกับอุทยานแห่งชาติมุกดาหาร วัดรอยพระพุทธบาทภูมโนรมย์ เป็นวัดเก่าแก่และเป็นโบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของจังหวัดมุกดาหารในปัจจุบัน

8. วัดพุทธโธธรรมโร (ภูदानแต่้) อยู่ที่อำเภอนิคมน้ำอ้อย ด้านหน้าวัดมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ปางแสดงพระธรรมเทศนาชื่อว่าธรรมจักรกัปวัตตนสูตร แก่ปัจจุวัคคีย์ทั้ง 5 และด้านในองค์พระบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเอาไว้ ภายในพระวิหารใหญ่มีพระพุทธรูป และภาพเขียนที่สวยงามมาก เป็นวัดที่ตั้งอยู่บนหินดินดาน มีบริเวณร่มรื่น ธรรมชาติที่สวยงามมากเป็นอย่างยิ่ง

1.2.3 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1) การจัดการประเพณีท้องถิ่นและพิธีกรรม

ความเชื่อของคนในพื้นที่มีความเชื่อในเรื่องของหมอเป่าที่สามารถเป่ารักษาอาการบาดเจ็บให้สามารถทุเลาได้และเกี่ยวกับเรื่องของการรำผีฟ้าที่ช่วยในการปิดเป่าภัยอันตรายให้กับครอบครัวและหมู่บ้านเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจของคนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี (เบญจวรรณทองโคตร, 2550 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านในอำเภอหนองสูงยังมีความเชื่อในเรื่องของผีอยู่ อาทิ ผีปอบ ผีฟ้า และมีการทำพิธีเห่า เป็นต้น เพื่อปิดเป่าสิ่งไม่ดีให้ออกจากหมู่บ้านและให้หมู่บ้านเกิด

ความสงบสุข (พัฒนา จันทรเต็ม. 2550 : สัมภาษณ์) ในส่วนของความเชื่อและพิธีกรรมของชาวบ้านพบว่ามีการทำพิธีเหยา มีการเลี้ยงปู่ตา หลักประจำหมู่บ้านที่เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษพาทำตามกันมา และยังมีการเข้าทรง หรือหมอทำ เป็นต้น (วิรัชชัย บุตติวงศ์. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสาน ซึ่งเป็นภาคที่อยู่ระหว่างการพัฒนา ในท้องถิ่นและชนบทยังมีความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่มาก โดยความเชื่อที่จะประกอบกิจการใด ๆ อันเป็นบ่อเกิดพิธีกรรม ซึ่งยังมีความเชื่อเรื่องเทพ เรื่องผี ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งพอจะแบ่งความเชื่อของประชาชนชาวจังหวัดมุกดาหารได้ 4 ประการ ดังนี้

1) ความเชื่อเรื่องหมอดู คือ ผู้ที่มีความสามารถในการทำนายทายทักชีวิต อนาคต และเล่าถึงเรื่องราวในอดีตได้ การศึกษาโหราศาสตร์และสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้อื่นเกิดความเชื่อถือ หมอดูจะมีมากมายหลายประเภท อาทิ หมอดูลายมือ หมอดูไพ่ หมอดูโหราศาสตร์ หมอดูนั่งทรง และหมอดูลักษณะคน เป็นต้น

2) ความเชื่อเรื่องนางทรง คือ ร่างทรงที่สามารถติดต่อกับเจ้าปู่ หรือ เจ้าปู่ตา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเชื่อถือหรือติดต่อกับของรักษาได้ ผู้ที่จะมาเป็นนางทรงจะเป็นผู้หญิงที่มีญาติพี่น้องที่เคยเป็นร่างทรง หรือนางทรงมาก่อน จึงจะเป็นร่างทรงได้ และร่างทรงนี้เจ้าปู่ หรือ ของรักษาจะเป็นผู้เลือกเอง ถ้าร่างทรงอ่อนแอเจ็บไข้ป่วยอยู่เสมอ เมื่อเป็นร่างทรงก็จะแข็งแรงหายป่วย ผู้ที่เป็นร่างทรงมักจะถูกทาบทามก่อนมิได้บังคับขืนใจ จะต้องสมัครใจเอง

3) ความเชื่อเรื่องการบะ คือ เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนอีสานโดยทั่วไปและมีที่จังหวัดมุกดาหาร เกิดจากหากใครมีเรื่องที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น การเจ็บป่วยแล้วอยากให้หายจากเจ็บป่วย ญาติพี่น้องเดินทางไปทีอื่นไม่ทราบที่อยู่และไม่ทราบข่าวคราว หรือจะเดินทางไปแข่งขันหรือรับการคัดเลือกต่าง ๆ หรืออื่น ๆ ที่ได้รับผลการตอบแทนที่ดี ผู้ที่ไปบะจะต้องมีดอกไม้รูปเทียนจุดตามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ตนเชื่อถือ เช่น พระธาตุพนม พระเจ้าองค์หลวง เจ้าฟ้ามุงเมือง เจ้าแม่สองนางพี่น้อง เป็นต้น แล้วอธิษฐานขอให้สำเร็จดังปรารถนา ตามด้วยการบะว่า หากสำเร็จแล้วจะเอาอะไรมาถวาย เป็นการแก้บะ อาจจะเป็นหมู เป็ด ไก่ พวงมาลัย น้ำอบ น้ำหอม ผ้าแพร แล้วแต่ผู้อธิษฐานจะบะไว้ แล้วต้องทำตามนั้น หากไม่ทำตามหลังจากทราบผลแล้ว ก็เชื่อว่าจะเกิดอาเพศแก่ตนเองและครอบครัว

4) ความเชื่อเรื่องการชะล่า เป็นความเชื่ออีกอย่างหนึ่งของชาวภาคอีสาน ซึ่งเชื่อว่าหากปฏิบัติได้จะเกิดผลดีแก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้น เช่น คนคลอดลูกใหม่อยู่ไฟหรืออยู่กรรม จะต้องไม่กินเนื้อสัตว์และหน่อไม้ จะทำให้ผิโผล่ไฟอาจทำให้ถึงตายได้ หรือมีคนในครอบครัวเสียชีวิตที่อื่นจะไม่เอาเข้าบ้าน ถือว่าจะทำให้ครอบครัวเดือดร้อนและมีคนตายตามไปอีก เป็นต้น

ในส่วนเรื่องพิธีกรรมของจังหวัดมุกดาหารที่เห็นเด่นชัดและมีให้พบเห็นบ่อยคือ พิธีบวงสรวงเจ้าปู่ ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมนุษย์เราเกิดมาในโลกและรวมกันเป็นหมู่คณะ เช่น เป็นครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งเป็นหมู่น้อยไปหาหมู่ที่ใหญ่โดยอ้อมมีสิ่งยึดถือร่วมกัน ด้านจิตเจ้านั้นเพื่อให้หมู่คณะจะมีความสุขไม่แตกแยกความสามัคคีกันปราศจากภัยอันตรายทั้งหลาย มาบังเบียดก็ต้องมีสิ่งนับถือและศักดิ์สิทธิ์ แล้วยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ทำให้จิตใจเป็นสุขและก็อยู่กันอย่างผาสุก

สำหรับภาคอีสาน ก็ปรากฏว่ามีการบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่เคารพยำเกรง ชาวภาคอีสานก็ยังยึดศานาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาหมู่บ้านคู่มืองมา ในศาสนานี้มีการเชื่อถือเกี่ยวกับภูตผีปิศาจ การที่มีการเจ็บไข้หรือป่วยเป็นโรคอะไรต่าง ๆ มักบอกกันว่าผีนั้นผีนี้ทำ จะต้องทำพิธีขอชีวิตเอาไว้ การทำไร่นาจะบุกเบิกป่าสักแห่งก็ต้องบอกกล่าวผีป่า ผู้รักษาพงพื้นนั้นเสียก่อน เพราะกลัวผีนั้นจะหักคอ เมื่อทำไร่นาก็ยังมีการสร้างศาลเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ ขึ้นตามจอมปลวกหรือใต้ร่มไม้ใหญ่ ใกล้เคียง ๆ กับบริเวณนาหรืออยู่ตามทุ่งนา เมื่อถึงฤดูทำนาหรือก่อนจะลงมือทำนาต้องมีการเลี้ยงเจ้าปู่เสียก่อน เช่น เลี้ยงข้าวปลาอาหาร เหล้ายา แล้วจุดธูปเทียน อธิษฐานขอพรจากผีนาเป็นต้นว่าขอให้นาของเราอุดมสมบูรณ์ อำนวยผลให้ข้าวกล้าในนาออกงามและอื่น ๆ อีกและยังมีภูตผีที่ดุ ๆ และทุกคนกลัวกันมากก็มี (วิชัย พยัคฆโส. 2542 : 242-247)

ตามคำกล่าวของผู้ใหญ่บอกว่า การที่จะกำเนิดหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเล็กน้อยนั้น ก่อนการบุกเบิกถากถางปรับที่จากป่าดงมาเป็นบ้านเป็นเรือนที่อยู่อาศัย ก่อนอื่นต้องมีการปรับปรุงมาเป็นหมู่บ้านและสร้างบ้านเล็ก ๆ ที่เรียกกันว่า “ศาลเจ้า” เพื่อให้ท่านมีที่อยู่อาศัยเป็นผู้คอยขจัดปัดเป่าโรคภัยอันตรายทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นภายในข้างหน้าทุกคนในหมู่บ้านนั้นต้องทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งเป็นหลักเมือง

พิธีการบวงสรวงเจ้าปู่นี้ ได้ปฏิบัติกันต่อมากลายเป็นประเพณีอันหนึ่งของคนภาคอีสาน โดยมีจุดประสงค์ที่ทำการบวงสรวง

- 1) เพื่อเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไป จะได้เป็นมิ่งขวัญหมู่บ้านคู่มือง
- 2) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามมาแต่โบราณกาล ซึ่งนับถือกันเป็นทอด ๆ มาจนกระทั่งบัดนี้ และเป็นการเชื่อฟังบรรพบุรุษของชาวอีสาน ซึ่งได้บุกเบิกมาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร่มเย็น
- 3) ทำให้จิตใจดีขึ้น หมายความว่าเมื่อทุกคนภายในหมู่บ้านหรือเขตแดนที่ใกล้เคียงกับศาลเจ้าปู่ เมื่อได้ทำพิธีบวงสรวงท่านแล้วจะทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าหมอง อารมณ์ร้ายจะกลายเป็นอารมณ์ดีในที่สุด
- 4) ทำให้จิตใจเข้มแข็ง สิ่งใดก็ตามถ้าหากว่าเราเชื่อมั่นและจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นำเคารพบูชา ผลที่ได้จะมีจิตใจเข้มแข็งไม่อ่อนแอ ทั้งจะทำให้บรรลุผลสำเร็จในกิจการที่ตนทำ

5) เพื่อการเลี้ยงตาย เมื่อได้รับความทุกข์ เรามักจะไปเลี้ยงตายโดยให้ผู้ใหญ่ที่นับถือกันทั่วบ้านทั่วเมืองไปกล่าวอธิษฐาน เลี้ยงตายหาโชคชะตาราศีต่อหน้าศาลเจ้าปู่ เช่น จะมา นิมิตทางการฝัน หรือการเอาไปแสดงหาโชค และเมื่อลูกบ้านจะไปไหนมักจะไปบอกกล่าวเจ้าปู่เสียก่อน เพื่อขอพรจากท่าน โดยการอธิษฐาน แล้วสำนึกในใจ สงบนิ่งสำรวมกาย ซึ่งใช้เวลาพอประมาณ ก็เป็นการรับพรจากท่านแล้ว ต่อไปจึงทำอะไร หรือว่าจะไปไหนมาไหนได้สบายใจ

6) ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสนุกสนาน เด็กทั้งหญิงชายตลอดจนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่สนุกสนานรื่นเริง ในขณะที่บวงสรวงเจ้าปู่ คือมีการฟ้อนรำ กินเหล้าเมาสุรา เฮฮา โดยเฉพาะผู้แก่วัยชรามักจะดื่มสุรากัน แล้วสนุกสนานกันเอง

7) ทำให้เกิดความสามัคคี เมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นสิ่งยึดมั่น เช่น ศาสนา หรือการบวงสรวงเจ้าปู่ต่างก็มีการยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันแล้วย่อมจะบังเกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ จะทำอะไรก็ตกลงกันง่าย ไม่ขัดแย้งคำสั่งของนายบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

8) เพื่อเกิดความสามัคคีกันเอง การปรับปรุงบำรุงบ้านเมืองให้เจริญจะทำให้ได้ง่ายมาก และสำเร็จลงด้วยดี

ประโยชน์ของการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่

1. เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นนี้ และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไป ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จ สุขสบายและเจริญยิ่งขึ้นไป

2. การเซ่นเจ้าปู่ เพื่อการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ได้แก่การขอขมาต่อผีเจ้าปู่ ผีฟ้าหลวง ซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อชานาไม่ว่าหนุ่มสาว พ่อบ้านแม่เรือนได้ร่วมประเพณี การคิดประเพณี การคิดจากขนบธรรมเนียมนิยม ถือว่าเป็นการผัดเจ้าปู่ ถ้าไม่ทำพิธีเลี้ยงผีแล้ว จะประสบเหตุภัยอันตรายนานาประการ

3. เวลาเจ็บป่วยเชื่อเชื้อมอผีมาเลี้ยงตาย ตรวจดูว่า เพราะเช่นไม่ดีพลีไม่ถูกอย่างไร บนบานต่อเครื่องเซ่นนี้ ให้มอผีกล่าวบูชาต่อแทนเจ้าปู่ หรือที่เข้าใจกันว่าผีเจ้าปู่ผู้นั้นอยู่ที่นั่นทำให้เจ็บป่วย แล้วบนบานว่า พวกข้าได้มารับภวนท่าน ขอท่านจงลดบันดาลให้พวกข้าหายจากการเจ็บป่วยนี้เถิด โดยเอาเครื่องมาสักการบูชา

4. เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้าน ให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัย และทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

พิธีเหยา ซึ่งเป็นพิธีกรรมซึ่งเกิดจากความเชื่อเรื่องผีของชาวผู้ไทย ทำพิธีโดยหมอเหยาเพื่อรักษาผู้ป่วยไข้ให้หายเป็นปกติ กลุ่มหมอเหยาจะมีพิธีการเลี้ยงผีแบบเดียวกันกับบ้านหนองไธและบ้านโนนยาง มีการไปมาหาสู่กันเพื่อประกอบพิธีเหยาจนเป็นพิธีกรรมที่ใหญ่โต นักท่องเที่ยว

ที่มาเกี่ยวข้องกับส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาที่มาศึกษาประเพณีการเหยา พิธีเหยาของชาวบ้านคำพอกแบ่งเป็น 4 ประเภท

ภาพประกอบ 12 การแสดงของชาวหมู่บ้านคำพอกที่ได้รับคัดเลือกจากทางจังหวัดมุกดาหาร ให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร

เหยาเพื่อชีวิต หรือเหยารักษาผู้ป่วยที่เชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี หรือเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเชื่อ เป็นผู้ทำให้เกิดการเจ็บป่วย ผู้ป่วยที่มีสาเหตุมาจากผีชาวบ้านเชื่อว่าไม่สามารถรักษาจากกระบวนการอื่นใดได้จะต้องทำการรักษาจากผี ซึ่งการเหยาเป็นวิธีการรักษาด้วยการขอร้องอ้อนวอนผีเพื่อให้หายจากการเจ็บป่วย และทำให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรักษาคือ หมอเหยา

เหยาเพื่อคุมผีออก เกิดขึ้นเมื่อมีผู้ป่วยแล้วเชิญหมอเหยามาเหยา แล้วบอกว่าผู้ป่วยจะหายก็ต่อเมื่อรับเป็นหมอเหยา จะมีอาการป่วยแบบทรงตัว หมายความว่าอาการไม่หนักแต่ไม่หาย ถ้าผู้ป่วยรับปากก็ต้องกล่าวบนบานเอาไว้ และทำขันห้าแต่งรับเอาและผู้ป่วยต้องหายดีเป็นปกติเสียก่อน ในระยะที่รอผู้ป่วยหายเป็นปกติหมอเหยาต้องมาดูเป็นระยะตามโอกาสและเวลาที่หมอเหยาว่าง จากนั้นจะทำพิธีเหยาอีกครั้ง เรียกว่า เหยาจอมคาย เป็นการมาเชื่อมดูว่ามีอะไรผิดปกติหรือไม่ ถ้ามีก็จะทำพิธีอย่างอื่นต่อไปตามที่ผีบอกว่าจะทำอะไร เมื่อผู้ป่วยหายเป็นปกติ กินอาหารได้ ลูกไปมาได้เช่นเดิมก็รับเป็นหมอเหยา ต่อจากนั้นหมอเหยาต้องตั้งคายไว้หน้าบ้านของผู้ป่วยโดยหมอเหยาที่มาเหยาเป็นคนเลือกสถานที่ในการตั้งหิ้งตั้งหออเอง หลังจากนั้นผู้ป่วยรายนี้จะต้องมีบทบาทในการสืบทอดเป็นหมอเหยาต่อไป

การเลี้ยงปูตา ปูตา คือ บรรพบุรุษที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้ดูแลคุ้มครองพวกเขา ปูตามีสกาลที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมีลักษณะคล้ายศาลาเล็กๆ สร้างด้วยไม้ หลังคามุงด้วยสังกะสี กั้นฝา 3 ด้าน ปลูกไว้นอกหมู่บ้านที่ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา และเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า “ดอนปูตา” เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ บุคคลที่ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับผีปูตาก็คือ เจ้าจ้ำ หรือจ้ำ หรือพ่อจ้ำ ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านมาก เป็นผู้ทำพิธีกรรมที่จะสื่อสารกับปูตา และนำความสุขร่มเย็นมาสู่คนในหมู่บ้าน พิธีไหว้ปูตาจะจัดขึ้นในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ ใครมีปัญหาอะไรก็จะนำปรึกษา เมื่อปูตากินอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าจ้ำจะขอให้ปูตาดูแลปกป้องลูกบ้านทั้งหลายให้อยู่เย็นเป็นสุข มีเรื่องราวในการทำมาหากิน และช่วยดูแลไร่นาให้ได้ผลผลิตดี มีความสุขทั่วกัน เครื่องเซ่นปูตาได้แก่ น้ำหอม ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้ม เมื่อถึงวันเลี้ยงปูตา

ภาพประกอบ 13 บรรยายภาคตอนเช้ากับการตักบาตรของชาวบ้านคำพอก

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร จะมีพื้นฐานมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทยในสมัยอดีต ไม่ว่าจะเป็นเป็นการดำเนินชีวิตในประจำวัน อาทิเช่น การตั้งชื่อ การสร้างบ้าน การเกิด การแต่งกาย ตลอดจนถึงการตาย ฯลฯ ซึ่งหมู่บ้านของชาวผู้ไทยในอำเภอหนองสูงนั้นมีความเป็นอยู่ที่อิงอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก เพราะพื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนกันหลายลูก มีทรัพยากรทางธรรมชาติเกือบจะสมบูรณ์ เช่น ที่เป็นสมุนไพรที่ใช้เป็นยารักษาโรคต่าง ๆ ใ้ทุเลาหรือหายขาดได้โดยไม่ต้องไปโรงพยาบาล และมีวัฒนธรรมด้านความเชื่อที่เป็นจุดขายของหมู่บ้าน พร้อมทั้งมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการแต่งกาย การกิน การพูด เป็นต้น

ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และน่าสนใจอย่างยิ่งของบุคคลที่ผ่านเข้ามาพบเห็น และชาวผู้ไทยในอำเภอหนองสูงเองก็สร้างความสัมพันธ์อันดีแก่บุคคลที่ผ่านเข้ามาพบปะพูดคุย โดยการสร้างความประทับใจและความเป็นมิตรที่ดีทั้งการแสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ จึงถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวผู้ไทยอย่างแท้จริง

ประเพณีของชาวผู้ไทยโดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการทำบุญตามฤดูกาลที่เป็นการปฏิบัติอยู่เป็นประจำของทุกหมู่บ้าน เช่น บุญประเพณีประจำปี บุญกองข้าว บุญเดือนเก้า บุญเดือนสิบ บุญห่อข้าวสาก เป็นต้น (จอมศรี คนหาญ, 2550 : สัมภาษณ์) บุญประเพณีของชาวมุกดาหารที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือการจัดงานกาชาด หรือที่รู้จักกันในงานมะขามหวาน ซึ่งถือว่าเป็นงานประจำปีของชาวจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งจะจัดขึ้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี (ทนใจ ไตรยวงศ์, 2550 : สัมภาษณ์) ประเพณีของคนในพื้นที่คือการทำบุญตามเดือนต่าง ๆ หรือจัดงานขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี เช่น งานกาชาดประจำจังหวัดมุกดาหาร ที่รวมการแสดงของชนเผ่าทั้งหมดแปดเผ่าไว้ด้วยกัน และมีกิจกรรมมากมายในศาลากลางจังหวัดมุกดาหาร (บุญทวี สุวรรณไตรย์, 2550 : สัมภาษณ์) เป็นการทำบุญในวัดต่าง ๆ ที่ใกล้กับหมู่บ้าน ในวันพระและวันสำคัญเช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และมีการทำบุญตามประเพณีของหมู่บ้าน เช่นบุญเดือนเก้า บุญเดือนสิบ และบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น (ทนใจ ไตรยวงศ์, 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปขนบธรรมเนียม การแต่งกาย การกินอยู่ และกิริยามารยาท คนท้องถิ่นมุกดาหาร แต่โบราณกาลจะแต่งกายนุ่งผ้าถุง (ผ้าซิ่น) ยาวกรอมเท้ามีเชิงเรียกว่า ดินซิ่น เป็นผืนผ้ากว้างขนาด 1 คืบ ทอเป็นลายต่าง ๆ ตามความสามารถและตามความนิยมในขณะนั้น ส่วนด้านบนของผ้าถุง เรียกว่า หัวซิ่น จะต่อผ้าอีกต่างหาก ความกว้างขนาดเดียวกันกับดินซิ่น หรืออาจจะกว้างกว่า เอาไว้สำหรับพับหรือม้วนลง เวลานุ่งแล้วคาดเข็มขัดกันหลุดหรือคาดให้สวย ส่วนเสื้อจะเป็นเสื้อแขนกระบอกกลมเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งก็ปล่อยชายไว้นอกผ้าถุง บางครั้งก็เอาชายเสื้อเข้าข้างในผ้าถุง แล้วห่มสไบทับ มักจะนิยมแต่งเวลามีงานบุญและเข้าวัดฟังธรรมหรือหน้าประเพณีต่าง ๆ ส่วนเผ่าต่าง ๆ ที่มีในจังหวัดมุกดาหาร การแต่งกายจะมีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไป ซึ่งได้กล่าวไว้ในกำเนิดชาติพันธุ์ของเผ่าต่าง ๆ ของจังหวัดมุกดาหารก่อนแล้ว และปัจจุบันก็นิยมตามสมัยนิยม จะยังอนุรักษ์ไว้ในเวลาร่วมประเพณีต่าง ๆ เท่านั้น และเผ่าที่ยังอนุรักษ์การแต่งกายดั้งเดิมอยู่ก็จะมีเผ่าภูไทย ที่ยังนุ่งห่มสื้อมครามและขลิบรอบคอเสื้อและปลายแขนด้วยผ้าสีแดง ผ้าถุงทอเป็นลายผ้ามัดหมี่มีดินซิ่น ทับด้วยสไบเรียกว่า แพรวา สีสดใสน ชนชาวจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่ไม่ว่าเผ่าพันธุ์ใด จะมีสภาพความเป็นอยู่ง่าย ๆ หาอาหารจากธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รับประทาน จึงทำให้แข็งแรง เช่น ในเขตป่าและภูเขาจะหาหน่อไม้ ผักต่าง ๆ กบ เขียด สัตว์ป่า

นานาชนิดรับประทาน ผู้ที่อาศัยใกล้แม่น้ำ ห้วย หนอง ก็จะหาปลา และสัตว์น้ำรับประทานเลี้ยงชีวิต

จากสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายนี้ จึงทำให้คนมุกดาหาร เป็นคนใจดี มีกิริยามารยาทอ่อนน้อมถ่อมตน และเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน หากมีแขกบ้านแขกเมืองมาเยือน ก็จะต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี ตามคำโบราณว่า “ใครมาถึงเรือชานต้องต้อนรับ” ตลอดจนคนมุกดาหารใส่ใจในการทำบุญกุศล และใส่ใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมในชุมชนอย่างมีความสุข แบ่งปันความคิดแบ่งปันความรู้สึกต่าง ๆ ที่ดีต่อกัน

2. จารีตประเพณีที่คนในท้องถิ่นยึดถือปฏิบัติ ชาวมุกดาหารส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นแบบชาวอีสานทั่วไปที่ยึดการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า “ฮิตสิบสองครองสิบสี่” อันถือเป็นจารีตประเพณีของชาวมุกดาหารก็ว่าได้

ฮิตสิบสองครองสิบสี่ เป็นจารีตประเพณีที่ชาวจังหวัดมุกดาหารถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ถ้าจะพิจารณาตามเนื้อหาแล้ว จะเห็นว่า ฮิตสิบสองครองสิบสี่นี้ เป็นประหนึ่งบทบัญญัติในการควบคุมพฤติกรรมสังคมชาวมุกดาหาร เป็นการกำหนดระเบียบของสังคมที่พึงประพฤติปฏิบัติ ถ้าละเลยมิได้ประพฤติปฏิบัติตามฮิตสิบสองครองสิบสี่ เชื่อถือกันว่าจะเกิดอับมงคล เกิดความพินาศล่มจมแล้วแต่กรณี คำว่า ฮิตสิบสองครองสิบสี่ แยกเป็น 2 อย่าง คือ ฮิตสิบสอง กับ ครอง (หมายถึงครองครอง) สิบสี่ ฮิตสิบสอง หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีแบบแผน ความประพฤติที่ดั่งงามหรือประเพณีทำบุญ 12 เดือน อันได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญสงกรานต์ (สงกรานต์) บุญบั้งไฟ บุญช่าชะ (ช่าชะ) บุญเข้าพรรษา บุญข้าวจี หมายถึง ตัวบทกฎหมายโบราณเริ่มแต่ตั้งผู้ซ้อสัตย์เป็นผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองเป็นข้อแรก และคุณสมบัตินั้นมี 14 อย่างเป็นข้อสุดท้ายตัวบทกฎหมายโบราณมีไว้มาก แต่คนโบราณก็ปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข โดยปกครองแบบพ่อปกครองลูก พี่ปกครองน้อง ในปัจจุบันชาวไทยได้ยอมรับนับถือพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาประจำจังหวัด และมีค่านิยมเกี่ยวกับการบวชพระเมื่อมีอายุ 20 ปี

ฮิตที่ 1 เดือนเจียงเดือนอ้าย บุญเข้ากรรมบุญเข้ากรรมเป็นกิจกรรมของสงฆ์ เรียกว่าเข้าปริวาสกรรม โดยให้พระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอาบัติ (กระทำผิด) สังฆทิสเสส ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์เพื่อเป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน แล้วปรับตัวประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระวินัย พิธีเข้าปริวาสกรรมกำหนดไว้ 9 ราตรี กำหนดให้พักอยู่ในสถานที่สงบ ไม่มีคนพลุกพล่าน (อาจเป็นบริเวณวัดก็ได้) โดยมีกุฏิชั่วคราวเป็นหลัง ๆ พระภิกษุสงฆ์เข้าปริวาสกรรมคราวหนึ่งๆ จะมีจำนวนเท่าใดก็ตาม แต่ต้องบอกพระภิกษุสงฆ์จำนวน 4 รูปไว้ก่อนว่าตนเองจะเข้ากรรม และเมื่อถึงเวลาออกกรรมจะมีพระสงฆ์ 20 รูป มารับออกกรรม เรียกว่า สวดอัพภาค แปลว่า รับกลับเข้าพวก พิธีทำบุญเข้ากรรมไม่ถือว่าเป็นการล้างบาป แต่เป็นการพิจารณาตนว่าจะไม่กระทำผิดอีก ส่วนกิจของชาว

พุทธในบุญเข้ากรรมนี้คือการหาข้าวของเครื่องอุปโภค บริโภคถวายพระ เชื่อว่าจะได้บุญมากกว่าการทำบุญตักบาตรทั่วไป (วิชัย พยัคฆโส. 2542 : 251-255)

อิตที่ 2 เดือนยี่ บุญคุณทานการทำบุญคุณทาน จะทำเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ในพิธีนี้จะมี การทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระประพระพรมน้ำพระพุทธรูปแก่ชาวบ้านลานข้าว ที่นาและต่อข้าวบริ เวรใกล้ลานข้าวถือว่าเป็นสิริมงคล ทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ เจ้าของนาจะอยู่เป็นสุข ฝนตกต้อง ตามฤดูกาลข้าวกล้าจะงอกงามและได้ผลดีในปีต่อไป เมื่อเสร็จพิธีทำบุญคุณทานข้าวแล้วชาวบ้านจึง จะขนข้าวใส่ยุ้งและเชิญขวัญข้าวคือแม่โพสพไปยังยุ้งข้าวและทำพิธีสู่ขวัญกับข้าวกล้า[ยุ้ง]ข้าวเพื่อ เป็นสิริมงคลต่อ

อิตที่ 3 เดือนสาม บุญข้าวจี้เป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา ชาวบ้านจะมา ร่วมกันทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ตอนค่ำจะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ชาวบ้านจัดเตรียมข้าวจี้ แล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัด เมื่อพระฉันเสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวจี้และรับพร มูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวจี้ ซึ่งเป็นอาหารที่คนยากจนกินเป็นประจำ ไปถวายพระพุทธรูปเจ้า พลังคิดว่า ขนบแบ่งข้าวจี้เป็นเพียงขนมของทาสที่ต่ำต้อยพระพุทธรูปองค์นี้ไม่ฉัน ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าทรงหยั่งรู้จิตใจ ของนาง จึงทรงฉันแบ่งข้าวจี้ต่อหน้าทำให้เกิดความปีติใจ ครั้นตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ชาวอีสาน จึงได้แบบอย่างในการทำแบ่งข้าวจี้ ทำบุญข้าวจี้ ถวายพระมาโดยตลอดจวบจนปัจจุบัน

อิตที่ 4 เดือนสี่ บุญพระเวส บุญพระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติ)คำนี้ออกเสียงว่า ฆะเหวด เป็นสำเนียงของชาวอีสานที่มาจากคำว่า พระเวส ซึ่งหมายถึงพระเวสสันดร การทำบุญฆะ เหวด เป็นการทำบุญและฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดก หรือเทศน์มหาชาติ ซึ่งมีจำนวน 13 กัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระเวสสันดร ผู้ซึ่งบำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ด้วยการให้ทานหรือทานบารมีใน ชาตีสุดท่ายก่อนที่จะมาเสวยชาติและตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป บุญพระเวสเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาว อีสาน นิยมทำกันทุกหมู่บ้าน ด้วยความเชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดียว อาณิสสสังข์จะคลบ้นดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งเป็นยุคแห่งความสุข ความ สมบูรณ์ตามพุทธคติที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล

อิตที่ 5 เดือนห้า บุญสงกรานต์ (บุญสงกรานต์) เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทย แต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้าเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายนถึงวันที่ 15 เมษายน คำว่า สงกรานต์ เป็นคำ สันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในที่นี้หมายถึง พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปใน จักรราศีหนึ่งเป็นเดือนที่เริ่มต้นปีใหม่ การทำบุญสงกรานต์จะมีพิธีสงกรานต์พระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ นอกจากนี้ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรก่อพระเจดีย์ทรายและมีการเล่นสาดน้ำกัน อย่างสนุกสนานนานตลอดทั้ง 3 วัน

อิตที่ 6 เดือนหก บุญบั้งไฟบุญบั้งไฟเป็นงานสำคัญของชาวอีสานก่อนลงมือทำนา ด้วยความเชื่อว่าเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่

อย่างมีความสุข ในงานจะมีการแห่บั้งไฟ และจุดบั้งไฟเพราะเชื่อว่าเป็นการส่งสัญญาณขึ้นไปบอก
พญาแถน ให้ส่งน้ำฝนลงมา ระหว่างที่มีการจุดบั้งไฟชาวบ้านจะมีการแข่งอย่างสนุกสนาน การทำบุญ
บั้งไฟนับเป็นการชุมนุมที่สำคัญของคนในท้องถิ่นที่มาร่วมงานบุญกันอย่างสนุกสนานเต็มที่ มีการนำ
สัญลักษณ์ทางเพศมาล้อเลียนในขบวนแห่บั้งไฟ โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องหยาบคาย การทำบุญบั้งไฟนี้
บางที่จะตรงกับประเพณีบุญวันวิสาขบูชาด้วย

ฮีตที่ 7 เดือนเจ็ด บุญชำระ บุญชำระเป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีเป็นเสนียด
จัญไรอันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่บ้านเมือง เป็นการปิดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน
ชาวบ้านจะพากันเก็บกวาดบ้านเรือนให้เรียบร้อยเป็นการทำความสะอาดครั้งใหญ่ในรอบปี สิ่งที่ไม่
ดีทั้งหลายให้ขจัดออกไป เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในหมู่บ้าน มูลเหตุที่มีการทำบุญชำระ
เนื่องมาจากสมัยพุทธกาลมีโรคห่า (อหิวาตกโรค) ระบาดมีผู้คนล้มตายกันเป็นจำนวนมากที่เมือง
ไพศาลี พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมาโปรดทำให้เกิดฝนห่าใหญ่มาชำระบ้านเมือง มีการสวดปัดรังควาน
และประพรมน้ำมนต์ตามหมู่บ้าน และแก่ชาวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลนอกจากทำบุญชำระแล้วยังมีการ
ทำพิธีบูชาผีบรรพบุรุษ ผีบ้าน ผีเมือง ผีป่า ผีคา แสก (ผีประจำไร่นา) และเช่นสรวงหลักเมืองเพื่อเป็น
การระลึกถึงผู้มีพระคุณเพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข

ฮีตที่ 8 เดือนแปด บุญเข้าพรรษาการเข้าพรรษาเป็นกิจของภิกษุสามเณรที่จะต้องอยู่เป็น
ประจำในวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน กำหนดเอาตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11
ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปพักแรมคืนที่อื่น การทำบุญเข้าพรรษาเป็นประเพณีทางศาสนาโดยตรง
จึงคล้ายกับภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ในพิธีจะมีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ
สามเณร มีการฟังธรรมเทศนา ชาวบ้านจะหล่อเทียนขนาดใหญ่ถวายวัดเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอด
พรรษา การทำเทียนถวายวัดในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา มีความเชื่อแต่โบราณว่า หากใครทำเทียน ไป
ถวายวัด เมื่อเกิดชาติใหม่ ผู้นั้นจะได้เสวยสุข หากมิได้ขึ้นสวรรค์แต่เกิดบน โลกมนุษย์ผู้นั้นจะมีความ
เจตียวฉลาด มีสติปัญญาไหวพริบเป็นเลิศ ประจุแสงเทียนอันสว่างไสว

ฮีตที่ 9 เดือนเก้า บุญข้าวประดับดินเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่
ล่วงลับไปแล้ว เมื่อถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจากันทำข้าวปลาอาหารคาวหวานพร้อมหมาก
พลูตั้งแต่เช้ามีคห่อใส่ใบตอง เรียกว่า ข้าวประดับดิน นำไปวางไว้ตามโคนต้นไม้ในบริเวณวัด เพื่อให้
ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้นมากิน เพราะเชื่อว่าในช่วงเดือนเก้าผู้ที่ล่วงลับแล้วจะได้รับการปลดปล่อยให้
ออกมาท่องเที่ยวได้ ในพิธีบุญข้าวประดับดิน ชาวบ้านจะวางข้าวประดับดินไว้พร้อมจุดเทียนบอก
กล่าวให้มารับเอาอาหารและส่วนบุญนี้ จากนั้นชาวบ้านจะเอาอาหารไปทำบุญตักบาตรถวายทานแด่
พระภิกษุสามเณร สมาทานศีล ฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ฮีตที่ 10 เดือนสิบ บุญข้าวสากเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยมีการทำ
สลากให้พระจับ เพื่อที่จะได้ถวายของตามสลากนั้น เป็นการทำบุญที่ต่อเนื่องจากพิธีในเดือนเก้าเพราะ

ถือว่าเป็นการทำบุญส่งดวงลับไปแล้วที่ได้ออกมาท่องเที่ยว ให้กลับสู่แดนของตน ในเดือนสิบนี้ ชาวบ้านจะนำห่อข้าวสากไปวางไว้บริเวณวัดพร้อมจุดเทียนและบอกให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วมารับอาหารและผลบุญที่อุทิศให้

ฮีตที่ 11 เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษาเดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา จัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นการทำบุญที่สืบเนื่องมาจากบุญเข้าพรรษาในเดือนแปด ที่พระภิกษุสามเณรได้เข้าพรรษาเป็นเวลานานถึง 3 เดือน ดังนั้น ในวันที่ครบกำหนดพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นจะมารวมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา วันนี้เป็นวันที่ภิกษุสามเณรมีโอกาสมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพรียงกันที่วัด ชาวบ้านถือว่าเป็นวันสำคัญและเป็นระยะที่ชาวบ้านหมดภาระในการทำนาไร่อากาศในช่วงนี้จะเย็นสบายจึงถือโอกาสมาร่วมกันทำบุญ มีการตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร มีการกวาดเข้าทิพย์ถวาย รับศีลสวดมนต์ฟังเทศน์และถวายผ้าจ่านำพรรษา ตอนค่ำจะมีการจุดประทิปโคมไฟในบริเวณวัดและหน้าบ้าน บางท้องถิ่นอยู่ใกล้บริเวณแม่น้ำจะมีการไหลเรือไฟ [ล่องเรือไฟ] เพื่อเป็นการบูชาคารวะแม่คงคา บางแห่งมีการแข่งเรือยาวเพื่อความสนุกสนานและสามัคคีร่วมกันในงานอีกด้วย

ฮีตที่ 12 เดือนสิบสอง บุญกฐินเป็นการถวายผ้าจีวรแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบ 3 เดือน งานบุญนี้มีระยะเวลาทำตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มูลเหตุที่มีการทำบุญกฐินนั้น มีเรื่องเล่าว่า มีพระภิกษุจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ระหว่างการเดินทางนั้นยังเป็นช่วงหน้าฝนและระยะทางไกลจึงนำไปผ้าจีวรของพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำเประเปื้อนโคลนไม่สามารถหาผ้าผัดเปลี่ยนได้ พระพุทธเจ้าได้เห็นถึงความยากลำบากนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุแสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้เป็นเวลาหนึ่งเดือนหลังออกพรรษาชาวบ้านจึงได้จัดผ้าจีวรนำมาถวายพระภิกษุในช่วงเวลาดังกล่าว จนกลายเป็นประเพณีทำบุญกฐินมาจวบจนปัจจุบัน ก่อนการทำกฐินเจ้าภาพจะต้องจองวัดและกำหนดวันทอดกฐินล่วงหน้า เตรียมผ้าไตรจีวรพร้อมอัฐบริวารและเครื่องไทยทาน มีการบอกบุญแก่ญาติมิตร ตอนเช้าในพิธีจะแห่ขบวนกฐินเพื่อนำไปทอดที่วัดและแห่กฐินเวียนประทักษิณรอบอุโบสถ 3 รอบ จึงทำพิธีถวายผ้ากฐินจากปูยฝ้ายจนสามารถนำไปทอดให้เสร็จภายใน 24 ชั่วโมง นับแต่เวลาเริ่มทำเชื่อว่าจะได้บุญมากกว่าอย่างอื่น

2) การละเล่นพื้นบ้านและการแสดงพื้นบ้าน

การละเล่นของคนในหมู่บ้านที่พบบ่อยคือการเล่นหมากสะบ้า และการเล่นหมากเก็บ เพราะจะเห็นเฉพาะนักเรียนที่จับกลุ่มกันเล่นในวันหยุดโรงเรียน และมีการเล่นกระโดดยางอีกด้วย (ไพฑูริ์ วิเศษศรี. 2550 : สัมภาษณ์) ที่พบเห็นบ่อยและเห็นเด็กเล่นก็มีการเล่นหมากเก็บ การเล่นเกมเม็ดมะขาม และการกระเชือกเป็นต้น (อุไร อาจวิชัย. 2550 : สัมภาษณ์) การละเล่นพื้นบ้านที่พบเห็นมีการเล่นวิ่งเปี้ยว การเล่นเกมข่าง และการเล่นสะบ้า (ทนใจ ไตรยวงศ์. 2550 : สัมภาษณ์) การละเล่นพื้นบ้านที่พบเห็นอาทิ การเล่นหมากสะบ้า การเล่นเกมโลกแตก การเล่นเกมเปี้ยว (จอมศรี คนหาญ. 2550 : สัมภาษณ์) การเล่นเกมเก็บ การเล่นเกมสะบ้า และการเล่นเกม

มะขาม ที่เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่พบเห็นบ่อยในหมู่บ้านและโรงเรียน (บุญทวี สุวรรณไตรย์. 2550 : สัมภาษณ์) การละเล่นพื้นบ้านคือการเล่นเป่ากบ และการเล่นหมากสะบ้า และวิ่งเปี้ยว เป็นต้น (สุภลักษณ์ อุปชญา. 2550 : สัมภาษณ์) การรำโง่ทั้งบั้ง ที่อำเภอคงหลวง และการรำแสกต้นสาก รวมไปถึงการลำห้วยคอนตาลหรือเรียกอีกอย่างว่าการลำผาย้อยนั่นเอง (ชนชัย ทองมา. 2550 : สัมภาษณ์) การละเล่นที่เด่นชัดของอำเภอคอนตาลคือการเล่นกะเลิงเซิงกะลา ที่เป็นการเล่นประจำกลุ่มของชาวบ้านบางหมู่บ้านที่ไม่ค่อยจะพบเห็นแล้วในปัจจุบัน (เรวัช นัทธี. 2550 : สัมภาษณ์) ในหมู่บ้านการละเล่นที่พบเห็นนั้นมีการเล่นสะบ้า เล่นหมากเก็บ และเล่นยาง เป็นต้น (วิบูลย์ นิ่มมุกดา. 2550 : สัมภาษณ์) ในส่วนของการละเล่นพื้นเมืองที่พบบ่อยมากที่สุดในพื้นที่อำเภอหนองสูง มีการเล่นลิงชิงหลัก เล่นลูกข่าง และเล่นหมากเก็บ ที่เป็นเด็กนักเรียนเล่นกัน (วิรัชชัย บุคตวิวงศ์. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปคือการละเล่นพื้นบ้านในจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่เป็นการละเล่นคล้าย ๆ กันในเขตภาคอีสาน อาทิ การละเล่นหัวกะโหลก, การเล่นหมากบ้ำ, การเล่นหมากชิงธง (แย่งธง), การเล่นหมากวิ่งเปี้ยว, การวิ่งขาโลกแตก, จุดมุ่งหมายของการเล่นบางครั้งก็เพื่อการแข่งขัน บางครั้งก็เล่นเพื่อความสนุกสนาน เป็นต้น สถานที่เล่นส่วนมากแล้วจะเล่นในที่โล่งแจ้ง ไม่นิยมเล่นในที่อับทึบ เพราะจะเสี่ยงกับอันตรายหรืออุบัติเหตุได้ง่าย ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้เล่นก็จะเป็นวัสดุจากธรรมชาติ ที่หาได้ง่ายจากหมู่บ้าน หรือวัสดุที่เหลือใช้ เป็นต้น (วิชัย พยัคฆโส. 2542 : 192)

ภาษาผู้ไทย ชาวผู้ไทยมีภาษาพูดเป็นของตัวเอง แต่ไม่มีภาษาเขียน โดยลักษณะคำพูดเป็นคำไทยโดดที่คล้ายกับภาษาไทยในภาคกลาง แต่มีสำเนียงและบางคำที่แตกต่างกันอยู่บ้างแต่ถือว่ามียากคำเดียวกัน และสามารถสื่อสารกันได้ ในระหว่างชาวผู้ไทย ลักษณะการพูดอักษรแตกต่างจากภาษาไทยและภาษาอีสานกลุ่มอื่นในปัจจุบันไปบ้างมีข้อสังเกต คือ อักษร ข ห และ ฮ บางคำใช้สลับแทนที่กันบ้าง เช่น ขาออกเสียงเป็นหา ผ้าห่มออกเสียงเป็นผ้าสม ขาดออกเสียงเป็นฮาด ขึ้นเรือนออกเสียงเป็นฮั้นเฮิน ให้ออกเสียงเป็นเฮ้อ, เห้อ สระไอไม่มีลายออกเสียงไอตามปกติแต่สระไอไม่มีวรรณออกเสียงเป็นเออ เช่น ผู้ใหญ่ออกเสียงเป็นผู้เหยอ เอาใส่ออกเสียงเป็นเอาเชอ คำที่ใช้ ก สะกดออกเสียงสั้น เช่น ลูกใครออกเสียงเป็นลูเพอ ข้าวปลุกออกเสียงเป็นเค้าปลู ดากแหออกเสียงเป็นตะแห สระเอีย ออกเสียงเป็น เอ เช่น เมียใครออกเสียงเป็น เมเพอ โรงเรียนออกเสียงเป็นโลงเลน สระเอือออกเสียงเป็นเออ เช่น เอือออกเสียงเป็นเฮอเอือออกเสียงเป็นเฮอ เกลือออกเสียงเป็นเกือ สระอัวออกเสียงเป็นโอ เช่น ผัวเมียออกเสียงเป็นโผเม วัชหลายตัวออกเสียงเป็นโงหลายโต ตัวอย่างการภาษาผู้ไทย ได้แก่ เจ้าสิไปสิเลอ หมายถึง คุณจะไปไหน เจ้ามาแต่สิเลอ หมายถึง คุณมาแต่ไหน คนฮ้าคนฮ้าคนฮ้าคน หมายถึง คน ห้าคน ฆ่าคน ห้าคน

ภาษาพูด การแต่งกายของคนในบ้านเป้า มีความพร้อมเพรียงกันเป็นอย่างดี เพราะถือเป็นขนบธรรมเนียมของคนในหมู่บ้าน และเป็นการใช้ชีวิตตามปกติ (ไพฑูริ์ วิเศษศรี. 2550 :

สัมภาษณ์) คนในหมู่บ้านมีการพูดที่บ่งบอกถึงความเป็นคนจังหวัดมุกดาหาร อำเภอหนองสูง เพราะจะพูดทำนองที่แตกต่างจากที่อื่น โดยรู้จักกันในภาษาผู้ไทย ที่เป็นลักษณะเด่นของคนหนองสูง (อุไร อาจวิชัย. 2550 : สัมภาษณ์) การพูดและการแต่งกายถือว่าเป็นลักษณะเด่นและมีความแตกต่างจากที่อื่น (ทนใจ ไตรยวงศ์. 2550 : สัมภาษณ์) ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนมุกดาหารที่เป็นจุดเด่น คือการแต่งกาย ที่จะใส่เสื้อหม้อฮ่อม และการพูดที่ออกสำเนียงชาวผู้ไทย (จอมศรี คนหาญ. 2550 : สัมภาษณ์) การที่พูดแตกต่างจากในเมือง และการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้าน ถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวผู้ไทย (บุญทวี สุวรรณไตรย์. 2550 : สัมภาษณ์)

การพูดภาษาของชาวผู้ไทย และการแต่งกายที่บ่งบอกความเป็นชาวผู้ไทย ตามงานและกิจกรรมต่าง ๆ ตามโอกาสและสถานที่ (สุกัญญา อภิษฐา. 2550 : สัมภาษณ์) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พร้อมทั้งการพูดและการแต่งกายที่เป็นการบ่งบอกถึงความเป็นชาวผู้ไทย ที่รู้จักกันเกือบทุกคนในจังหวัดมุกดาหารและเป็นจุดขายของจังหวัดมุกดาหารเพราะยังรักษาความเป็นวัฒนธรรมไว้ได้ (ธนชัย ทองมา. 2550 : สัมภาษณ์) เป็นการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย และอิงอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก มีความเชื่อและประเพณีที่เป็นไปตามเวลาและโอกาสที่อำนวย และยังมีการพูดที่เป็นลักษณะเด่นของคนในหมู่บ้าน ยังมีการแต่งกายที่ใช้เสื้อหม้อฮ่อมที่ทำด้วยมือ หรือที่รู้จักกันว่าเสื้อเย็บมือ (เรวัช นัทธิ สัมภาษณ์. 2550 : สัมภาษณ์) ชาวบ้านมีภาษาพูดที่ใช้สื่อสารกันโดยมีความแตกต่างจากที่อื่น เพราะจะเป็นภาษาพูดที่อ่อนโยน มีสำเนียงที่ไพเราะหูชวนฟังเป็นอย่างมากที่ใช้สื่อสารกันในหมู่บ้าน แต่ถ้าหากเข้าไปในเมืองใหญ่ก็จะพูดภาษาไทยกลาง และมีการแต่งกายที่ใช้เสื้อเย็บมือที่ทำกันทุกบ้านและใช้กันทุกบ้านทุกครอบครัว (วิบูลย์ นิ่มมุกดา. 2550 : สัมภาษณ์) คนในหมู่บ้านจะมีภาษาพูดที่แตกต่างจากที่อื่น เช่น ภาษาถิ่น หรือภาษาของคนกลุ่มน้อย มีการแต่งกายประจำเผ่าของตัวเอง (วิรัชชัย บุตติวงศ์. 2550 : สัมภาษณ์)

มีการดำเนินชีวิตตามแบบของวิถีชีวิตของชาวเขา หรือชาวผู้ไทย มีการพูดที่เป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น และมีการแต่งกายที่แตกต่างจากคนในตัวจังหวัดมุกดาหาร (ไวยกรณ์ เสียงล้ำ. 2550 : สัมภาษณ์) มีภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของคนมุกดาหาร และมีการแต่งกายที่ใช้เสื้อเย็บมือในการดำเนินชีวิตประจำวันและไม่ยึดติดกับสิ่งใหม่ ๆ เท่าใดนัก คนในชุมชนมีความสามัคคีกันเป็นอย่างดีมาก มีการร่วมคิดและทำงานร่วมกัน (พัฒนา จันทร์เต็ม. 2550 : สัมภาษณ์) การพูดและการแต่งกายที่เป็นลักษณะเด่นชัดของชาวผู้ไทย และมีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (เบญจวรรณ ทองโคตร. 2550 : สัมภาษณ์) สิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของคนในจังหวัดมุกดาหาร เกือบทุกพื้นที่ที่มีการพูดและการแต่งกาย เพราะคนมุกดาหารมีหลายเผ่าที่มาอยู่อาศัยกัน จึงทำให้เกิดมีวัฒนธรรมและประเพณีที่

ค่อนข้างแตกต่างกันออกไปมาก แต่ก็อยู่กันอย่างสงบสุขและกลมกลืนกันเป็นอย่างดีมาโดยตลอด (สำหรับ งานไว. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปคือ ภาษาถิ่นในจังหวัดมุกดาหาร จะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น นครพนม สกลนคร อานาจเจริญ เพราะโดยทั่วไป ในจังหวัดมุกดาหารจะออกเสียงซ้ำเนิ่น มักจะออกเสียงสระเสียงยาว ในการออกเสียงสระเสียงสั้นจะมีน้อยมาก อาทิ

ไปไหน มุกดาหารจะออกเสียง ไปชีไค

มาหรือเปล่า มุกดาหารจะออกเสียง มาแหละบื้อ

ซ้ำ (ซ้ำพเจ้า) มุกดาหารจะออกเสียง ซ่อย

ไม่ มุกดาหารจะออกเสียง บ่อ

พ่อ แม่ มุกดาหารจะออกเสียง พอ แม

เขา มุกดาหารจะออกเสียง กาเจ้า

อำเภอคอนตาล

การออกเสียงจะแตกต่างจากที่อื่นอันเป็นเอกลักษณ์ว่า ถ้าออกเสียงอย่างนี้แสดงว่ามาจากอำเภอคอนตาล เสียง ค ออกเสียงเป็น ล และเสียง ล ออกเสียงเป็น ค

คอนตาล ออกเสียงเป็น ลอนตาล

ดีมาก ออกเสียงเป็น ดีหลาย

อำเภอนิคมน้ำอ้อย

เดิมคือ เขตนิคมสร้างตนเอง จะเป็นดินแดนที่มีภาษาถิ่นที่ออกเสียงหลากหลายแตกต่างกันมากที่สุด ในจังหวัดมุกดาหาร เช่น ย้อ ข่า โชะ ผู้ไทย อีสาน จากแหล่งภาษาที่แตกต่างกัน

อำเภอคำชะอีและอำเภอหนองสูง

ร้อยละ 80 จะใช้ภาษาผู้ไทยมากกว่าภาษาอื่น

อำเภอดงหลวง

จะมีภาษาผู้ไทย ย้อ ภาษาอีสาน ส่วนภาษาโซ่ ข่า แสก จะมีอยู่เพียงประปราย เพราะเกิดการปรับปรุงทางภาษามากขึ้น และบางกลุ่มไม่กล้าพูดภาษาโซ่ ข่า แสก เพราะมีคนพูดน้อยทำให้ไม่สามารถสื่อสารกับคนทั่วไปได้ และพอถึงชั้นลูกหลานจะอายุไม่พูดภาษาถิ่นของตนเองกับคนแปลกหน้า นอกจากคนในครอบครัว

ส่วนในอำเภอโดยทั่วไปจะใช้ภาษาอีสานเป็นส่วนมาก และภาษากลาง ถึงแม้ว่าจังหวัดมุกดาหารจะมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ และมีภาษาโซ่เฉพาะกลุ่มคนก็ตามแต่ในภาพรวมแล้ว ภาษาถิ่นในมุกดาหารจะใช้พูดมากกันนั้น มีอยู่ 2 ภาษา คือ ภาษาไทยอีสาน รองลงมาคือ ภาษาผู้ไทย ซึ่งทั้งสองกลุ่มภาษานี้ ผู้คนสามารถพูดคุยกันได้รู้เรื่องตลอด ลักษณะที่เป็นจุดเด่นของภาษาถิ่นมุกดาหารนั้นเป็นสำเนียงของภาษาถิ่นมุกดาหาร ภาษาถิ่นมุกดาหารทั้งภาษาไทยอีสาน และผู้ไทย จะแตกต่าง

จากภาษาถิ่นนครพนม ภาษาถิ่นสกลนคร ภาพสินธุ์ ร้อยเอ็ด หรือภาษาถิ่นในจังหวัดใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ เพราะภาษาถิ่นมุกดาหารจะมีท้ายเสียงสระเสียงยาวไม่ค่อยจะลากทางเสียง หากจะเทียบภาษาถิ่นมุกดาหารว่ามีความใกล้เคียงกับภาษาถิ่นใดนั้น ชาวมุกดาหารเองคงบอกได้ว่า ภาษาถิ่นมุกดาหารนั้นมีความใกล้เคียงกับภาษาถิ่นเมืองสุวรรณเขต (สหัสวันนะเขต) สาธารณะรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาษาของกลุ่มชนในจังหวัดมุกดาหาร ภาษาถิ่นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นเป็นตัวของตัวเองในแต่ละแห่ง ซึ่งในจังหวัดมุกดาหารมีภาษาถิ่นที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน มีมากกว่า 7 ภาษา กลุ่มภาษายังประกอบไปด้วย ภาษาอีสาน กะเลิง ญ้อ ผู้ไทย ข่า (บรู) โซ้ และภาษาเวียดนาม (ในกลุ่มชาวเวียดนาม) ซึ่งการใช้ภาษาดังกล่าว จะใช้ในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เพื่อใช้ประกอบการสื่อสารในกลุ่ม ส่วนการติดต่อสื่อสารกับคนต่างกลุ่ม จะใช้ภาษาไทยอีสานและภาษาไทยกลางในการติดต่อและสื่อสารอย่างเป็นทางการเป็นเอกเทศ ดังนั้น ชาวจังหวัดมุกดาหาร จึงเป็นกลุ่มชนที่มีการสื่อสารกันอยู่หลายภาษาโดยมีลักษณะเด่นของภาษาในจังหวัดมุกดาหารดังนี้

1. ภาษาไทยอีสาน เป็นภาษาที่ใช้กันทั่วไปรองจากภาษาไทยกลาง ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน ตลอดการใช้สื่อสารระหว่างกลุ่ม และเทียบเคียงสามารถสื่อความหมายได้กับภาษาไทยกลางได้เกือบทั่วประเทศ โดยมีการใช้ภาษาในกลุ่มนี้ทั่วไปในจังหวัดมุกดาหาร

2. ภาษากะเลิง เป็นภาษาถิ่นที่ใช้เฉพาะถิ่น ระหว่างชนกลุ่มน้อยที่ใช้กันในวงแคบ และใช้เฉพาะกลุ่มในชุมชนและหมู่บ้านของตนเอง หรือใช้ในครอบครัว ภาษาที่ใช้มักออกเสียงที่ค่อนข้างมีหางเสียงลากยาวมากกว่าภาษาอื่น โดยมีพื้นฐานออกเป็นภาษาไทยอีสานเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง คงมีเอกลักษณ์ที่เป็นภาษาพูดเท่านั้น และจะมีการใช้ภาษาเฉพาะกลุ่มในบางครั้ง โดยมีเสียงเพี้ยนเป็นหลัก โดยมีการใช้กันมากที่บ้านโนนสังข์ศรี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

3. ภาษาข่า (บรู) เป็นภาษาถิ่นที่ชาวข่าใช้ในการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันในกลุ่มชน โดยชาวข่าเองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีการใช้ในบางหมู่บ้านเท่านั้น ไม่ได้มีการเผยแพร่หรือกระจายให้กับชาวเมืองใช้แต่อย่างใด ส่วนมากจะมีการใช้ในท้องถิ่น อำเภอดงหลวง ที่บ้านบาก บ้านกุดตุม บ้านคำผักกูด บ้านหินกอง ฯลฯ มีบางส่วนในอำเภอนิคมน้ำอ้อย เช่น บ้านร่มเกล้า และอำเภอมืองมุกดาหาร ที่บ้านคำป่าหลาย จังหวัดมุกดาหาร

4. ภาษาญ้อ เป็นภาษาที่ใช้กันในกลุ่มชาวญ้อ ซึ่งมีอยู่มากในอำเภอมืองมุกดาหาร ที่ตำบลดงเย็น มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ห่างไกลชุมชนของภาษาไทยอีสาน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าเขา มีหลายหมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านดงเย็น บ้านหนองแคน บ้านนาจาน บ้านโพนสว่าง บ้านโคกขามเลียน และบ้านนาตะแบง และในบางหมู่บ้านของอำเภอนิคมน้ำอ้อย

5. ภาษาผู้ไทย เป็นภาษาที่ใช้กันมากเป็นลำดับที่ 3 รองจากภาษาไทยอีสานและภาษาไทยกลาง ตามลำดับ เนื่องจากมีกลุ่มชนกลุ่มนี้มากในพื้นที่อำเภอหนองสูงและอำเภอกำชะอี อีกทั้งอำเภอและในตำบลนาโสก อำเภอเมืองมุกดาหาร อีกส่วนหนึ่งที่ใช้ภาษาผู้ไทยสื่อสารในกลุ่มชนของตนเอง และในกลุ่มชาวผู้ไทยด้วยกันของชาวจังหวัดมุกดาหาร(วิชัย พยัคฆโส. 2542 : 177-187)

6. ภาษาโซ่ เป็นภาษาที่ใช้มากอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีใช้กันมากในพื้นที่อำเภอดงหลวงซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใหญ่ที่สุดและกันดารมากที่สุดของจังหวัดมุกดาหาร ชาวโัว่เป็นกลุ่มที่มีความเหนียวแน่นในการรักษาวัฒนธรรมทางภาษาของตนเอง โดยมีจุดเด่นเป็นตัวของตัวเอง

7. ภาษาเวียดนาม เป็นภาษาที่ชนชาวเวียดนามในเขตเทศบาลและชุมชนตนเอง ซึ่งในปัจจุบันได้เริ่มหดหายไป มีการใช้ภาษาไทยกลางเข้าไปใช้แทนเป็นส่วนใหญ่ และลูกหลานชาวเวียดนามบางกลุ่มเลิกใช้มาเป็นเวลานานแล้ว ส่วนภาษาแสก และภาษากูลา ได้มีการผสมผสานกลมกลืนเป็นภาษาไทยอีสาน เนื่องจากบรรพบุรุษได้ละทิ้งภาษาถิ่นดังกล่าวเป็นเวลานาน พร้อมทั้งไม่เปิดโอกาสให้ลูกหลานได้สืบทอดภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง โดยยอมรับเอาวัฒนธรรมของภาษาไทยอีสานแทน เป็นสาเหตุให้เกิดการหายไปของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว

ในส่วนของวรรณกรรมพื้นบ้าน จังหวัดมุกดาหารมีวรรณกรรมพื้นบ้านหลากหลาย แต่เห็นอยู่เด่นชัดก็คือ จะมีคติคำสอนสอดแทรกอยู่ในเนื้อหานั้น ๆ เช่น เรื่อง กำฟ้าผีน้อย เนื้อเรื่องโดยย่อคือ ท้าวกำฟ้าเป็นคนในตระกูลพราหมณ์ บิดามารดาเสียชีวิตหมดแล้ว จึงต้องอาศัยอยู่กับญาติ แต่เขาเป็นคนเกียจคร้านญาติจึงขับไล่ไม่ให้อาศัยอยู่ด้วย เขาจึงไปปลุกกระท่อมอยู่ใกล้ที่อยู่ของเจ้าเมือง โดยยืมดาชีวิตขอทานและวางกับดัก (แร้ว) คอยจับไก่ชาวบ้านที่มาหากินตามครกตำข้าวสมัยโบราณ จึงเป็นที่น่ารังเกียจของชาวบ้าน ในที่สุดเจ้าเมืองจึงจับตัวส่งไปอยู่ในป่าที่ห่างไกลที่ไม่มีผู้ใดย่างกรายไปถึง ท้าวกำฟ้า เมื่อลี้หนทางจึงจำเป็นต้องทำไร่ปลูกแดง ปลูกฟักทอง แต่ก็ถูกสัตว์ป่าขโมยไปกินอยู่เสมอ ๆ เขาจึงใช้ความรู้เดิม คือวางกับดักสัตว์ (แร้ว) อีกครั้งอันดับแรกที่มาติดกับดักคือ ผีป่า ผีป่าเกรงกลัวจึงร้องขอชีวิตและมอบไหมคำ (ขนเพชร) ให้เพื่อทำกับดักที่แข็งแรงทนทานไม่เสียหายเมื่อมีสัตว์ใหญ่มาติดกับ อันดับต่อมาก็มีผีน้อยมาติดกับดักอีกด้วยความเกรงกลัวจึงขอชีวิตและขอยอมเป็นทาสรับใช้ตลอดไป

จากนั้นก็ยังมีสัตว์ใหญ่น้อยมากมาย อาทิ เสือ ช้าง พังพอน แม้กระทั่งรู้งินน้ำ เป็นต้น และทุกตัวที่มาติดกับดักก็เกรงกลัวและยอมเป็นข้าทาสบริวารรับใช้ตลอดไป โดยเฉพาะช้างได้มอบงาให้หนึ่งข้างไว้เป็นที่กราบไหว้สักการบูชา ท้าวกำฟ้าก็ทำตามที่ช้างบอก จนในที่สุดพระอินทร์ส่งสาร จึงส่งนางพันงามมาสถิตอยู่ในงาช้างคอยปรนนิบัติท้าวกำฟ้าและที่สุดจึงได้นางเป็นเมีย ซึ่งนางเป็นหญิงที่มีสิริโฉมงดงามเป็นยิ่งนักเป็นที่เลื่องลือของคนทั่วไป เจ้าเมืองทราบข่าวและอยากได้นางเป็นภรรยาของตน จึงเรียกท้าวกำฟ้าเข้าไปพบหาทางกลั่นแกล้งโดยทำพนันชนไก่ ท้าวกำฟ้าก็

ให้ฟังพจนแปลงเป็นไก่อต่อสู ในที่สุดก็แพ้ท้าวกำพริ้ว แต่เจ้าเมืองก็หายอมแพ้ไม่ จึงคิดหาทางพนัน โดยวิธีการต่าง ๆ อาทิ ชนควาย (ท้าวกำพริ้วก็ให้ช้างแปลงเป็นควายจึงชนะ) ทำกินวัว ควายแข่งกัน ท้าวกำพริ้วส่งรุ่งแปลงต่อสูและกัชนะ เจ้าเมืองทำแข่งเรือยาว ท้าวกำพริ้วก็ให้รุ่งแปลงเป็นเรือเข้าแข่ง และกัชนะ ในที่สุด เจ้าเมืองจึงยอมแพ้ และกักลายเป็นตำนานแข่งเรือ อีสานเรียก สว่างเฮือ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

3) ร้านอาหาร

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับร้านอาหารและเมนูอาหารของจังหวัดมุกดาหาร ที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ยุ้จักกันทั่วไปของชาวมุกดาหาร อีกทั้งยังหารับประทานได้ง่ายในทุกพื้นที่ของจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งจะมีร้านอาหารหรืออาหารของจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่ก็จะเป็นอาหารอีสานที่รู้จักกันดี และเป็นอาหารพื้นบ้านตามท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ได้จากธรรมชาติ และก็มีอาหารญวนด้วย นอกจากอาหารญวนและอาหารอีสานที่เป็นสำรับถูกปากชาวมุกดาหารแล้ว ยังมีอาหารประเภทปลาสดจากแม่น้ำโขงทั้งปลาธรรมชาติและปลาที่เลี้ยงในกระชัง ในร้านอาหารริมน้ำ ซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย สำหรับกับข้าวที่ชาวมุกดาหารนิยมทำกินกันมีดังนี้

ภาพประกอบ 14 อาหารพื้นเมืองและเป็นอาหารหลักของชาวผู้ไทยที่ได้จากธรรมชาติ เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านวัฒนธรรม

(1) เลือดแปง เป็นอาหารเช้าที่นิยมกินกันมาก เห็นได้ทั่วไปทั้งในย่านอาหารเช้า ชุมชนชาวญวนและในตลาดสด บนโต๊ะอาหารเช้าคนญวนจะเห็นอาหารสีแดงสดในถ้วย นั่นคือ

เลือดหมูสดที่ผสมเกลือกลายเป็นวุ้น ในวันเลือดจะมีเครื่องในหมูต้มสุกหลากหลายชนิด เวลากินโรยหน้าด้วยกากหมู กระทียมเจียว และผักชี ความอร่อยจะอยู่ที่รสหวานจากเลือดหมูสด

(2) หมูย่างเมืองมุก ช่วงเช้าในตลาดสดและแหล่งขายอาหารรวมถึงในงานเลี้ยงของชาวมุกดาหาร จะมีหมูย่างตัวใหญ่หนังเกรียมกรอบนำกินเป็นเมนูหนึ่งอยู่เสมอ โดยใช้หมูทั้งตัว คลุกเคล้าเครื่องยาคล้ายเครื่องยาจีน แล้วเอาตะขอเหล็กเกี่ยวและใส่เข้าไปในอุโมงค์ไฟฟืนซึ่งสร้างด้วยดินมีขนาดเท่ากับรถยนต์สี่ล้อ อย่างจนสุกในตลาดขายกันจืดละ 40 บาท คนเมืองมุกดาหารบอกว่า หมูย่างเมืองมุกที่โด่งดังก็ไปจากที่นี่

(3) แหนมเนือง มักเป็นรายการอาหารจานแรกของผู้ที่นิยมอาหารญวน แหนมเนืองคือลูกชิ้นหมูแบบญวนปิ้งแล้วกินกับแผ่น กะขอบ เวลากินต้องนำแผ่นกะขอบหรือแผ่นแป้งสดไปชุบน้ำให้นุ่มแล้ววางราบบนจาน นำลูกชิ้นหมูปิ้งและเครื่องห่อ ได้แก่ ก้วยดิบ หั่นฝอย มะเฟืองหั่นฝอย กระทียมหั่น แดงกวาหั่น และพริกสดวางบนแผ่นกะขอบ ราดด้วยน้ำจิ้มรสหวานอมเปรี้ยว แล้วห่อรวบเป็นคำ กินแก้มด้วยผักนานาชนิดตามฤดูกาล

(4) บั่นก้วน คือข้าวเกรียบปากหม้อของญวน เป็นอาหารเช้าชาวญวนที่น่ากินอีกอย่างหนึ่ง หากินได้ง่ายในตลาด วิธีทำคล้ายกับข้าวเกรียบปากหม้อของไทย แต่ข้าวเกรียบปากหม้อญวนจะชิ้นใหญ่กว่า ใส้ทำด้วยหมูสับผสมต้นหอมซอยเคล้าเครื่องปรุงรสผัดสุก และจะจับแบ่งที่ละเลงบนฝ้าที่ซึ่งปากหม้อขึ้นห่อเป็นรูปวงกลม ในตลาดสดเทศบาล 2 มีเจ้าพิเศษที่ใส่ไข่ดาวด้วย

(5) แป้งจี๋ หรือบักเต คือขนมปังที่มีรูปทรงยาวรีคล้ายลูกกรักบี๊ผ่ากลางตามยาวใส่ไส้ หมูยอและกุนเชียงแล้วราดด้วยซอส หากเป็นสูตรแท้ดั้งเดิมจะใส่ไส้ตับบด หมูแฮม และผักดองด้วย ซึ่งจะหากินได้ในฝั่งลาว ประเทศต้นตำรับของแป้งจี๋คือฝรั่งเศส

ในส่วนของอาหารอีสานซึ่งมีเมนูที่เป็นสำรับยอดนิยมของประเทศไทยด้วยก็คือ ตำส้มหรือส้มตำ ข้าวเหนียวไก่ย่าง ทั้งแบบอาหารรถเข็นหรือเมนูราคาแพงในร้านอาหารหรู แต่หากเป็นค้ออาหารอีสานจริง ๆ แล้ว ต้องสรรหาอาหารอีสานที่มีพ่อครัวเป็นคนอีสานแท้จึงจะได้กินอย่างอร่อยถึงใจ ทั้งราคาก็เหมาะสมด้วย เมนูยอดนิยมนอกจากส้มตำและข้าวเหนียวไก่ย่างแล้ว ก็มีลาบเป็ด ลาบปลา อ่อมไก่ อ่อมเนื้อ ต้มแซบ แจ่วฮ้อน ซุบหน่อไม้ ไส้กรอกอีสานกินแก้มผักพื้นบ้าน เช่น ผักกะแยง ผักเม็ก ผักชีลาว ผักชีฝรั่ง ผักแพง ผักแว่น ผักหนอก ผักกะโดน ผักหวาน เป็นต้น ส่วนเมนูอาหารอีสานที่มักจะทำกินกันมีดังนี้

ภาพประกอบ 15 ร้านอาหารในชุมชนอำเภอเมืองหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่สามารถพบเห็นทั่วไปตามริมทาง

(1) ป่นปลา หรือที่คนภาคกลางเรียกว่าน้ำพริกปลาร้า มีวิธีปรุงคือ นำปลาสด (ปลาดุก) ต้มในน้ำปลาร้าพร้อมมะเขือเปราะจนเปื่อย แล้วนำเนื้อปลาโขลกรวมกับพริก หอม กระเทียมเผา เติมน้ำปลาร้าและมะเขือเปราะที่ต้มจนเปื่อยคลุกเคล้าให้เข้ากัน กินกับผักสดตามฤดูกาล

(2) เสือร้องไห้ ใช้น้ำมันงาใหม่ ๆ สด ๆ ไม่แช่เย็นมาก่อน หั่นเป็นชิ้นขนาดฝ่ามือ หมักกับซีอิ๊วขาวทิ้งไว้ราว 1 ชั่วโมง แล้วนำไปย่างบนเตาถ่าน ขณะย่างจะมีน้ำมันและน้ำจากเนื้อหยดลงบนถ่านอยู่ตลอด จึงเปรียบเป็น “เสือร้องไห้” การย่างไม่อย่างจนแห้ง พอสุกถึงเนื้อในก็นำขึ้นหั่นเป็นชิ้นพอคำ จิ้มกับแจ่วซึ่งเป็นน้ำจิ้มแบบอีสานปรุงด้วยน้ำปลา มะนาว พริกป่น ข้าวคั่วป่น กระเทียม และหอมแดงซอย เป็นต้น (สารคดีมุกดาหาร. 2548 : 124-127)

4) แหล่งจำหน่ายของที่ระลึก

ในจังหวัดมุกดาหารมีของฝากของที่ระลึกที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวได้แก่ หมูยอกุนเชียงและไส้กรอก อาหารแปรรูปจากเนื้อหมูด้วยสูตรและฝีมือคนญวน ซึ่งเชื่อถือได้ในคุณภาพและรสชาติ เป็นของฝากชั้นดีที่คนรับถูกใจ นอกจากนี้ยังมีของฝากที่วางจำหน่ายในตลาดอินโดจีนอีกมากมายหลายประเภท อันได้แก่ งานหัตถกรรมพวกผ้าไหม ผ้าฝ้าย ที่ทอลายสวยและราคาถูก

และสินค้าจากประเทศในกลุ่มอินโดจีน เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า ผลไม้แห้ง สมุนไพร เครื่องถ้วยชาม ฯลฯ

ของฝากแต่ละประเภทมีรายละเอียดและวิธีการเลือกซื้อดังนี้ ของกิน อาทิ หมูยอกุนเชียง ไส้กรอก เป็นของฝากยอดนิยมที่นักท่องเที่ยวมักซื้อติดมือกลับบ้าน ปรุงตามกรรมวิธีของคนญวน เช่น หมูยอก็นำเนื้อหมูส่วนผสมเครื่องปรุงรสและเครื่องเทศ แล้วห่อใบตองและนำไปนึ่ง สามารถเก็บไว้ได้หลายวัน ในส่วนของของฝากหรือของที่ระลึกเกี่ยวกับงานหัตถกรรมและสินค้าจากอินโดจีน ได้แก่ ผ้าทอมือ ซึ่งเป็นผ้าไหมและผ้าฝ้ายทอมือ ด้วยฝีมือทั้งของคนไทยและคนลาว หากชอบสีสันทดลวดลายแปลกตา ลายทอไม่ละเอียดมาก ดูสวยงามแบบท้องถิ่นและราคาถูก ก็เลือกซื้อผ้าทอลาว และหากชอบผ้าที่ทออย่างละเอียดใช้เส้นไหมคุณภาพดี แต่มีสีสันทัดเลือกไม่มากนัก ราคาเหมาะสมกับคุณภาพก็เลือกซื้อผ้าทอของไทย แต่ควรตรวจสอบกับคนขายก่อนซื้อ เพราะย่านตลาดอินโดจีนมีผ้าโรงงานและผ้าจากเชียงใหม่วางจำหน่ายปะปนอยู่ด้วย แหล่งขายผ้าทอนอกจากที่ตลาดอินโดจีนแล้ว ยังมีที่บ้านภู อ.หนองสูง ซึ่งเป็นผ้าทอฝีมือ

ภาพประกอบ 16 สินค้าของชาวผู้ไทยในหมู่บ้านอำเภอนองสูง ที่ชาวบ้านนำมาขายเอง และวางขายในบ้านของตัวเอง

ชาวผู้ไทย โดยมีตัวอย่างราคากระบุไว้ชัดเจน อีกทั้งยังมีตุ๊กตาผ้าเช็ดมือ เป็นตุ๊กตาทำจากผ้าฝ้าย โดยตุ๊กตาจะมีหน้าตาหลากหลายแตกต่างกันไป และส่วนที่เป็นตัวเสื้อของตุ๊กตาก็คือส่วนผ้าเช็ดมือ ทำจากผ้าฝ้ายเช่นกัน จึงซับน้ำได้เป็นอย่างดี หาซื้อได้ที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ บริเวณหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร พร้อมกันนี้ยังมีสินค้าจากอินโดจีนในตลาดอินโดจีนมีสินค้าจากกลุ่มประเทศอินโดจีนวางขายอย่างหลากหลาย เช่น ของเล่น

เครื่องใช้ไฟฟ้า กล้องถ่ายรูป เครื่องมือช่าง และผลไม้อบแห้งจากจีน สมุนไพร กาแฟสด ผ้าทอ และหัตถกรรมจักสานจากลาว เครื่องถ้วยชามเซรามิกและเสื้อผ้าจากเวียดนาม เป็นต้น

ในส่วนนี้ยังมีแหล่งของฝากในแต่ละอำเภอที่ขึ้นชื่อและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองมุกดาหาร สามารถซื้อของฝากได้ที่ตลาดอินโดจีน ถ.สารคามไชย บริเวรหน้าจวนผู้ว่าราชการจังหวัด และที่สหกรณ์ศูนย์แสดงสินค้าและสาธิตการผลิตสินค้าและหัตถกรรมพื้นเมืองจังหวัดมุกดาหาร จำกัด ถ. พิทักษ์พนมเขต โดยสินค้าที่วางจำหน่ายเป็นประเภทของกินและงานหัตถกรรม อำเภอเมืองหนองสูง ซื้อของฝากประเภทผ้าไหม ผ้าทอต่าง ๆ ได้ที่ร้านค้ากลุ่มอาชีพทอผ้าไหมบ้านภู ถนนสายนิคมคำสร้อย – หนองสูง และอำเภอ นิคมคำสร้อย สามารถหาซื้อได้ที่ศูนย์ผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นเมือง ใกล้ที่ว่าการอำเภอเป็นแหล่งจำหน่าย ตะกร้าพลาสติกสาน ผ้าฝ้าย ไช้แก้ม เป็นต้น (สารคดีมุกดาหาร. 2548 : 137-139)

ภาพประกอบ 17 ศูนย์วิสาหกิจชุมชน เป็นแหล่งรวมสินค้าของชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานหัตถกรรมจักสานพลาสติก อำเภอนิคมคำสร้อย

สภาพปัจจุบันของปัญหาหมู่บ้านวัฒนธรรม

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ โดยผู้นำหมู่บ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ทำให้พบสภาพปัญหาของหมู่บ้านวัฒนธรรมทั้ง 7 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว

มีสภาพปัญหาที่คล้ายกันบางหมู่บ้านก็ไม่แตกต่างกันมากนัก ผู้วิจัยพอจะสรุปสภาพปัญหาของแต่ละหมู่บ้านได้ดังนี้

- 1) ปัญหาด้านความปลอดภัย เนื่องจากไม่มีหน่วยงานของภาครัฐ เอกชน ตลอดจนชาวบ้านให้ความสนใจและดูแลในด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว“ทางหมู่บ้านไม่ได้มีการดูแลนักท่องเที่ยวให้เขาเดินเที่ยวเอง”(พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาดูแลเรื่องความปลอดภัย” (เจ้าอาวาส. 2550 : สัมภาษณ์) “เราเข้าไปเดินดูในป่าเอง” (นาที ชัยปัดดา. 2550 : สัมภาษณ์)
- 2) ปัญหาขยะ ในสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งขาดการดูแลรักษา“จะทิ้งขยะแต่ละครั้งต้องหาถังขยะตั้งนานกว่าจะเจอ”(บรรทม พันธุ์ชาติ. 2550 : สัมภาษณ์)“ถึงขยะล้นมาก สงสัยไม่ค่อยได้เอาไปกำจัด” (อินทวา นามเหล่า. 2550 : สัมภาษณ์) “ยังขาดแคลนถังขยะจำนวนมาก” (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์)
- 3) ปัญหาด้านศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เนื่องจากหมู่บ้านยังไม่มีศูนย์บริการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน “ต้องเดินถามชาวบ้านว่าซากไดโนเสาร์อยู่ที่ไหน” (บรรทม พันธุ์ชาติ. 2550 : สัมภาษณ์) “ไม่ทราบว่าจะเริ่มที่จุดไหนก่อนหลัง” (นันทพร สายตา. 2550 : สัมภาษณ์) “ถ้านักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเองต้องสอบถามจากชาวบ้านในหมู่บ้าน” (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์)
- 4) ปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักเพียงแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง และยังไม่ทราบถึงแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นซากไดโนเสาร์และศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง “ส่วนใหญ่ก็รู้จักน้ำตกตาดโตน แต่มาที่นี่เพราะมีเพื่อนที่นี่” (นันทพร สายตา. 2550 : สัมภาษณ์) “ไม่เคยรู้จักแต่มากับญาติ” (บรรทม พันธุ์ชาติ. 2550 : สัมภาษณ์)
- 5) ขาดหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาดูแลส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง “ทาง องค์การบริหารส่วนตำบลก็อยากให้บ้านเราเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะยังมีการอนุรักษ์ประเพณีเก่า ๆ ไป ๆ มา ๆ ก็ไม่ได้ทำอะไรต่อ” (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “บ้านเรามีของดีมากมายแต่ไม่ค่อยมีใครสนใจที่จะส่งเสริม” (เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) “ถ้ามีหน่วยงานจัดมาเที่ยวที่หมู่บ้านคงขายสินค้าได้มากกว่านี้” (ทุมมา นครชัย. 2550 : สัมภาษณ์)
- 6) ขาดการดำเนินงานในลักษณะแต่งตั้งกรรมการของหมู่บ้าน“ส่วนใหญ่ถ้ามีคนมาเที่ยว ผู้ใหญ่บ้านกับคนบางกลุ่มจะทำหน้าที่ต้อนรับ” (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “ศูนย์รวมอยู่ที่วัด ไม่ว่าใครไปใครมาก็มาใช้สถานที่ที่นี่” (เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) “ไม่ได้แต่งตั้งคณะกรรมการ ชาวบ้านบางคนก็ไม่ค่อยมาร่วม” (วิสัย อาจทองดี. 2550 : สัมภาษณ์)
- 7) ปัญหาด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ที่ไม่ค่อยมีการสืบทอดการทำพิธีกรรมให้คน

รุ่นหลัง อาจทำให้สิ่งเหล่านี้สูญหายไปกับกาลเวลา เช่น พิธีกรรมเหยา“คนรุ่นใหม่ไม่ได้รับการถ่ายทอดประเพณีเก่า ๆ เนื่องจากความเชื่อเดิม ๆ เริ่มไม่มี” (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “คนรุ่นใหม่เขาก็รักษาแบบสมัยใหม่ พิธีเหยาก็ไม่ค่อยมีให้เห็นบ่อย ๆ เหมือนสมัยก่อน” (เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) “มาที่ยวมู่บ้านนี้ไม่ค่อยเห็นพิธีเหยาเหมือนสมัยแต่ก่อน” (อินทวา นามเหล่า. 2550 : สัมภาษณ์)

8) สินค้าที่จำหน่ายไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันแต่ขายราคาเดียวกัน และการออกแบบลวดลายยังไม่หลากหลายตามความต้องการของตลาด กลุ่มคนที่มาซื้อสินค้าส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น ไม่มีมีการประชาสัมพันธ์รู้จักเฉพาะผู้ที่พบเห็นและพูดกันปากต่อปาก“สินค้ามาจากผู้ผลิตหลายคนซึ่งฝีมือแตกต่างกัน แต่ขายราคาเท่ากัน” (ทุมมา นครชัย. 2550 : สัมภาษณ์)“พอลูกค้ามาถามเขาอยากได้ที่ทันสมัย รูปแบบหลากหลาย ซึ่งของเรามีแต่แบบเดิม ๆ” (วิสัย อาจทองดี. 2550 : สัมภาษณ์) “คนที่มาซื้อส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ มาสั่งทำเป็นคณะ หรือไม่เราไปขายตามงานต่าง ๆ เขาเห็นว่าสวยดีก็ซื้อ” (กัญญา ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์)

9) ขาดงบประมาณในการปรับปรุงถนนและสถานที่ที่พบฟอสซิลไดโนเสาร์เต่าล้านปี เพราะทางเข้าเป็นทางเดินเท้าระยะ 3 กิโลเมตร และขาดการจัดสรรงบประมาณในการสร้างพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์เต่าล้านปี “ทางเรายังขาดงบประมาณในการปรับปรุงถนนและสถานที่พบฟอสซิลไดโนเสาร์เต่าล้านปีและยังขาดงบในการสร้างพิพิธภัณฑ์ต้องส่งไปเก็บที่กุฎมข้าว” (ทุมมา นครชัย. 2550 : สัมภาษณ์) “เมื่อก่อนเขาเก็บไว้ที่วัดแต่เดี๋ยวนี้อยู่ที่โรงเรียน น่าจะมีที่เก็บดี ๆ ให้ลูกหลานได้ศึกษา” (เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์)

แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) จากกลุ่มผู้รู้และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้นำหมู่บ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง โดยมีผลจากการให้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) ด้านความปลอดภัย จัดให้มีหน่วยรักษาความปลอดภัยเพื่อดูแลนักท่องเที่ยวและหน่วยประสานงานกับตำรวจท้องที่ได้ตลอด 24 ชั่วโมง“น่าจะมีการจัดหน่วยรักษาความปลอดภัยเมื่อมีคนมาเที่ยวหมู่บ้าน” (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “คนมาเที่ยวต้องการความปลอดภัยควรมีตำรวจหรือเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย” (บรรทม พันธุ์ชาติ. 2550 : สัมภาษณ์) “ช่วงงานบุญอยากให้เพิ่มหน่วยรักษาความปลอดภัยให้มากขึ้น” (นาที ชัยปัดดา. 2550 : สัมภาษณ์) ด้านการจัดหาถังขยะ ควรขอความร่วมมือจากหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งควรจัดหาหน่วยงานที่จัดเก็บขยะอย่างจริงจัง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเหมาะแก่การ

พักผ่อนหย่อนใจ ทั้งยังเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของชุมชนด้วย“อยากให้ อบต. จัดหาขยะมาบริการหลาย ๆ จุดและควรมีคนคอยดูแลด้วย” (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “ถ้ามีถังขยะคนคงไม่ทิ้งเรี่ยราด น่าจะสะอาดกว่านี้” (นันทพร สายตา. 2550 : สัมภาษณ์) “สถานที่สะอาดก็น่ามองและทำให้รู้สึกว่าคุณในหมู่บ้านรักความสะอาด เป็นที่พึงพอใจต่อผู้พบเห็น” (อินทวา นามเหล่า. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าในชุมชนและสังคมที่ปราศจากความปลอดภัย ไม่สงบเรียบร้อย ย่อมดำรงอยู่ไม่ได้ต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด ดังนั้นการรักษาความปลอดภัยของสถานที่ท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวหรือประชาชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเกิดจากภัยคุกคามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากคนในกลุ่มเดียวกันเอง จากคนต่างถิ่นต่างชาติ หรือภัยจากธรรมชาติที่มนุษย์ไม่มีส่วนทำให้เกิดขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีหลักประกันที่มั่นคงและมั่นใจ ฉะนั้นในส่วนของภาครัฐควรที่จะเข้ามาคุ้มครอง ช่วยเหลือหรือวางมาตรการรักษาความปลอดภัยให้กับสถานที่ท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

2) ด้านศูนย์บริการข้อมูลท่องเที่ยว ควรจัดให้มีกลุ่มไกด์ชาวบ้านให้คำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว“ส่วนใหญ่พอคนมาเที่ยวก็จะเรียกหาแต่ผู้ใหญ่บ้าน น่าจะมีคนนำเที่ยวคนอื่นบ้าง (บรรทม พันธุ์ชาติ. 2550 : สัมภาษณ์) “เรามาบ่อยก็เลยเดินดูเอง ถามชาวบ้านก็รู้ว่าอะไรอยู่ที่ไหน (นาที ชัยปัดดา. 2550 : สัมภาษณ์) “ถามชาวบ้านแล้วก็หาเอง” (อินทวา นามเหล่า. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าทำให้บริการข้อมูลข่าวสารในยุคปัจจุบันมีความรวดเร็วและทันสมัยเป็นอย่างมาก ด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ (E - Government) โดยการนำข้อมูลสำคัญที่ควรเผยแพร่ให้ประชาชนได้ทราบไปเก็บไว้ในระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ เพื่อสามารถติดต่อสื่อสารได้ตอบกับประชาชนได้โดยอัตโนมัติ และประชาชนสามารถที่จะรับข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง

3) ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรจัดให้มีการติดป้ายตามแยกต่าง ๆ จัดให้มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวผ่านเว็บไซต์ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น “อยากให้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ มาก ๆ เช่น วิทยุ เว็บไซต์ (พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “ควรจะติดป้ายตามแยกต่าง ๆ เพื่อจะหาสถานที่ที่ต้องการไปได้ง่ายขึ้น” (นาที ชัยปัดดา. 2550 : สัมภาษณ์) “รู้จักที่นี่เพราะเพื่อนพามา ไม่เคยได้ยินชื่อจากสื่อต่าง ๆ เลยน่าจะมีการโปรโมทหมู่บ้านมากกว่านี้” (นันทพร สายตา. 2550 : สัมภาษณ์) หน่วยงานของภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยว“องค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานอื่นควรช่วยเหลือสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว”(พงโล ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์)“หน่วยงานทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น” (ทุมมา นครชัย. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร ที่มีรูปแบบและวิธีการที่มีลักษณะทั่วไปตามแบบของหน่วยงานของภาครัฐหรือเอกชน ซึ่งมีวิธีการ

ติดต่อสื่อสารขององค์กรภาครัฐ หน่วยงานที่รับผิดชอบ ที่มีแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ สร้างความเชื่อถือ ศรัทธา และให้ความสนับสนุนร่วมมือซึ่งกันและกัน และเพื่อให้หน่วยงานดำเนินไปด้วยดี

4) หน่วยงานรับผิดชอบดูแล ควรมีการดำเนินการโดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบฝ่ายต่าง ๆ เพื่อแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน“อยากให้มีความชัดเจนกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้คนรู้จักหน้าที่ตัวเองอย่างชัดเจน”(พงไผ่ ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์)“อยากให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมเพื่อหมู่บ้านของตนเอง” (เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) “ทำหน้าที่หลายอย่าง เหนื่อยมากถ้ามีคนมาชมหมู่บ้าน อยากให้แบ่งเป็นฝ่าย ๆ”(ทุมมา นครชัย. 2550 : สัมภาษณ์)ด้านการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ควรมีการถ่ายทอดประเพณีต่าง ๆ ให้คนรุ่นหลังเพื่ออนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์ เช่น ควรจัดให้มีการสาธิตในกิจกรรมงานบุญหรือเทศกาลต่าง ๆ เพื่อให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรมของตนเองและควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี โดยจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร หรือทำเป็นรูปเล่ม แผ่นซีดี เพื่อให้เยาวชนและผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป“ควรมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้คนรุ่นหลังเพื่อให้คงอยู่ต่อไป เช่น ทำเป็นหนังสือ หรือแผ่นซีดี” (พงไผ่ ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “น่าจะทำเป็นรูปเล่มให้คนรุ่นหลังหรือผู้สนใจได้ศึกษา(นาที ชัยปิตดา. 2550 : สัมภาษณ์)“ควรมีการสาธิตประเพณีต่าง ๆ ในงานบุญประจำปี เพราะมีคนมาเที่ยวเยอะมาก” (คนต่างหมู่บ้าน. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าการจัดหน่วยงานรับผิดชอบดูแลแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เป็นไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย ควรมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจน ค่าตอบแทนที่ชัดเจน เพราะทุกคนจะได้รู้หน้าที่ของตัวเองและมีความชำนาญกับงานที่ตัวเองได้รับมอบ และเต็มใจต่องานที่รับผิดชอบ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยต่อการดำเนินงาน เป็นต้น

5) การจำหน่ายสินค้า ควรมีผู้ตรวจสอบคุณภาพของสินค้าและมีการกำหนดระดับมาตรฐานของสินค้า และควรพัฒนารูปแบบให้มีความทันสมัยและหลากหลายโดยให้ความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์“ควรคัดแยกสินค้า และให้ราคาตามคุณภาพ”(ทุมมา นครชัย. 2550 : สัมภาษณ์)“อยากให้มีการอบรมหรือศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาสินค้า” (กัญญา ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “อยากพัฒนาสินค้าให้ทันสมัยตรงความต้องการของลูกค้า คงขายดีขึ้น” (จันทิ ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) หน่วยงานของรัฐควรให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อปรับปรุงถนนและสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อความสะดวกของผู้มาเที่ยวชมและควรจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์เต่าล้านปี เพื่อให้ผู้สนใจมาเที่ยวชมได้สะดวก นอกจากนี้ควรให้ผู้มาเที่ยวชมจ่ายค่าผ่านประตูเพื่อหารายได้เข้าหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง“อยากได้งบประมาณในการพัฒนาแหล่งที่พบไดโนเสาร์เต่าล้านปี คงจะทำให้มีนักท่องเที่ยวมากขึ้น” (พงไผ่ ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์) “อยากได้งบประมาณสร้างพิพิธภัณฑสถานเพื่อ

ลูกหลานได้ศึกษาและรองรับนักท่องเที่ยว”(เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) ให้ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว โดยการจัดสาธิตประเพณีวัฒนธรรม ทุกครั้งที่มีการมาเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวตลอดปี“ชาวบ้านทุกคนควรมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว”(บุญถอม สุคำภา. 2550 : สัมภาษณ์)“ถ้าจัดสาธิตประเพณีวัฒนธรรม ถ้ามีคนมาเที่ยวเขาก็ได้ดู ไม่ว่าจะมาช่วงไหน”(เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าการจัดจำหน่ายสินค้าชุมชนของหมู่บ้านวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นโครงการที่ส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน ปัจจุบันถือเป็นกลยุทธ์ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นกระบวนการวิเคราะห์การตลาดได้อย่างชัดเจนและรวดเร็ว แต่อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนจะต้องมีราคาที่ชัดเจน มีคุณภาพ และการบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เป็นต้น

6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น“ถ้ามีการแสดงให้นักท่องเที่ยวชม ต้องฟื้นฟูวัฒนธรรมที่เด่น ๆ ของเรา แล้วฝึกฝนจนสามารถแสดงให้เขาชมได้และยังได้อุรักษ์ไว้”(บุญถอม สุคำภา. 2550 : สัมภาษณ์) “คนรุ่นหลังก็จะได้เรียนรู้วัฒนธรรมเก่า ๆ และช่วยกันอนุรักษ์ไว้”(เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) จัดทำข้อมูลสารสนเทศของหมู่บ้าน เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ศึกษา“ถ้าทำข้อมูลและประเพณีวัฒนธรรมไว้ นักท่องเที่ยวและผู้สนใจก็สามารถศึกษาได้”(บุญถอม สุคำภา. 2550 : สัมภาษณ์) “ควรทำข้อมูลของหมู่บ้าน โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษา”(เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) “ถ้ามีข้อมูลให้ก็จะดี เพราะเราสามารถไปบอกต่อได้”(ธนุสร คำมุงคุณ. 2550 : สัมภาษณ์)ด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ควรมีการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ในหมู่บ้านและทรัพยากรทางธรรมชาติให้เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว“ถ้ามีการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวและสภาพพื้นที่ในหมู่บ้าน จะเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น”(บุญถอม สุคำภา. 2550 : สัมภาษณ์) “ถ้าปรับปรุงบริเวณชมฝั่งร้อยรั้งให้มีไม้ดอกไม้ประดับรอบ ๆ บรรยากาศคงน่าเที่ยวมากขึ้น”(สายัน พ่อชาติ. 2550 : สัมภาษณ์) “มาเที่ยวงานบุญประจำปีทุกปี ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง น่าจะพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเก่า(ทองบาน เชื้อวังคำ. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของประชาชนจังหวัดมุกดาหาร ที่บางอย่างได้สูญหายไปจากท้องถิ่นให้กลับคืนมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอีกครั้งหนึ่ง เช่น กีฬาพื้นบ้านหรือประเพณีการเล่นในเทศกาลต่าง ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ และความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีต่างประเทศ เป็นต้น

7) การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว เช่น จัดอบรมสัมมนา จัดให้มีการศึกษาดูงาน“ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดสัมมนาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้ชาวบ้านเห็นความ สำคัญว่าเมื่อเราเป็นที่ท่องเที่ยวเราได้อะไรบ้าง”(บุญถอม สุคำภา.

2550 : สัมภาษณ์) “จัดให้มีการศึกษาดูงานเพื่อนำมาพัฒนาปรับปรุงในหมู่บ้านของเรา” (ฐระ เชื้อคำจันทร์. 2550 : สัมภาษณ์)อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเที่ยวและให้มีโอกาสได้ฝึกประสบการณ์เพื่อพัฒนาตนเอง“ถ้ามีการอบรมและได้ฝึกคงสามารถให้บริการนำเที่ยวได้ดีขึ้น” (บุญถอม สุคำภา. 2550 : สัมภาษณ์) จัดตั้งร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมืองโดยรับซื้อสินค้าจากกลุ่มต่าง ๆ เพื่อกระจายรายได้“ควรจัดตั้งร้านขายสินค้าพื้นเมือง เพราะจะได้เป็นที่แสดงสินค้าให้คนที่สนใจมาเลือกซื้อได้”(สมคิด ลาวงศ์เกิด. 2550 : สัมภาษณ์)“พอมีคนมาซื้อต้องวิ่งหาสินค้าตามบ้าน ถ้ามีร้านคงดีขึ้น”(ต่าง สุคำภา. 2550 : สัมภาษณ์)“ถ้ามีร้านขายสินค้า คนคงมาซื้อมากขึ้นเพราะเราโชว์สินค้า คนก็เห็นและอยากได้” (บุญพาน เชื้อคำจันทร์. 2550 : สัมภาษณ์) ของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน“ควรเขียนโครงการเสนอของบประมาณหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือหน่วยงานเอกชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว”(บุญถอม สุคำภา. 2550 : สัมภาษณ์) “หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางหนึ่ง เพราะลำพังชุมชนคงมีงบประมาณไม่เพียงพอ”(ฐระ เชื้อคำจันทร์. 2550 : สัมภาษณ์)

กล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมมีความพร้อมในเรื่องของความสามัคคีเป็นอย่างมาก อาจเป็นเพราะพื้นฐานของประชาชนในจังหวัดมุกดาหารเป็นชาวผู้ไทยส่วนใหญ่ ซึ่งชาวผู้ไทยนี้เองที่เป็นแบบอย่างของความสามัคคีเป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการจัดงานบุญประเพณีต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะมีความเต็มใจและช่วยเหลือเป็นอย่างมาก ซึ่งแต่ละงานจะมีคนจำนวนมากอยู่ในงานอย่างไม่ขาด เหล่านี้ก็เป็นจุดแข็งของชุมชนที่สามารถเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้เป็นอย่างดี

8) การกำจัดขยะมูลฝอย ปัญหาขยะที่จะตามมาในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของร้านอาหาร ร้านค้าที่ขายของที่ระลึก หรือสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ๆ ตามจุดให้บริการต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวควรมีแผนการรองรับการกำจัดขยะ ไม่ว่าจะเป็นขยะพลาสติก ขยะจากขวดแก้ว และขยะมูลฝอย ซึ่งควรมีถังขยะที่แยกขยะออกจากกันอย่างชัดเจนตามสถานที่ที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยว (ไพเราะ วุฒิเจริญกุล. 2551 : สัมภาษณ์) ปัญหาเกี่ยวกับขยะถือได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญมากสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสร้างภาพลักษณ์ที่ไม่ดีแก่สาขานักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก การวางแผนในด้านการรักษาความสะอาดของสถานที่ท่องเที่ยวจึงเป็นหัวใจที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นแล้วในเรื่องของการกำจัดขยะของสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัฒนธรรมจึงควรมีชาวบ้านที่อยู่ภายในหมู่บ้านช่วยกันในการรักษาสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านของตนเองให้มีความสะอาดอยู่เสมอ และปลูกฝังบุตรหลานของตนเองให้มีนิสัยรักความสะอาดเป็นต้น (พันใจ นครชัย. 2551 : สัมภาษณ์)

กล่าวถึงระบบการกำจัดขยะในอดีตของชุมชนยังไม่ได้ได้รับความสนใจและเอาใจใส่จากภาครัฐเท่าที่ควร จึงทำให้ที่ผ่านมาความสะอาดของพื้นที่ท่องเที่ยวยังไม่เหมาะสม และเป็นการ

ทำลายทัศนียภาพของสถานที่ท่องเที่ยวอีกด้วย ฉะนั้นแนวทางการจัดการขยะตามสถานที่ท่องเที่ยว หรือแม้กระทั่งภายในหมู่บ้านเองก็ควรจะมีภาครัฐให้ความรู้และความเข้าใจพร้อมทั้งอำนวยความสะดวกสบายต่อการกำจัดขยะที่ถูกต้องและสร้างระบบที่ดี เช่น มีถังขยะประจำตามจุดสำคัญ มีที่พักรับประทานอาหารที่ชัดเจน เพื่อเหมาะแก่การดูแลรักษา เป็นต้น

1. ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

1.1 สำรวจและพัฒนาเส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว การจะส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและให้เป็นไปตามมาตรฐานของทางจังหวัดมุกดาหาร ประการแรกที่สำคัญคือเรื่องของความคมนาคมจะต้องมีความสะดวกสบาย และปลอดภัย เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ในอนาคตอาจจะเพิ่มจำนวนมากอย่างรวดเร็ว เพื่อสร้างความคล่องตัวในการสัญจรเดินทาง

1.2 ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น การนำเอาศิลปะพื้นบ้านมาบูรณะและซ่อมแซมให้คงความสมบูรณ์มากที่สุด เพื่อแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นมรดกตกทอดมาชั่วอายุคน เป็นการบ่งบอกให้กับนักท่องเที่ยวได้ทราบถึงอารยธรรมในอดีตของบรรพบุรุษที่ได้มีวิวัฒนาการจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งบางสิ่งบางอย่างไม่พบเห็นแล้วในปัจจุบัน ทั้งที่มีคุณค่าอย่างมากมาย

1.3 ให้ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว โดยการจัดชาติประเพณีวัฒนธรรมทุกครั้งที่มีการมาเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวตลอดปี ให้ชาวบ้านได้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ความเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่ตนเองอาศัยอยู่ และเพื่อให้เกิดความรักและความหวงแหนความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเองให้มากขึ้น

1.4 ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เพื่อขอรับการสนับสนุนการพัฒนาและปรับปรุงการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและภาครัฐมากขึ้น และเพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายและข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการเพิ่มความเข้มแข็งมาตรฐานในระดับสากลในอนาคตภายภาคหน้าต่อไป

1.5 ปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ในหมู่บ้านและแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ในเรื่องของความสะอาดจะต้องมาอันดับแรกของการพัฒนาหมู่บ้านวัฒนธรรม เน้นจุดขายคือความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนหรือหมู่บ้านแต่ละแห่ง และประการต่อมาที่ปัจจุบันทุกที่ให้ความสำคัญมาอันดับต้น ๆ คือเรื่องของความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของชุมชนหรือหมู่บ้านที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

1.6 จัดตั้งร้านค้าเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากฝีมือชาวบ้าน อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสินค้าที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของชาวบ้าน ที่มีการสร้างงานฝีมือให้เป็นสินค้าที่ระลึก

แก่นักท่องเที่ยว สินค้าชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในหมู่บ้าน และเพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

1.7 พัฒนารูปแบบสินค้าให้มีความทันสมัยและหลากหลายโดยให้ความรู้ในด้านการ พัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการปรับปรุงสินค้าอยู่ตลอดเวลา เพิ่มทักษะฝีมือของผู้ผลิตไปด้วย และให้เป็น ที่ยอมรับในระดับมาตรฐาน ราคาเหมาะสมกับสินค้า เป็นต้น

1.8 ร่วมกันอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้สะอาด ความสะอาดถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่าง มากต่อการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม เพราะอิงอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก เป็นการแสดงออกถึง ความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้าน ทุกอย่างต้องมีความสะอาดในตัวของมัน เอง มีการจัดระบบการรักษาความสะอาดอย่างเป็นระบบระเบียบ ไม่ว่าจะเป็นที่พัก ห้องน้ำ และ สถานที่ประกอบกิจกรรม การแสดงแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

2. ด้านบริการการท่องเที่ยว

2.1 จัดการอบรมและศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มทักษะให้กับมัคคุเทศก์ การอบรมให้ความรู้ ในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างมากแก่ชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้าน วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำเนินชีวิตที่อาจจะ เปลี่ยนไปด้วย เพราะเมื่อเกิดมีการจัดการท่องเที่ยวขึ้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างเพื่อ ตอบสนองการท่องเที่ยว ทั้งในแง่ของนามธรรม และรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจและข้อตกลง ร่วมกันระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ และประการต่อมาคือการสร้างความรู้ความเข้าใจ ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งแง่ของโครงสร้าง ระบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนถึงความปลอดภัย ความสะอาด การคมนาคม สาธารณูปโภค เป็นต้น

การจัดการอบรมถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ เพราะเป็นการสร้างพื้นฐานใน การให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และเป็นการทำความเข้าใจในเรื่องของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ กระทบต่อธรรมชาติ และความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงาน ของภาครัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว สร้างการบริหารงานอย่างเป็นระบบ มีกฎกติกาในการท่องเที่ยว และเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในระดับ สากลในอนาคตภายภาคหน้าสืบต่อไป

2.2 จัดที่พักให้นักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นรูปแบบโฮมสเตย์ หรือจัดทำห้องพัก ในเรื่อง ของการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของโฮมสเตย์ เรื่องของความสะอาดจะต้องมาอันดับแรกเพราะ เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวทุกคนให้ความสำคัญเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องของที่พักอาศัยควรมีการ ดูแลเป็นอย่างดี อาหาร ห้องพัก ห้องน้ำ เป็นต้น และที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือความ ปลอดภัยของทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ความปลอดภัยในเรื่องชีวิตของนักท่องเที่ยวเพราะถือเป็น หัวใจสำคัญในการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

2.3 จัดตั้งคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพื่อแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจน มีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้นำหมู่บ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง เพื่อนำมาวิเคราะห์และหาวิธีดำเนินการแก้ไขต่อไป มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน และมีผลตอบแทนแก่เจ้าหน้าที่อย่างถูกต้องและโปร่งใส เพื่อไม่ให้เกิดความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นในหมู่บ้านวัฒนธรรม

3. ด้านตลาดการท่องเที่ยว

3.1 ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านให้มากขึ้นและหลากหลายวิธีเพื่อกระจายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวให้เข้าถึงนักท่องเที่ยว ซึ่งการประชาสัมพันธ์ได้ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์เชิงการตลาดเพื่อให้ทราบและมีความสนใจของนักท่องเที่ยวและเป็นที่รู้จักในเรื่องของหมู่บ้านวัฒนธรรมอีกด้วย และทำให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อถือ และศรัทธาในตราสินค้าและองค์กรมากขึ้นพร้อมทั้งช่วยสร้างทัศนคติในเชิงบวกอันเป็นผลประโยชน์ต่อการการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม และช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและจัดความรู้สึกเชิงลบให้กับชุมชนและองค์กรและยังช่วยให้การโฆษณา มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งในแง่การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ลดการสูญเปล่าพร้อมทั้งสามารถสร้างการรับรู้และมีอิทธิพลเหนือความคิดของกลุ่มนักท่องเที่ยว และผู้นำทางความคิดโดยอาศัยจุดยืน และบุคลิกภาพ ของตราสินค้าเป็นหลักของชุมชนเพื่อให้เป็นที่ยอมรับแก่นักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์เชิงการตลาดเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่มีส่วนเพิ่มนักท่องเที่ยวและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ ซึ่งให้ผลกระทบต่อสินค้าและองค์กรได้ไม่แตกต่างกันจะเห็นว่าแนวคิดทางการตลาดสมัยใหม่พยายามนำทั้งกลยุทธ์การตลาด และประชาสัมพันธ์มาใช้ร่วมกันอย่างลงตัว (Pulling together) เพื่อให้กลยุทธ์นั้นสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือที่เรียกว่า "One Look-One Voice" นั่นเอง

3.2 จัดทำข้อมูลสารสนเทศของหมู่บ้าน เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ศึกษา ซึ่งกล่าวได้ว่าเรื่องของสารสนเทศในปัจจุบันเป็นสิ่งที่มีจำเป็นอย่างมากต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งอาจจะกล่าวได้ตามความหมายว่าสารสนเทศเป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลแล้ว ซึ่งถูกต้องตรงตามความต้องการของผู้ใช้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นสารสนเทศในสถานศึกษาจึงหมายถึง ข้อมูลต่างๆของสถานศึกษาที่ผ่านการประมวลผลแล้ว แล้วนำไปเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ และเมื่อต้องการที่จะใช้ก็สามารถนำมาใช้ได้ทุกเมื่อตามความต้องการ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำงานในสถานศึกษามากมาย อาทิ การเก็บข้อมูลจำนวน บุคลากรทางการศึกษาทั้งหมดของโรงเรียนแห่งหนึ่ง การทำข้อมูลความรู้ หรือบทเรียน โดยผ่านทางคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ของสารสนเทศกับบทบาทต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวผู้วิจัยสามารถแยกได้ 6 ประการ ดังนี้

- 1) ช่วยให้แหล่งให้บริการการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมเก็บข้อมูลต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยวไว้ได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นหมวดหมู่ และไม่สูญหายโดยการใช้คอมพิวเตอร์เข้ามาเป็นส่วนช่วยในการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ
- 2) ช่วยให้ผู้ใช้บริการการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเป็นผู้บริโภคอย่างชาญฉลาด และเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม
- 3) ช่วยลดความผิดพลาดในการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวและข้อมูลของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีเยี่ยม
- 4) ช่วยลดค่าใช้จ่ายกับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อาทิ การคมนาคม โทรคมนาคม ที่มีการให้บริการอย่างกว้างขวางและครอบคลุม เช่น Internet เป็นต้น
- 5) ทำให้รู้จักแก้ไขปัญหาในเรื่องของตัวบุคคล อาชญากรรมต่าง ๆ และสามารถสืบค้นข้อมูลและประวัติของแหล่งท่องเที่ยวและเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีในกรณีที่มีการเกิดอุบัติเหตุที่ไม่คาดคิดขึ้น
- 6) เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัฒนธรรมให้เจริญยิ่งขึ้นสืบไป

4. การบริหารการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง Structured Interview โดยใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ Key Informants โดยยึดหัวข้อของการสัมภาษณ์ตามความมุ่งหมายทั้ง 2 ข้อ คือ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร และเพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร ดังนี้

จังหวัดมุกดาหาร เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต ดังนั้น จึงมีมรดกทั้งให้ลูกหลานชาวจังหวัดมุกดาหารได้เห็นและชื่นชมอย่างมากมายมหาศาล ถือเป็นของมีค่าคู่แผ่นดินนี้ โดยที่มีมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอันควรแก่การยกย่องเชิดชูและบำรุงรักษา ในอดีตจังหวัดมุกดาหารมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมสร้างบ้านแปลงเมืองมากมายถึง 8 ชาติพันธุ์ ซึ่งมีชาวไทยอีสาน ผู้ไทย ข่า กะเลิง ย้อ แสก โข และกูลา ดังนั้น จึงเกิดการคบหาสมาคมในกลุ่ม ก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นในบ้านเมืองอย่างมากมาย ซึ่งชาวจังหวัดมุกดาหารในปัจจุบันได้รับเอาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบรรพบุรุษ ที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จะต้องบำรุงรักษาและอนุรักษ์คงไว้สืบไป

มรดกทางธรรมชาติในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร มีสภาพพื้นที่ที่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามมีป่าไม้ พันธุ์ไม้หายาก เกาะแก่งและภูเขาที่สวยงามเป็นจุดเด่นเฉพาะตัว เป็นบ่อเกิดแห่งต้นน้ำลำธารที่สามารถหล่อเลี้ยงประชาชนในจังหวัดมุกดาหารได้อย่างดี นอกจากนี้ยังมีพืชพรรณที่เป็นเศรษฐกิจ

ที่สำคัญของจังหวัดมุกดาหาร เช่น ข้าว มะขามหวาน ไม้เบญจพรรณ และพืชล้มลุกอื่น ๆ และมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีมากมายประกอบด้วยโบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี ภาษาและวรรณกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น พิธีกรรมและความเชื่อของชาวจังหวัดมุกดาหารที่ยังยึดถือปฏิบัติอยู่ และมีบางส่วนที่ขาดหายไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่มีการพัฒนาให้อยู่ในระบบของยุคและสมัย และสามารถมีสิ่งที่ทดแทนได้และสะดวกกว่า มรดกทางธรรมชาติ ถือเป็นมรดกอันล้ำค่าอย่างหนึ่ง ในเขตจังหวัดมุกดาหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ โดยจังหวัดมุกดาหารมีพื้นที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง มีป่าทึบ ภูเขา ต้นน้ำลำธาร พืช สัตว์ ที่อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ป่าสงวนที่สวยงาม อำนวยประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวจังหวัดมุกดาหาร เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญก่อให้เกิดพื้นที่ที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้เกิดสภาพพื้นที่ดินที่ชุ่มชื้น ก่อให้เกิดอาหารทางธรรมชาติแก่คน สัตว์ ทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีท้องถิ่น เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่หากได้ลงหลักปักฐานอยู่ ณ ที่แห่งใดเป็นเวลานานพอสมควร ได้การทดสอบความเป็นไปในธรรมชาติและปัญหาต่าง ๆ โดยมนุษย์กันเองและย่อมเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ปรับตัวและสร้างวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมา และวัฒนธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ย่อมแฝงไว้ซึ่งปัญญา ปรัชญาญาณ หรือที่เรียกว่าภูมิปัญญา

ภาพประกอบ 18 หุ่นแสดงชุดพื้นเมืองที่เป็นหนึ่งในจำนวน 8 เผ่าของจังหวัดมุกดาหาร จัดแสดงที่หอแก้วมุกดาหาร

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง พื้นเพรากฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สืบทอดกันมา ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านที่สามารถคิดได้เอง ทำได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่เป็นแนวปฏิบัติและแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างทันสมัย (คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 127 : 2542) แต่เดิมหมู่บ้านวัฒนธรรมยังไม่มีใครรู้จักและให้ความสนใจมากนัก เป็นเพียงแต่ลักษณะของการดำเนินชีวิตของชาวบ้านธรรมดา ซึ่งกล่าวคือเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่นี้ ความแตกต่างก็คงเป็นการพูดที่มีการพูดไม่เหมือนที่อื่น เพราะมีพูดตามกันมาตั้งแต่ปู่ตายาย จึงทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการประชาสัมพันธ์“สร้างเครือข่ายกับชุมชนที่ใกล้เคียง ส่งเอกสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งกันและกัน”(ท้องถิ่น ยืนยง. 2550 : สัมภาษณ์)

“การประชาสัมพันธ์ยังไม่มีมากนัก เพราะจะรู้เพียงว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ชาวบ้านไม่มีการบอกแก่หมู่บ้านอื่น ซึ่งตามความเป็นจริงควรมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ อินเทอร์เน็ต ให้ต่อเนื่อง”(นางดวงใจ ยืนยง. 2550 : สัมภาษณ์) “ต้องประชาสัมพันธ์มาก ๆ ให้มากกว่าเดิม มีรูปแบบ เพื่อชักจูงให้คนมาเที่ยว”(เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) “ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมเก่า ๆ เพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษาและเรียนรู้ จนสามารถนำมาแสดงให้ผู้สนใจได้ดู “ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ให้ลูกหลานได้ศึกษา และนำมาฝึกฝนจนสามารถนำมาจัดการแสดงได้” (ท้องถิ่น ยืนยง. 2550 : สัมภาษณ์) “ฟื้นฟูวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยศึกษาจากคนรุ่นเก่า”(เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) การส่งเสริมตลาดและบริการการท่องเที่ยว “ควรมีการส่งเสริมด้านตลาดการท่องเที่ยวเพื่อให้คนมาเที่ยวมาก ๆ” (ท้องถิ่น ยืนยง. 2550 : สัมภาษณ์) “ควรปรับปรุงรูปแบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวให้ประทับใจกับผู้มาเยือน” (ปริญญญา ยืนยง. 2550 : สัมภาษณ์) การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น “ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยวในชุมชน” (ท้องถิ่น ยืนยง. 2550 : สัมภาษณ์) “อยากให้คนในหมู่บ้านร่วมพัฒนาหมู่บ้านให้น่าอยู่และมีความสุข” (เจ้าอาวาสวัด. 2550 : สัมภาษณ์) “ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของหมู่บ้าน” (นิริกา มาระออง. 2550 : สัมภาษณ์)

หลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร

1) การบริหารคน (Man) การบริหารคนหรือประชาชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว หมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร ให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ และการเพิ่มประสิทธิภาพ ด้านทักษะความชำนาญต่อการทำงาน ตลอดจนปรับเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเพิ่มประสิทธิภาพประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร สามารถทำได้ด้วยวิธีการฝึกอบรม ปฐมนิเทศ ส่งไปดูงาน ในส่วนของต่างจังหวัด ที่มีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ร่วมสัมมนาทั้งในและนอกสถานที่ เพื่อให้ประชาชนเป็นบุคลากรที่จะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ และมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย

2) การบริหารเงิน (Money) การบริหารจัดการเรื่องของการเงินเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านวัฒนธรรม ควรจะมีบุคคลที่รับผิดชอบอย่างแน่นอนและมีความรู้ความสามารถในเรื่องของการจัดทำบัญชีในด้านรายรับ – รายจ่าย ซึ่งการจัดทำบันทึกรายรับและรายจ่ายเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะทำให้ทราบต้นทุน กำไร ฐานะทางการเงิน การจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย มีประโยชน์ดังนี้

- (1) ทำให้รู้รายรับและรายจ่ายในแต่ละปี
- (2) ทำให้สามารถวางแผนการใช้จ่ายเงินได้อย่างถูกต้อง
- (3) ช่วยเตือนความจำในเรื่องของบัญชีเกี่ยวกับรายได้ต่าง ๆ
- (4) เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ
- (5) ทำให้ทราบฐานะทางการเงินในปัจจุบัน

ฉะนั้นการบริหารจัดการในเรื่องของการเงิน (Money) หรือทุน (Capital) ทำให้การบริหารจัดการในหมู่บ้านวัฒนธรรมเป็นไปอย่างโปร่งใส และทำให้ทราบถึงที่มาที่ไปของเงินทุนในแต่ละหมวดของการบริหารจัดการ เช่น การขายสินค้าชุมชน เงินจากการบริจาค หรือรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ปลูกฝังการสร้างรูปแบบการจัดการที่เป็นสากลและเป็นที่ยอมรับของวงการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม SMEs เป็นต้น

3) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) แนวทางการบริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งในส่วนของแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหารในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่เป็นจุดกำเนิดของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของจังหวัดมุกดาหาร เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในช่วงระยะเวลา 5 ปี ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายแนวทางการพัฒนาจึงมุ่งให้ความสำคัญกับการปรับกลไกและกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านวัฒนธรรมให้มีประสิทธิผล โดยเน้นระบบการบริหารงานที่โปร่งใสและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและชุมชน อนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์

ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อาทิ 1) เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และประชาชนในท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 2) ปรับปรุงกฎหมายเพื่อสนับสนุนท้องถิ่นและประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติรับรองสิทธิชุมชน และให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน 3) สนับสนุนเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ประชาชน และอาสาสมัคร ให้สามารถเฝ้าระวัง ติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานจัดการและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4) การบริหารจัดการทั่วไป (Management) การบริหารจัดการทั่วไปตามแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร ประการสำคัญคือ 1) การสำรวจความพึงพอใจของผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นประชาชนในพื้นที่ดูความเหมาะสมของงานกับบุคคลที่ได้รับมอบหมายว่ามีความชำนาญหรือเข้าใจเกี่ยวกับงานหรือไม่และมีความพอใจหรือเต็มใจในการทำงานหรือไม่อีกทั้งสามารถเข้ากับเพื่อนร่วมงานด้วยกันหรือไม่ เหล่านี้เป็นประเด็นสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ 2) สำรวจนักท่องเที่ยว ว่าเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ หรือนักท่องเที่ยวต่างจังหวัด มีลักษณะนิสัยความชอบและทัศนคติต่อแหล่งท่องเที่ยวอย่างไร สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ และสิ่งที่นักท่องเที่ยวเห็นว่าไม่เหมาะสมหรือควรแก้ไขในรายละเอียด เป็นต้น 3) การควบคุมการทำงาน ผู้ที่ได้รับผิดชอบในแต่ละหน้าที่ของงานมีการทำงานเป็นไปตามรูปแบบหรือแผนงานที่ได้วางไว้หรือไม่อย่างไร ควรมีการดูแลในเรื่องของรายละเอียดของการดำเนินงานในแต่ละภาคส่วนของงาน ตั้งแต่การต้อนรับ การให้บริการ และการประเมินผลของงาน เป็นต้น 4) การรักษาคุณภาพของงาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารจัดการเพื่อความก้าวหน้าขององค์กรหรือสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือหมู่บ้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการวางมาตรฐานของคุณภาพให้ดีที่สุด และรักษาคุณภาพของงานไว้อย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปในการบริหารจัดการของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร ที่ผ่านมาจากการตอบแบบสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความตระหนักและกระตือรือร้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะชาวบ้านเห็นว่าเป็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่คุ้นเคยและเคยชิน เลยเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาของคนในพื้นที่ จึงให้ความสำคัญกับการหาเลี้ยงชีพมากกว่าที่จะมาสนใจในเรื่องของการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน โดยการขายความเป็นอัตลักษณ์ของตัวเองให้เป็นที่รู้จักสำหรับนักท่องเที่ยวต่างพื้นที่ กอรปกับการที่ทางภาครัฐไม่มีนโยบายหรือพันธกิจที่ช่วยเป็นแรงกระตุ้นให้กับชาวบ้านได้รับรู้ และชาวบ้านเองก็ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมอย่างถ่องแท้พร้อมกันนี้ยังไม่เข้าใจในเรื่องของกระบวนการจัดการท่องเที่ยว ควรมีรูปแบบโครงสร้างกิจกรรมอย่างไรบ้าง ขาดผู้ให้ความรู้

ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอดีตของจังหวัดมุกดาหารที่ผ่านมาไม่ได้รับความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยเองและชาวต่างชาติ บทบาทของการบริหารจัดการในเรื่องของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหารจึงไม่เป็น ที่ชัดเจน และมีนโยบายที่แน่นอนอีกด้วย

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร” ผู้วิจัยได้วางกรอบไว้ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร

สรุปผล

1. การบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมในอดีต

การบริหารจัดการของหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหารที่ผ่านมาจากการตอบแบบสัมภาษณ์ พบว่า ประชาชนในพื้นที่ยังขาดความตระหนักและกระตือรือร้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะชาวบ้านเห็นว่าเป็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่คุ้นเคยและเคยชิน เลยเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาของคนในพื้นที่ จึงให้ความสำคัญกับการหาเลี้ยงชีพมากกว่าที่จะมาสนใจในเรื่องของการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน โดยการขายความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองให้เป็นที่รู้จักสำหรับนักท่องเที่ยวต่างพื้นที่ กอปรกับการที่ทางภาครัฐไม่มีนโยบายหรือพันธกิจที่ช่วยเป็นแรงกระตุ้นให้กับชาวบ้านได้รับรู้ และชาวบ้านเองก็ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ พร้อมกันนี้ยังไม่เข้าใจในเรื่องของกระบวนการจัดการท่องเที่ยว ควรมีรูปแบบโครงสร้างกิจกรรมอย่างไรบ้าง ขาดผู้ให้ความรู้

ความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอดีตของจังหวัดมุกดาหารที่ผ่านมาไม่ได้รับความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยเองและชาวต่างชาติ

บทบาทของการบริหารจัดการในเรื่องของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหารจึงไม่เป็นที่ชัดเจน และมีนโยบายที่แน่นอนอีกด้วย จังหวัดมุกดาหาร เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต ดังนั้น จึงมีมรดกทิ้งให้ลูกหลานชาวจังหวัดมุกดาหารได้เห็นและชื่นชมอย่างมากมายมหาศาล ถือเป็นของมีค่าคู่แผ่นดินนี้ โดยมีมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอันควรแก่การยกย่องเชิดชูและบำรุงรักษา ในอดีตจังหวัดมุกดาหารมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมสร้างบ้านแปลงเมืองมากมายถึง 8 ชาติพันธุ์ ซึ่งมีชาวไทยอีสาน ผู้ไทย ข่า กะเลิง ย้อ แสก โข้ และกุลา ดังนั้น จึงเกิดการคบหาสมาคมในกลุ่ม ก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นในบ้านเมืองอย่างมากมาย ซึ่งชาวจังหวัดมุกดาหารในปัจจุบันได้รับเอาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของบรรพบุรุษ ที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จะต้องบำรุงรักษาและอนุรักษ์คงไว้สืบไป

มรดกทางธรรมชาติ ถือเป็นมรดกอันล้ำค่าอย่างหนึ่ง ในเขตจังหวัดมุกดาหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ โดยจังหวัดมุกดาหารมีพื้นที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง มีป่าทึบ ภูเขา ต้นน้ำลำธาร พืช สัตว์ที่อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ป่าสงวนที่สวยงาม อำนวยประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวจังหวัดมุกดาหาร เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ก่อให้เกิดพื้นที่ที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ เกิดสภาพพื้นที่ดินที่ชุ่มชื้น ก่อให้เกิดอาหารทางธรรมชาติแก่คน สัตว์ ทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

2. แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

แนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้วิจัยได้ใช้กรอบของการบริหารจัดการแบบ 4 Ms ได้แก่ การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหารงานทั่วไป (Management) ซึ่งถือว่าเป็นหลักของการบริหารจัดการขั้นพื้นฐาน ที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนใช้เป็นรูปแบบของการบริหารงานในองค์กรของตัวเอง เหตุนี้เองผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลในการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร ยังไม่มีการนำเอาหลักการบริหารในเรื่องของ 4 Ms มาใช้ในการบริหารจัดการแต่อย่างใด จึงมีความเป็นไปได้ว่าหากนำแนวคิดในเรื่องนี้มาผนวกกับการบริหารจัดการในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านการบริการการท่องเที่ยว และด้านตลาดการท่องเที่ยว สามารถทำให้กระบวนการบริหารหมู่บ้านวัฒนธรรมเป็นไปอย่างมีรูปแบบและเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นอย่างแน่นอน

ทั้งนี้การบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ทั้งกลุ่มผู้รู้ และผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานหมู่บ้านวัฒนธรรม ซึ่งพบว่ามีความต้องการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบดังนี้

2.1 ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวถือว่าเป็นรูปแบบหรือสินค้าด้านการท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ว่าได้ หากปราศจากสินค้าทางการท่องเที่ยวหรือสินค้าที่ไม่ดี ไม่ได้มาตรฐาน ไม่มีคุณภาพ หรือไม่สวยงาม ก็อาจทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หมู่บ้านวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร ทั้ง 7 หมู่บ้านมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่เป็นต้นน้ำลำธาร ป่าไม้เบญจพรรณ และภูเขา กอปรกับความเป็นเอกลักษณ์ของประชาชนในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวผู้ไทย ซึ่งมีวิถีดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ มีวัฒนธรรมที่เป็นจุดขายของตัวเอง จึงทำให้เกิดเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมขึ้น ทั้งนี้การบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีหลักการบริหารที่สามารถเป็นแนวทางคือ การบริหารจัดการในรูปแบบของ 4 Ms ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากร (Material) และการบริหารจัดการทั่วไป (Management) ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์

1) สำรวจและพัฒนาเส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว การจะส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักและให้เป็นตามมาตรฐานของทางจังหวัดมุกดาหาร ประการแรกที่สำคัญคือ เรื่องของการคมนาคมจะต้องมีความสะดวกสบาย และปลอดภัย เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่ในอนาคตอาจจะเพิ่มจำนวนมากอย่างรวดเร็ว เพื่อสร้างความคล่องตัวในการสัญจรเดินทาง

2) ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น การนำเอาศิลปะพื้นบ้านมาบูรณะและซ่อมแซมให้คงความสมบูรณ์มากที่สุด เพื่อแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นมรดกตกทอดมาชั่วอายุคน เป็นการบ่งบอกให้กับนักท่องเที่ยวได้ทราบถึงอารยธรรมในอดีตของบรรพบุรุษที่ได้มีวิวัฒนาการจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งบางสิ่งบางอย่างไม่พบเห็นแล้วในปัจจุบัน ทั้งที่มีคุณค่าอย่างมากมาย

3) ให้ชาวบ้านทุกคนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดรูปแบบการท่องเที่ยว โดยการจัดสาธิตประเพณีวัฒนธรรมทุกครั้งที่มีการมาเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวตลอดปี ให้ชาวบ้านได้เป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ความเป็นวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่ตนเองอาศัยอยู่ และเพื่อให้เกิดความรักและความหวงแหนความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเองให้มากขึ้น

4) ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน เพื่อขอรับการสนับสนุนการพัฒนาและปรับปรุงการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและภาครัฐมากขึ้น และเพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายและข้อกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อให้เป็นการเพิ่มความเป็นมาตรฐานในระดับสากลในอนาคตภายภาคหน้าต่อไป

5) ปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่ในหมู่บ้านและแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ในเรื่องของความสะอาดจะต้องมาอันดับแรกของการพัฒนาหมู่บ้านวัฒนธรรม เน้นจุด

ขายคือความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนหรือหมู่บ้านแต่ละแห่ง และประการต่อมาที่ปัจจุบันทุกที่ให้ความสำคัญมาอันดับต้น ๆ คือเรื่องของความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของชุมชนหรือหมู่บ้านที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

6) จัดตั้งร้านค้าเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากฝีมือชาวบ้าน อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสินค้าที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของชาวบ้าน ที่มีการสร้างงานฝีมือให้เป็นสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว สินค้าชุมชน เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในหมู่บ้าน และเพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

7) พัฒนารูปแบบสินค้าให้มีความทันสมัยและหลากหลาย โดยให้ความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการปรับปรุงสินค้าอยู่ตลอดเวลา เพิ่มทักษะฝีมือของผู้ผลิตไปด้วย และให้เป็นที่ยอมรับในระดับมาตรฐาน ราคาเหมาะสมกับสินค้า เป็นต้น

8) ร่วมกันอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้สะอาด ความสะอาดถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากต่อการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม เพราะอิงอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวบ้าน ทุกอย่างต้องมีความสะอาดในตัวของมันเอง มีการจัดระบบการรักษาความสะอาดอย่างเป็นระบบระเบียบ ไม่ว่าจะเป็นที่พัก ห้องน้ำ และสถานที่ประกอบกิจกรรม การแสดงแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

2.2 ด้านบริการการท่องเที่ยว

การบริการการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญอีกประการหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร เพื่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว และเป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย ฉะนั้นแนวทางการส่งเสริมควรมีรูปแบบของการบริหารจัดการการบริการการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพไม่ว่าจะเป็นในด้านบุคลากรคือประชาชน (Man) จะมีความรู้ความสามารถและเข้าใจการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ควรมีการอบรมเพื่อเพิ่มทักษะความรู้ อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในเรื่องของภาษา เป็นต้น ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Material) หรือแหล่งท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในหมู่บ้านวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีความชัดเจนของสถานที่ มีความเป็นระบบระเบียบเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจให้สามารถเข้าชมและศึกษาความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านได้ กอปรกับการบริหารจัดการในเรื่องของเงินทุน (Money) ที่มีเพียงพอต่อการตอบสนองในส่วนของบริการการท่องเที่ยว เช่นการประกันภัยต่าง ๆ หรือค่ารักษาพยาบาลแก่นักท่องเที่ยว ในกรณีที่มีอุบัติเหตุ เป็นต้น ซึ่งการบริการการท่องเที่ยวสามารถแบ่งได้ดังนี้

1) จัดการอบรมและศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มทักษะให้กับมัคคุเทศก์ การอบรมให้ความรู้ในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างมากแก่ชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำเนินชีวิตที่

อาจจะเปลี่ยนไปด้วย เพราะเมื่อเกิดมีการจัดการท่องเที่ยวขึ้นย่อมมีการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่าง เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ทั้งในแง่ของนามธรรม และรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจและข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ และประการต่อมาคือ การสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทั้งแง่ของโครงสร้าง ระบบการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนถึงความปลอดภัย ความสะอาด การคมนาคม สาธารณูปโภค เป็นต้น

การจัดการอบรมถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญ เพราะเป็นการสร้างพื้นฐานในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และเป็นการทำความเข้าใจในเรื่องของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่กระทบต่อธรรมชาติ และความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานของภาครัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว สร้างการบริหารงานอย่างเป็นระบบ มีกฎกติกาในการท่องเที่ยว และเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากลในอนาคตภายภาคหน้าสืบต่อไป

2) จัดที่พักให้นักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นรูปแบบโฮมสเตย์ หรือจัดทำห้องพักในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบของโฮมสเตย์ เรื่องของความสะอาดจะต้องมาอันดับแรก เพราะเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวทุกคนให้ความสำคัญเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องของที่พักอาศัยควรมีการดูแลเป็นอย่างดี อาหาร ห้องพัก ห้องน้ำ เป็นต้น และที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือความปลอดภัยของทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ความปลอดภัยในเรื่องชีวิตของนักท่องเที่ยวเพราะถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

3) จัดตั้งคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเพื่อแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจน มีการประชุมร่วมกันระหว่างผู้นำหมู่บ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวหมู่บ้าน วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง เพื่อนำมาวิเคราะห์และหาวิธีดำเนินการแก้ไขต่อไป มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน และมีผลตอบแทนแก่เจ้าหน้าที่อย่างถูกต้องและโปร่งใส เพื่อไม่ให้เกิดความไม่ยุติธรรมเกิดขึ้นในหมู่บ้าน วัฒนธรรม

2.3 ด้านตลาดการท่องเที่ยว

การกำหนดแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน วัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร ที่มีปัจจัยแวดล้อมหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจของชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมแก่สมาชิกในชุมชนอย่างเสมอภาคกันทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างชาญฉลาด โดยตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นภายใต้ขีดความสามารถที่ธรรมชาติจะรองรับได้ และการตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม

ประเพณี ให้สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นไว้ให้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด

อาจกล่าวได้ว่าการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับตลาดการท่องเที่ยวหรือตลาดชุมชนหมู่บ้านวัฒนธรรม ก็ควรมีกรอบของการบริหารจัดการตามหลักของ 4 Ms ที่ประกอบด้วย Man Money Material Management อาทิเช่น การเพิ่มศักยภาพของบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ ไม่ว่าจะจากการอบรมหรือจากประสบการณ์ตรงก็ตามแต่เพื่อให้เกิดทักษะในการทำงาน การบริหารจัดการทุกอย่างก็เริ่มจากคน Man ถ้าหากคนมีความรู้ความเข้าใจความชำนาญก็สามารถนำพาหรือพัฒนาการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวตามไปด้วย เป็นต้น ซึ่งการบริหารจัดการด้านการตลาดนักท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ดังนี้

1) ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านให้มากขึ้นและหลากหลายวิธีเพื่อกระจายข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวให้เข้าถึงนักท่องเที่ยว ซึ่งการประชาสัมพันธ์ได้ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์เชิงการตลาด เพื่อให้ทราบและมีความสนใจของนักท่องเที่ยวและเป็นที่รู้จักในเรื่องของหมู่บ้านวัฒนธรรมอีกด้วย และทำให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อถือ และศรัทธาในตราสินค้าและองค์กรมากขึ้นพร้อมทั้งช่วยสร้างทัศนคติในเชิงบวกอันเป็นผลประโยชน์ต่อการการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรม และช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและจัดความรู้เชิงลบให้กับชุมชนและองค์กรและยังช่วยให้การโฆษณา มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งในแง่การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ลดการสูญเปล่าพร้อมทั้งสามารถสร้างการรับรู้และมีอิทธิพลเหนือความคิดของกลุ่มนักท่องเที่ยว และผู้นำทางความคิดโดยอาศัยจุดยืนและบุคลิกภาพ ของตราสินค้าเป็นหลักของชุมชนเพื่อให้เป็นที่ยอมรับแก่นักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์เชิงการตลาดเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่มีส่วนเพิ่มนักท่องเที่ยวและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ ซึ่งให้ผลกระทบต่อสินค้าและองค์กรได้ไม่แตกต่างกันจะเห็นว่าแนวคิดทางการตลาดสมัยใหม่พยายามนำทั้งกลยุทธ์การตลาด และประชาสัมพันธ์มาใช้ร่วมกันอย่างลงตัว (Pulling together) เพื่อให้กลยุทธ์นั้นสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือที่เรียกว่า " One Look-One Voice " นั่นเอง

2) จัดทำข้อมูลสารสนเทศของหมู่บ้าน เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ศึกษา ซึ่งกล่าวได้ว่าเรื่องของสารสนเทศในปัจจุบันเป็นสิ่งที่เป็นอย่างมากต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งอาจจะกล่าวได้ตามความหมายว่าสารสนเทศเป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลแล้ว ซึ่งถูกต้องตรงตามความต้องการของผู้ใช้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้นสารสนเทศในสถานศึกษาจึงหมายถึง ข้อมูลต่างๆของสถานศึกษาที่ผ่านการประมวลผลแล้ว แล้วนำไปเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ และเมื่อต้องการที่จะใช้ก็สามารถนำมาใช้ได้ทุกเมื่อตามความต้องการ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำงานในสถานศึกษามากมาย อาทิ การเก็บข้อมูลจำนวน บุคลากรทางการศึกษา ทั้งหมดของโรงเรียนแห่งหนึ่ง การทำข้อมูลความรู้ หรือบทเรียน โดยผ่านทางคอมพิวเตอร์

เป็นต้น ซึ่งประโยชน์ของสารสนเทศกับบทบาทต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวผู้วิจัยสามารถแยกได้ 6 ประการ ดังนี้

(1) ช่วยให้แหล่งให้บริการการท่องเที่ยวหมู่บ้านวัฒนธรรมเก็บข้อมูลต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยวไว้ได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นหมวดหมู่ และไม่สูญหายโดยการใช้อินเทอร์เน็ตเข้ามาเป็นส่วนช่วยในการจัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ

(2) ช่วยให้ผู้ใช้ให้บริการการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเป็นผู้บริโภคอย่างชาญฉลาดและเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

(3) ช่วยลดความผิดพลาดในการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวและข้อมูลของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีเชื่อมโยง

(4) ช่วยลดค่าใช้จ่ายกับการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว อาทิ การคมนาคม โทรคมนาคม ที่มีบริการอย่างกว้างขวางและครอบคลุม เช่น Internet เป็นต้น

(5) ทำให้รู้จักแก้ไขปัญหาในเรื่องของตัวบุคคล อาชญากรรมต่าง ๆ และสามารถสืบค้นข้อมูลและประวัติของแหล่งท่องเที่ยวและเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีในกรณีที่มีการเกิดอุบัติเหตุที่ไม่คาดคิดขึ้น

(6) เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัฒนธรรมให้เจริญยิ่งขึ้นสืบไป

อภิปรายผล

1. ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมในอดีตประชาชนในพื้นที่ยังขาดความตระหนักและกระตือรือร้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กอปรกับการที่ทางภาครัฐไม่มีนโยบายหรือพันธกิจที่ช่วยเป็นแรงกระตุ้นให้กับชาวบ้านได้รับรู้ และชาวบ้านเองก็ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมอย่างถ่องแท้ พร้อมกันนี้ยังไม่เข้าใจในเรื่องของกระบวนการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม จูเลียน สตวอด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่าเป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ, 2548 : 34-36) สดวคมอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษามานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่สดวคเสนอว่าเราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ

ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (Primitive Societies) มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บอาหาร โดยปกติแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บอาหารและผู้ชายเป็นผู้ล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้มิได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาคูแ่ลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้เป็นระยะเวลาสั้น ตามทัศนะของสดวค มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของการปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสังคมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา

ในขณะเดียวกัน ชนกลุ่มอื่นที่ตั้งรกรากในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน สดวคปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกันหมด สดวคแย้งว่า วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้หลายสาย (Multilinear Evolution) และแต่ละแนวย่อมมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและโครงสร้างสังคมเป็นหลัก และยังสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิทยาสังคมได้เสนอแนวคิดความคิดที่อธิบายปัจจัยทางจิตวิทยาสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยได้เน้นว่าบุคลิกภาพมีบทบาทที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเอเวอร์เรทท์ อี เฮแกน (Everett E. Hagan, 1962) เป็นนักเศรษฐศาสตร์ได้เขียนหนังสือ On the Theory of Social Change ได้พยายามที่จะนำหลักพื้นฐานทางจิตวิทยาเข้ามาอธิบายทฤษฎีของการพัฒนาเศรษฐกิจ เขาได้กล่าวว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องเข้าใจบุคลิกภาพที่สร้างสรรค์ด้วยเช่นกัน เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจถึงบุคลิกภาพมีผลต่อ

การเปลี่ยนแปลงในสังคม ความมั่นคงในด้านประเพณี ทำอย่างไรบุคลิกภาพจึงจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมนั้น ในส่วนนี้ เฮเกนได้สรุปกฎต่าง ๆ 5 ข้อ

- 1) กฎของกลุ่มผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ซึ่งจะต่อต้านการเปลี่ยนแปลงบางกลุ่มอยู่ ถ้ากลุ่มของตนนั้นยังเป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชา
- 2) กฎของการปฏิเสธค่านิยม ได้แก่ กลุ่มผู้อยู่ได้บังคับบัญชาจะไม่ยอมรับค่านิยมของผู้ที่จะมามีอิทธิพลเหนือกว่า
- 3) กฎของการขัดขวางทางสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้อยู่ได้บังคับบัญชาจะไม่ยอมรับค่านิยมของผู้ที่มาบังคับหรือผู้ที่อยู่เหนือกว่า และจะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเมื่อลู่วางของประเพณีที่สามารถก้าวหน้าได้นั้นถูกขัดขวาง
- 4) กฎของกลุ่มป้องกัน ได้แก่ ปึงเจกบุคคลที่มีพฤติกรรมใหม่ ๆ เพื่อป้องกันกลุ่มของตนซึ่งได้รับการสนับสนุนทางสังคมของกลุ่มผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา
- 5) กฎของความเป็นผู้นำที่แปลกหน้า หมายความว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่เกิดขึ้นทั้งสังคม นอกเสียจากว่ากลุ่มที่เบี่ยงเบนนั้นอยู่ในกระบวนการของการยอมรับ และทำตามผู้นำในสังคมและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Pratiwi (2000 : 65) ศึกษาการเข้าใจการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาหลายพื้นที่ที่ชุมชนมีส่วนร่วมเหมือนโครงการนี้ งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมรับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับโครงการเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและจากองค์กรระดับชาติ 3 องค์กร

ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเคยถูกนำมาใช้หลายครั้งแล้วในกรณีศึกษาซึ่งต่างจากการมีส่วนร่วมในการศึกษาเอกสารในเรื่องความลำเอียง ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายกล่าวถึงนโยบาย การวางแผน และอนาคต พร้อมกันนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของสุชาติ รัตนภูมิพงษ์ (2546 : 110) ได้ศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรท่องเที่ยว : ศึกษากรณีแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า ชาวบ้านปราสาทมีวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งปรากฏตามหลักฐานทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหลักที่ทำให้บ้านปราสาทมีฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยว และทำหน้าที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเข้ามาท่องเที่ยวที่บ้านปราสาท รวมทั้งเป็นสัญลักษณ์สะท้อนให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านปราสาทในอดีต และมีวัฒนธรรมปัจจุบัน 3 ด้าน คือ ด้านการผลิต ความเชื่อ การอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นวัฒนธรรมรองรับทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชน และทำหน้าที่หล่อเลี้ยง อนุรักษ์ให้วัฒนธรรมดั้งเดิมยังทรงคุณค่าสืบมา ส่วนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทั้งที่เข้าพักและไม่ได้เข้าพักทั้งหมดเห็นว่าบ้านปราสาทมีหลุมขุดค้นทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานเป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญที่สุด

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่บ้านปราสาทต้องอาศัยพื้นฐานวัฒนธรรมเป็นหลัก ดังนั้นชาวบ้านควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน โดยเน้นให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Johannes (2003 : 120) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับระบบนิเวศของป่าสงวน Waterberge Biosphere ในแอฟริกาใต้ ผลการศึกษาพบว่า ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้จำเป็นต้องเน้นความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่นั้น ๆ เช่น พันธุ์ไม้ต่าง ๆ สิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยว ป่าสงวนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวในพื้นที่แล้ว จำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไขหลัก กำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม สวดคมอง “วัฒนธรรม” ว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษามานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมถึงแม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อม แต่สวดคมองว่าเราไม่ควรแยกแยะสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ

ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกประการหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (Primitive Societies) มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บอาหาร โดยปกติแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บอาหารและผู้ชายเป็นผู้ล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้มีได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้เป็นระยะเวลานาน ตามทฤษฎีของสวดค มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผลและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาพแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของการปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเลย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฆมวก เรือ และมีการพัฒนาสังคมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา

2. ผลการวิจัยพบว่าแนวทางการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวควรปรับปรุงและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการบริการการท่องเที่ยว และการจัดจำหน่ายสินค้าพื้นบ้านสินค้าชุมชนที่มีการบริหารจัดการตามแบบ

ของ 4 Ms คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการบริหารจัดการทั่วไป (Management) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – Functional Theory) ที่ได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงอาจเกิดหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ซึ่งต้องถูกกระทบกระเทือนไปด้วย นักการหน้าที่นิยมเห็นว่า สังคมจะต้องมีโครงสร้างทำหน้าที่ ๆ ของสังคม ทุกสังคมจะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกปฏิบัติตาม สังคมจะสร้างสถาบันเพื่อให้สถาบันทำหน้าที่สำคัญ ๆ ในการช่วยเหลือปัญหาต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันว่าไม่มีสังคมใดที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจะทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์เสมอไป เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้เกิดความตึงเครียด (Tension) ขึ้น และสังคมจะต้องปรับตัวให้เข้าสู่ภาวะแวดล้อมตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจาย ที่กล่าวในบทความตอนหนึ่งว่า การแพร่กระจายเกิดจากจุดกำเนิดหลายศูนย์กลาง แต่ละศูนย์กลางจะมีองค์ประกอบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปแต่ละกลุ่ม เรียกว่า วงแหวนหนึ่ง (Kulturkreise) เช่น ประกอบด้วยการเพาะปลูกมัน เลื้อ ไม้กระดาน ไม้พลอง และการสืบทอดเครือญาติ ทั้ง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัว มีการผสมผสานวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบวัฒนธรรมบางอย่างสูญหายไป แต่ละวงแหวนวัฒนธรรมยังคงรักษาคุณภาพอารยธรรมที่ได้รับมาจากศูนย์กลาง และแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ทำให้นักมานุษยวิทยาสามารถกำหนดเขตวงแหวนวัฒนธรรมได้หลายเขต และนำไปสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของรัชดาภรณ์ เรืองช่อ (2545 : 76) ที่ศึกษาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวหมู่บ้านโคกโก่ง โดยการจัดทำแผนการปรับปรุงสถานที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวโดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการ จัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวในทุกภูมิภาค อีกทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ จัดทำแผนที่บอกเส้นทางท่องเที่ยวให้ชัดเจน บุคคลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการตีคุณค่าสิ่งใด ๆ โดยการแสดงความสนใจ ความประทับใจหรือการให้ความร่วมมือ และการที่มนุษย์จะให้คุณค่าต่อสิ่งใดนั้นขึ้นอยู่กับความรู้สภาพแวดล้อมและระบบสัญลักษณ์ของสังคม ดังนั้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีส่วนช่วยให้แผนพัฒนาต่าง ๆ มีความสอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่นอย่างแท้จริงและทำให้ท้องถิ่นได้ใช้ทรัพยากรที่มีได้อย่างยาวนานที่ว่าจะทำให้ประชาชนเกิดความภูมิใจในผลสำเร็จของการทำงาน และมีความสำนึกในความเป็นเจ้าของซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความผูกพัน รักหวงแหนและดูแลรักษาเหมือนเป็นทรัพย์สินของตนและสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Pratiwi (2000 : 65) ศึกษาการเข้าใจการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวกับการพัฒนาหลายพื้นที่ที่ชุมชนมีส่วนร่วมเหมือนโครงการนี้ งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมรับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับโครงการ เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและ

จากองค์กระระดับชาติ 3 องค์กร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเคยถูกนำมาใช้หลายครั้งแล้วในกรณีศึกษาซึ่งต่างจากการมีส่วนร่วมในการศึกษาเอกสารในเรื่องความลำเอียง

ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายกล่าวถึงนโยบาย การวางแผน และอนาคตและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โอเวน Owen (2006 : 115) นำเสนอข้อค้นพบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของชาวเปรูทั้งใน Cusco และ Iquitos ระบบความเชื่อของชาวเปรูยุคใหม่และระบบความเชื่อวิญญาณของชาวเปรูยุคใหม่และชาวเปรู ค่อย ๆ กลายมาเป็นรูปแบบเวทย์มนต์ของชาว Andean และพิธีเกี่ยวกับหมอผีของชาว Amazonian การเพิ่มขึ้นของจำนวนต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เชื่อถือ New Age หรือไม่ก็ตามจะมาเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับระบบความเชื่อเรื่องวิญญาณ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ผลกระทบของการท่องเที่ยวก็เหมือนกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่น ๆ คือ การแข่งขันที่สูงขึ้นและการแสดงเกี่ยวกับวัฒนธรรมมีข้อค้นพบเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ถูกต้องทางกายภาพและทางเพศ แต่ก็มีผลทางบวกของการแลกเปลี่ยน เช่น จิตใจ และการบำบัดทางอารมณ์และความต้องการโดยรวมเพื่อปรับปรุงโลกที่เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1.1 ควรนำผลการศึกษานโยบายการบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหารไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละหมู่บ้าน

1.2 ควรให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น โดยการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของจังหวัดมุกดาหาร

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

2.1 ควรศึกษาผลกระทบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดมุกดาหาร

2.2 ควรศึกษาปัจจัยที่ทำให้การบริหารจัดการหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวประสบผลสำเร็จ

2.3 ควรศึกษาศักยภาพของสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. หลักการพัฒนาสังคม : การทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 3533.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว 4 จังหวัดอีสานตอนล่าง บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี. กรุงเทพฯ : กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2528.
- . “สรุปผลการศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. 5(7) : 22 ; กรกฎาคม, 2529.
- . “ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว,” ใน การท่องเที่ยว. หน้า 2-14. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2533.
- . สถิติข้อมูลการท่องเที่ยวในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : กองสถิติ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดมุกดาหาร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2542.
- จิราพร กองทอง. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวบริเวณด่านช่องจอม อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- จุฑามาศ ไชยสร. การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.
- จำนง จุณณะปิยะ. “การท่องเที่ยวภายในประเทศ ธุรกิจน่าจับตามอง,” จุฬาลงกรณ์ปริทัศน์. 5(4) : 56-58 ; เมษายน , 2531.
- ฉลองศรี พิมพ์สมพงษ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.
- ชินรัตน์ สมสืบ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2539.
- ชื่นจิต จันโทมรัตน์ และคณะ. “สรุปผลการวิจัย : ทัศนคติของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย,” จุฬาลงกรณ์ปริทัศน์. 11(41) : 32-33 ; มิถุนายน, 2531.

- เดชา ไต้สูงเนิน. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตร : กรณีศึกษาบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- เดือนรัตน์ รัตนศิริ. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ดุษฎี ชุมสาย และอุทัยพันธ์ พรหมโยคี. ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.
- ทวีวงศ์ ศรีบุรี. สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ทับทิม สุวรรณประภา. ความคาดหวังและความต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเชียงดาว. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- ทรงคุณ จันทจร. การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการจัดการศึกษาและศาสนาเพื่อความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบและกระบวนการศึกษาและศาสนาระหว่างไทยลาว. กาลสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, 2549.
- นิคม จารุมนิ. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2544.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. กลวิธี แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2527.
- นิฐริน ไส้พันธ์. ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- เนตรชนก นันท์. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- . มารู้จักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันเถิด, จุลสารการท่องเที่ยว. 3(18) : 10 ; มกราคม-มีนาคม, 2542.
- ประกอบศิริ กักดีพินิจ. ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา : กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.

- ปิยพร ทาวีกุล. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา บ้านไหล่หิน ตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- เปรมฤดี ถิตย์ประดิษฐ์. ปัญหาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ม.ป.ป.
- เพ็ญพร ถิตย์ประดิษฐ์. ปัญหาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- พันใจ นครชัย. : พิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- พลอยศรี ปรานานนท์. การท่องเที่ยวเบื้องต้น. คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- ภักดี รัตนผล. การมีส่วนร่วมของภาครัฐ ชุมชน ท้องถิ่นและภาคเอกชนในการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว. ลำปาง : สำนักงานจังหวัดลำปาง, 2543.
- มธุรส ปราบไฟรี. ศึกษาของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอยะขอม จังหวัดเพชรบุรี. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- มารีสา สุจริตจิตร. คริสเตียนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาคริสเตียนในคริสตจักรที่สังกัดสภาคริสตจักรในประเทศไทย เขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.
- รัชฎา คชแสงสันต์. การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวประเภทเกาะ กรณีศึกษาเกาะลิบะ จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- รัชดาภรณ์ เรืองช่อ. ธุรกิจการท่องเที่ยวถิ่นผู้ไทย : กรณีศึกษาหมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทย บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. การศึกษาปัญหาพิเศษ บธ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.
- รัชนิกร เศรษฐโช. โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2536.
- รัฐติทยา หิรัณยหาด. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

- ราชภัฏเลย, สถาบัน. การท่องเที่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม จังหวัดเลย. เลข :
ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย, 2533.
- วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528.
- วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. “กรณีตัวอย่างการสำรวจงานจากการพัฒนาการท่องเที่ยว,” จุลสารการท่องเที่ยว. 5(1) : 25-28 ; มีนาคม, 2529.
- . วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง. เอกสารประกอบโครงการอบรมผู้นำเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์พิทักษ์ท่องเที่ยวไทย ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2537.
- วีระชัย มงคลพันธ์. ความต้องการและความพร้อมของประชาชนในการเข้าร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ปิง ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. สังคมวิทยาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, 2544.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. ทัศนะนกริต : สังคมวัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2543.
- สาคริน บุญพิทักษ์. กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ รศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.
- สุจิต บุตรประเสริฐ. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีบ้านเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535.
- สุชาดา รัตนภูมิพงษ์. วัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ศึกษากรณีแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- สุภางศ์ จันทวานิช. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- สุรจิตต์ จันทรสาขา. เมืองมุกดาหาร. มุกดาหาร : ม.ป.พ., 2543.
- สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2537.
- ส่งศรี วงษ์เวช. รูปแบบการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำปิง. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวการศึกษาวิเคราะห์และวางแผน. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.

- เสรี วังส์ไพจิตร. จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชนวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยา
ทางการเมือง. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2534.
- สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. รายงานการวิจัยเรื่องขีดความสามารถในการพึ่งตนเอง
เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งน้ำของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ :
ม.ป.พ., 2537.
- เศกสสรค์ ขวณิษฐ์. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- อรวรรณ พันธุ์เนตร. การประเมินความต้องการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยว
ของประชาชน บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้า
แบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- Boi, Paul Owusu. Residents' Attitudes and Perceptions Toward National Parks and Ecotourism
Development in Ghana : The Case of Dome Community in the Digna National Park.
M.E.S. Canada : Wilfrid Laurier University, 2004.
- Coltman, Michael M. Tourism Marketing. New York : Van Nostrand Reinhold, 1989.
- Davidson, Rob. Tourism. 2nd ed. Singapore : Longman Group Limited, 1993.
- Ervin, William. Participation Management : Concept Theory and Implementation. Atlanta,
Ga : Gorgia State University, 1976.
- Green, W. Arnold. Sociology. New York : McGraw-Hill, 1972.
- Greenwood, D. "Cultural Authenticity," in Cultural Survival Quartered. 6(3) : 27-28,
1982.
- Howell, W. David. Passport : An Introduction To The Travel And Tourism Industry. 2nd ed.
Western : N.P. South Western Publishing, 1993.
- Holloway, J. Christopher. The Business of Tourism. Plymouth : Macdonald and
Evan Ltd., 1983.
- Johannes, F. Nature-based Tourism Impacts in I-Lan, Taiwan : Business Managers' Perceptions.
Michigan : Michigan State University, 2003.
- Kaplan, David and Robert A. Manners. Culture Theory. Englewood Cliffs, New York,
Jerscy : Prentice Hell, Inc, 1972.

- Kotogeorgopoulos. Roughing it in Phuket, but the Jones' haven't Been There (yet) : Reconceptualizing Tourism and Community Development in Southern Thailand. Ph.D. California : University of California, 1996.
- Marie, L. Going Deutsch : Heritage Tourism and Identity in German Texas. Haward : Haward University, 2003.
- Lu, Shiau-Yang. Control Power, Tourism Development and Conservation : Planning an Island with a Traditional Culture (Taiwan, China). Haward : Haward University, 2006.
- Mcintosh, W. Robert and R. Charle., S. Goeldner. Tourism Principle, Practice, Philosophies. 5th ed. New York : John Wiley and Sons Inc, 1986.
- Mitchell, Rose E. Community Integration in Ecotourism : A Comparative Case. Canada : University of Guelph, 2006.
- Owen, Bonnie Jeans. Marketing Mysticism and the Purchase of Pilgrimage Tourism in Cusco and Iquitos, Peru. Arizona : The university of Arizona, 2006.
- Pratiwi, Sudhiani. Understanding Local Community Participation in Ecotourism. Michigan : Michigan State University, 2000.
- Pigram, J. "Planning for Tourism in Rural Areas : Bridging the Policy Implement Gap" in Tourism Research : Critiques and Challengers. London : Routledge, 1993.
- Pond, Kathleen Lingle. The Professional Guide : Dynamic of Tour Guiding. New York : Van Nostrand Reinhold, 1993.
- Richards, W. Steven . An Empirical Assessment of Ecotourism Destination Image of the Central Balkan National Park in Bulgaria. Ohio : The Ohio State University, 2007.
- Ritchie, J.R. and M. Zins. "Culture as a Determinant of the Attractiveness of a Tourist Region," Annal of Tourism Research. 5(3) : 256- 267, 1978.
- Roongrerngsuke, Sisiyupa. An Analysis of Thai Buddhist Temple and the Sangha as an Institution for Community Development in Northeastern Thailand. California : University of South California, 1990.
- Sheldon, Lan R. Ecotourism Development in Northern Thailand : An Exploration of Perceptions and Potentials. Canada : University of Alberta, 2000.

- Slinger, Vanessa Anne. Ecotourism in a small Caribbean island : Lessons Learn for Economic Development and Nature Preservation. Florida : University of Florida, 2003.
- Smith, V. Host and Guests : The Anthropology of Tourism. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1989.
- Soper, K. Anne. Cultur Heritage, Identity, and Tourism in Mauritius : Moving Beyond the Tourist Gaze. Indiana : Indiana University, 2006.
- Talamantes, Maria S. The Cultural Politics of Performance : Women, Dance Ritual, and the Transational Tourism Industry in Bali. California : University of California, Riverside, 1990.
- Terry, Andrea. Claiming Christmas for the Tourist : Living History in Dundurn Castle (Ontario). Canada : Queen's University, 2006.
- Tylor, E.B. Primitive Culture. London : Jonh Murray, 1871.
- Yang, Joe Ying Chin. Nature-based Tourism Impacts in I-Lan, Taiwan : Business Managers' Perceptions. Florida : University of Florida, 2006.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structure Interview)

ใช้สัมภาษณ์ ( ) กลุ่มผู้รู้หรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

ปรับปรุงมาจากแบบสัมภาษณ์ตามหลักสูตรวัฒนธรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1) ชื่อ – สกุล.....
- 1.2) วัน,เดือน,ปีเกิด.....
- 1.3) ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- 1.4) การศึกษา.....
- 1.5) อาชีพ/ตำแหน่ง.....
- 1.6) สถานภาพทางครอบครัว ( )โสด ( )แต่งงาน ( )หม้าย ( )หย่าร้าง

ส่วนที่ 2 เนื้อหาที่สัมภาษณ์

- 2.1)ลักษณะทางสังคมทั่วไป.....
- .....
- .....
- .....
- 2.2)รายได้ชุมชน.....
- .....
- .....
- .....
- 2.3)อาชีพของชาวบ้าน.....
- .....
- .....
- .....
- 2.4)สภาพพื้นที่โดยทั่วไป.....
- .....
- .....
- .....

2.5)ความรู้ การศึกษาเป็นเช่นใด.....

.....

.....

.....

2.6)ความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวต่อปี.....

.....

.....

.....

2.7)แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ.....

.....

.....

.....

2.8)ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.9)การศึกษาของประชากรเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.10)สุขภาพกายของประชากรเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.11)ทัศนียภาพต่อการท่องเที่ยว.....

.....

.....

.....

2.12)สภาพแวดล้อมในชุมชน.....

.....

.....

.....

2.13)การคมนาคมในชุมชนเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.14)การสื่อสารในชุมชนเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.15)ภัยทางธรรมชาติได้แก่อะไรบ้าง.....

.....

.....

.....

2.16)อาชญากรรมในชุมชนมีอะไรบ้าง.....

.....

.....

.....

2.22)แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.23)สินค้าและของที่ระลึกมีหรือไม่อย่างไร.....

.....

.....

.....

2.24)กิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2550

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structure Interview)

ใช้สัมภาษณ์

( ) ผู้ให้ข้อมูลด้านการปฏิบัติ (Casual Informants)

ปรับปรุงมาจากแบบสัมภาษณ์ตามหลักสูตรวัฒนธรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.7) ชื่อ – สกุล.....
- 1.8) วัน,เดือน,ปีเกิด.....
- 1.9) ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- 1.10) การศึกษา.....
- 1.11) อาชีพ/ตำแหน่ง.....
- 1.12) สถานภาพทางครอบครัว ( )โสด ( )แต่งงาน ( )หม้าย ( )หย่าร้าง

ส่วนที่ 2 เนื้อหาที่สัมภาษณ์

- 2.1) ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานมีอะไรบ้าง.....
- .....
- .....
- .....
- .....
- 2.2) สิ่งที่ควรแก้ไขอย่างเร่งด่วนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวคือเรื่องใด.....
- .....
- .....
- .....
- .....
- 2.3) ความสำคัญของคนในชุมชนเป็นอย่างไร.....
- .....
- .....
- .....
- .....
- 2.4) แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรเป็นแบบใด.....
- .....
- .....
- .....

2.5) ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริการของชาวบ้านเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.6) ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับคืออะไร.....

.....

.....

.....

2.7) ทัศนคติต่อการบริการของชาวบ้านที่มีต่อนักท่องเที่ยวเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2550

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structure Interview)

ใช้สัมภาษณ์ ( ) ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants)

ปรับปรุงมาจากแบบสัมภาษณ์ตามหลักสูตรวัฒนธรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.13) ชื่อ – สกุล.....
- 1.14) วัน,เดือน,ปีเกิด.....
- 1.15) ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- 1.16) การศึกษา.....
- 1.17) อาชีพ/ตำแหน่ง.....
- 1.18) สถานภาพทางครอบครัว ( )โสด ( )แต่งงาน ( )หม้าย ( )หย่าร้าง

ส่วนที่ 2 เนื้อหาที่สัมภาษณ์

- 2.1)ความประทับใจกับการบริการเป็นอย่างไรบ้าง.....
- .....
- .....
- .....
- 2.2)อยากให้แก้ไขในเรื่องใดในเรื่องของสถานที่.....
- .....
- .....
- .....
- 2.3)สภาพแวดล้อมของชุมชนเป็นอย่างไร.....
- .....
- .....
- .....
- 2.4)ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการบริการเป็นอย่างไร.....
- .....
- .....
- .....

2.5) การส่งเสริมในเรื่องใดเป็นพิเศษบ้าง.....

.....

.....

.....

2.6) ทักษะคตินักท่องเที่ยวต่อหมู่บ้านวัฒนธรรมเป็นอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์
วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2550

แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation)

- ใช้สังเกต
- ( ) กลุ่มผู้รู้หรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)
  - ( ) ผู้ให้ข้อมูลด้านการปฏิบัติ (Casual Informants)
  - ( ) ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants)

ปรับปรุงมาจากแบบสัมภาษณ์ตามหลักสูตรวัฒนธรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ข้อมูลทั่วไป

- 1) ชื่อ – สกุล.....
- 2) วัน,เดือน,ปีเกิด.....
- 3) ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- 4) การศึกษา.....
- 5) อาชีพ/ตำแหน่ง.....
- 6) สถานภาพทางครอบครัว   ( ) โสด   ( ) แต่งงาน   ( ) หม้าย   ( ) หย่าร้าง
- 7) สถานที่สังเกต.....

หัวข้อในการสังเกต.....

บันทึกรายละเอียด.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สรุปผลการสังเกต.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

แบบสำรวจ (Basic Survey)

- ใช้สำรวจ
- ( ) กลุ่มผู้รู้หรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)
  - ( ) ผู้ให้ข้อมูลด้านการปฏิบัติ (Casual Informants)
  - ( ) ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants)

ปรับปรุงมาจากแบบสัมภาษณ์ตามหลักสูตรวัฒนธรรมศาสตร์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ข้อมูลทั่วไป

- 1) ชื่อ – สกุล.....
- 2) วัน,เดือน,ปีเกิด.....
- 3) ที่อยู่ปัจจุบัน.....
- 4) การศึกษา.....
- 5) อาชีพ/ตำแหน่ง.....
- 6) สถานภาพทางครอบครัว   ( ) โสด   ( ) แต่งงาน   ( ) หม้าย   ( ) หย่าร้าง

ใช้สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร

- ด้านสิ่งแวดล้อม.....
.....
.....
.....
.....
.....
- ด้านการบริหารจัดการ.....
.....
.....
.....
.....
.....

ด้านการคมนาคม.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านสาธารณสุข.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านสาธารณสุข.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สำรวจ

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

- กนิษฐา ปริบูรณ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 9 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- กัญญา ปัทม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- เจริญฤทธิ์ จันทะณีย์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 65 หมู่ที่ 9 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.
- จรัญ สมจิตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 211 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- จอมศรี คนหาญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 43/8 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- ชบาไพร กลางประพันธ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 155/7 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.
- ดวงใจ พรหมเสนา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 207 หมู่ที่ 9 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- ดวง คล่องดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 166 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- ทองบาน เชื้อวงศ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 203 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.

- ทนใจ ไตรยวงศ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 187 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- ทวีศักดิ์ ชัยปัตตา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 32/3 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- ทุมมา นครชัย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2550.
- ทองถิ่น ยืนยง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 31/3 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- ธนูศร กำมุงคุณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- ธนชัย ทองมา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 2 บ้านโป่งเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- นาที ชัยปัตตา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 129 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2550.
- นิริภา มารละออง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 5 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- นันทพร สายตา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 78 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2550.
- เบญจวรรณ ทองโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 81 หมู่ที่ 2 บ้านโป่งเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.

- บรรทม พันธุ์ชาติ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 106 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2550.
- บุญยืน พิภูลศรี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 5 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- บุญทวี สุวรรณไตรย์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 96 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- บรรทม วิวัฒนาการ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 62/4 หมู่ที่ 9 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- บุญยอม สุคำภา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 163 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- บุญพาน เชื้อคำจันทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 170 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- ประไพพร แคล้วคล่อง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 12 หมู่ที่ 9 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.
- ปริญญา ยืนยง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 103 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- ประเสริฐ ดวงใจ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 124 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- ประพจน์ ยืนยง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 137 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.

- พงไล ปัทม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 106 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2550.
- พีระสุทธิ โคตรสุโพธิ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 142 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- พิสมัย ชมพูนุช. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 102 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- ไพฤทธิ วิเศษศรี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 71 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.
- พัฒนา จันทร์เต็ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- ไพเราะ ชัยเจริญกุล. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 50 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- พัลลภ สุนทรส. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 127 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.
- พันใจ นครชัย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 41 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- พาน วงศ์หาพิม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 48 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.
- มยุรา นามเหล่า. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.

- มารวย ชฎารส. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- เรวัช นัทธี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 54/7 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- วิสัย อาจทองดี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 72 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2550.
- วิรัชชัย บุตติวงศ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- วิบูลย์ นิมมุกดา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 126 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- ไวยกรณ์ เสียงล้ำ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- สุกัลกษณ์ อุปัชญา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 39 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- สำหรับ งานไว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 12/3 หมู่ที่ 2 บ้านปงเป้า ตำบลนาโสก อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2551.
- สุภาวดี เขียววงษา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ที่ 9 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะเอิ่ก จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.
- สุนทรี สุพร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 101 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.

- สายสุดา ไตรวงศ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 26 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- สายชน จันทร์นามิด. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 182 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- สายัน พ่อชาติ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 131 หมู่ที่ 5 บ้านอรัญญา ตำบลกกแดง อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551.
- อนันต์ ชินโคตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 67/2 หมู่ที่ 9 บ้านแซ่ ตำบลบ้านค้อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2550.
- อินทวา นามเหล่า. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 5 บ้านคำพอก ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2550.
- อุไร อาจวิชัย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. สวาท กลางประพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์. ที่บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 1 บ้านคำชะอี ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2551.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายสวาท กลางประพันธ์
วันเกิด วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499
สถานที่เกิด อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 98 หมู่ 2 ตำบลบ้านเป่า อำเภอหนองสูง
จังหวัดมุกดาหาร 49160
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ครูชำนาญการพิเศษ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนบ้านโคกกลาง ตำบลหนองสูงใต้ อำเภอหนองสูง
จังหวัดมุกดาหาร 49160

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2527 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (คป.) สาขาวิชาบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
พ.ศ. 2551 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

